

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Caput XVI. De singulis Partibus Divinae Psalmodiae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

S. I

De Oratione Dominica.

Ostenditur ex Patribus dignitas, utilitas, & efficacia huius orationis. Petitionum ordo, & congruentia ex D. Thoma. Quinam possint hanc orationem rite, ac jure recitare. Quoties, & quo ritu in Divinis Officiis recitetur.

1. **N**ULLA Oratio Dominica dignior, nulla utilior, nulla efficacior. Nam, ut ait eloquentissimus Cyprianus *a*, Quæ potest magis spiritualis esse oratio, quam quæ à Christo nobis data est, à quo nobis & Spiritus S. missus est? Quæ vera magis apud Patrem precatio, quam quæ à Filio, qui est veritas, de ejus ore prolata est? Ut aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando ipse posuerit, & dixerit: *Rejicite mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.* Oremus itaque sicut magister Deus docuit. Amica, & familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures ejus ascendere Christi orationem. Agnoscat Pater Filii sui verba cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba ponamus. Nam cum dicat, quia quodcumque petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius impetramus quod petimus, si petamus ipsius oratione? Hætenus Cyprianus, & ante ipsum Tertullianus *b*: Deus solus, ait, docere potuit, ut se vellet orari. Præstat igitur cæteris hæc oratio ob summam auctoris eminentiam, & dignitatem. O quam fidelis, inquit S. Chromatius, *c* & beata nobis hæc oratio est, cujus ordinem nobis doctor vitæ, ac magister cælestis instituit! Quam beati etiam nos esse possumus, si hæc orationis Dominicæ verba non tantum officio oris, sed fidelissimo conversationis actu fervemus! Præstat etiam gratissima brevitas simplicitate, ratione cujus facilius discitur, melius retinetur, frequentius iteratur, minus fastidit orantem, ut Doctor irrefragabilis & sapien-

a Cypr. ser. de Orat. Dominica. *b* Tertull. l. de orat. *c* Chrom. conc. 2. in Matih. *d* Alex. Alesis 4. par. q. 10. tract. 2. §. 4.

ter advertit. Docuit autem nos Christus breviter orare, teste Chryologo *e*, qui citò vult postulata præstare. Perfectione item antecellit, atque fecunditate, quia, ut notat Augustinus *f*, comprehendit, quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis: Addit Tertullianus *g* quod quantum substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, venerationem Dei, aut hominis petitionem; sed omnem pene sermonem Domini, omnem commemorationem disciplinæ, ut revera in hac oratione Breviarium totius Evangelii comprehendatur. Præstat demum utilitate, & efficacia. Spem habemus, inquit Augustinus *h* obtinendæ caulæ nostræ, quando talis Jurisperitus nobis preces dictavit. Hac oratione levia, & quotidiana peccata deleri docet post Augustinum Divus *i* Cæsarius Arelatenfis, si compuncto corde, & animo contrito recitetur. Hanc memoriter sciri, & quotidie frequentari à fidelibus præcipiunt sacri Canones ***. Rursus sententia Augustini *k* est, Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dici, quam quod in ista Oratione positum est, si rectè, & congruenter oramus. Ideò Thomas Aquinas *l* magna mens Theologorum hanc magni Doctoris sequutus sententiam septem petitionibus dictæ orationis omnia necessaria contineri hac ratione demonstrat.

2. Certum est, orationem desiderii nostri apud Deum fidelissimam interpretem esse. Omne autem desiderium primò in finem, tum in ea quæ sunt ad finem tendere solet. Finis noster Deus est, quem præcipuo affectu diligimus in seipso, ideòque petimus gloriam ejus, eum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, ut ab omnibus videlicet cognoscatur, timeatur, ametur, colatur, & laudetur. Deinde nos ipsos diligimus in Deo ejus gloria perfrui cupientes, propterea subjungimus, *Adveniat regnum tuum*. Ad hunc ultimum finem dupliciter ordinamur, per se, & per accidens. Et per se quidem ad meritum beatitudinis principaliter facit obedientia legis, instrumentaliter verò panis spiritualis, & corporalis.

Quo

e Chryf. serm. 67 *f* August. ser. 182 de temp. *g* Tertull. de orat. *h* August. Hom. 42. inter. 50. Id. lib. 31. de civit. Dei c. 27. Et Ench. ad Laur. cap. 71. *i* Casar. Hom. 1. Clem. Rom. Const. Apost. lib. 7. c. 25. *** Sexta synod. Constantinsp. can. 7. *k* Aug. epist. 121. ad Probam. *l* D. Thom. 2. 2. q. 83. art. 9.

Quo ad primum oramus, ut fiat voluntas Dei *Sicut in cælo, & in terra*: ut eadem promptitudine, qua Angeli, & Sancti in cælo, ita nos in terris Domino serviamus. Quoad secundum, *Panem nostrum quotidianum*, omnia scilicet subsidia ad vitam tam animæ quam corporis tuendam necessaria, *hodie*, id est toto tempore peregrinationis nostræ flagitamus. Media autem per accidens remotiones malorum sunt. Peccatum omnium malorum maximum est, à quo liberari ante omnia petimus dicentes, *Dimitte nobis debita nostra*. Sunt & tentationes variae, quæ nos impediunt, ne Dei præcepta servemus; rogamus igitur, ne Deus permittat ab illis nos superari: sed ita nobis semper assistat, ne unquam succumbamus. Sunt tandem mala præsentia vitæ hujus amaritudines amarissimæ, quæ nos vexant, & ad peccatum inducunt, impediuntque majus bonum, majoremque scilicet cum Deo unionem: atque hæc incommoda, & detrimenta in postrema petitione deprecamur.

M E T R U M XXXVII.

F *Allor? an excelso nemorosi è vertice montis
Me Deus ipse vocat?*

*Orantes, inquit, penetrata claudite cordis,
Sit procul omne nefas.*

*Nam Pater è clara nixi di caligine cæli
Abdita cuncta videt.*

*Sit modus hic precibus, longo sermone loquaces
Non amat ille viros.*

*Summe parens hominum, solio qui celsus olympi
Conseris astra pede.*

*Sit tibi laus, nomenque tuum venerabile pronus
Orbis ubique colat.*

*Magna triumphantis veniant cis id regna cohortis
Imperiumque poli.*

*Angelicis sociata chorus jura sequatur,
Quæ tibi cumque placent.*

*Da nobis hodie panem, da pabula gentes
Ne premat atra fames.*

*Fratribus offensas ut nos dimittimus, & tu
Omne remitte scelus.*

*Hosius tartarei vicios succumbere iniquis
Ne patiare dolis.*

*Sed cunctis relevet presentibus, atque futuris
Nos tua dextra malis.*

3. Hanc Orationem, Isidorus Pelusita m ad Eutonium Diaconum scribit, illi soli ritè,

m *Isid. Pel. l. 4. ep. 24.*

ac jure recitare poterunt Deum Patrem appellantes, qui filiorum germanam indolem ostendunt. Illi poterunt dicere, *Sanctificetur nomen tuum*, qui nihil scelerati committunt. Illi & hoc, *Adveniat regnum tuum*, qui ea fugiunt, quæ Tyranno voluptatem pariunt. Illi & hoc, *Fiat voluntas tua*, qui ipsis factis huic se operam dare declarant. Illi etiam, *Panem quotidianum da nobis hodie*, qui luxui, ac deliciis nuntium remiserunt. Illi & hoc, *Dimitte nobis debita nostra*, qui veniam iis tribuunt, qui in ipsos deliquerunt. Illi & hoc, *Ne nos inducas in tentationem*, qui neque semetipsos, neque alios in eadem coniciunt. Illi & hoc, *Libera nos à malo*, qui cum Sathana perpetuum, & irreconciliabile gerunt bellum. Illi denique verè dicere poterunt, *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria*, qui ad ipsius verba contremiscunt, eaque re, & opere ostendunt. Non enim tantum efficere valet ipsa hujus precationis notitia, quantum mores, & vitæ precantis. Hæc & alia multa scitu dignissima Isidorus. O verè celestis Oratio, exclamat August. quæ tota est Oratio. Nam si singula verba, prout sunt, latius tractare voluerimus, dies antequam sermo deficiet. De Orationis hujus sacramento necessitate nos commentandi Cyprian. vir sanctæ memoriæ liberavit, ut scribit Hilarius Pictaviensis o. Sed & alii Patres, ac scriptores gravissimi eandem explicarunt, nimirum Tertullianus libro de Oratione, Gregorius Nyssenus Orationibus quinque de eadem, Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quinta, Chromatius Episcopus Aquileiensis concione secunda in Mattheum, Augustinus, lib. 2. de Sermonibus Domini in monte, libro item 2. de dono perseverantiæ, & in quibusdam sermonibus de tempore, Ambros. lib. 5. & 6. de Sacramentis, Hieronymus lib. 3. Dialogorum adversus Pelagianos. Chrysostr. tom. 5. hom. de eadem, Cassianus collat. 9. quæ est prima Abbatis Isaac, Chrysostr. ser. 67. & seq. Bernardus serm. 6. in Quadragesimam, Stephanus Eduensis lib. de Sacramento altaris, Bonaventura initio tom. 2. Henricus Harphius lib. 1. mysticæ Theologiæ cap. 34. Interpretes Evangeliorum ad cap. 6. Matthei, & 11. Lucæ. De eadem tractatum scripsit Ægidius Romanus. Sedulius lib. 2. carminum Paschaliū, hanc ipsam versu heroico explicavit. Eiusdem Paraphrasis anagogica habetur in mystica Theologia Henrici de Palma inter opera D. Bonaventuræ diffusè, devotè, & eleganter. Tandem, ut alios innumeros prætermittam,

n *Aug. Ser. 126. de temp. 9 Hilari. can. 5. in d. 11. b.*

mittam, eam sublimiter, ac mysticè *romo primo operum* explicavit Baptista Vernacia sanctimonialis magni spiritus, ac profundæ doctrinæ Ordinis Canonicorum Regularium.

4. His præmissis de præstantia, & necessitate sacræ hujus Orationis, jam videndum est, cur toties in publicis Ecclesiæ precibus repetatur. Mos Apostolorum fuit, teste magno Gregorio *p.*, ad ipsam solam oblationis hostiam consecrare: de qua re elegantissimè disserit proferens nova & vetera Theoph. Raynaudus lib. de prima Missa sec. 2. c. 4. Idem asserit Hieronymus his verbis *q.* Docuit Christus Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio audeant dicere: *Pater noster qui es in caelis.* In Officio autem Divino tribus modis repeti solet, in principio, in medio, & in fine: idque submissa omnino, & secreta voce; vel alta prorsus, & clara; vel partim tacita, partim elata. Et aptè quidem ab hac Oratione initium sumitur Officiorum, ut abactis ejus virtute muscis morientibus mens tranquillior facta ad pangendas Dei laudes præparetur, & devotiois suavitatem admittat. Aptè in medio usurpatur, quia totius Psalmodiæ brevem continet anacephalæosim. Aptè item in fine, ne ille hostis antiquus semen bonum Verbi divini, quod in Officii recitatione seminatam est, rapiat de corde nostro, & conceptum à facie Domini spiritum ardoris fumosis concupiscentiæ flammis extinguat. Quandoque verò submissa dicitur voce, ut interna cordis humilitas erga eum significetur, qui solus scrutator est cordium; simulque intelligamus non in clamore vocis, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri. Quandoque tacita, & in fine clara voce pronuntiatur, idque propterea fit, ut palam ab omnibus communi consensu confirmetur, quod unusquisque oravit sub silentio. Orant singuli pro omnibus, orant omnes pro singulis, ut fiat quod scriptum est: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* In Laudibus autem, & Vesperis ritu monastico clara semper voce dicitur à Præfato, sive à Sacerdote, quem ritum sequitur Romana Ecclesia in Adventu, & Quadragesima: tum quia omnibus modis laudanda Dei bonitas est; tum quia publica est, & communis omnium postulatio; tum quia unitatis, & pacis hoc solemnè recitatione admonemur, quam cum omnibus habere debemus,

p. Greg. l. 7. Indic. 2. epist. 64. *q.* Hier. l. 3. Dial. adv. Pelagian.

si cupimus exaudiri. Sententia Domini est: *Cum stabitis ad orandum, dimittite; si quid habetis adversus aliquem, ut & Pater vester, qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra.* Hinc sapienter Monachorum magister *f.*; Planè, inquit, agenda matutina, vel vespertina non transeat aliquando, nisi in ultimo ordine Oratio Dominica omnibus audientibus dicatur à Priore propter scandalorum spinas, quæ oriri solent, ut conventi per ipsius Orationis sponsonem, qua dicunt: *Dimittit nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,* purgent se ab hujusmodi vitio. Cæteris verò agendis ultima pars ejus orationis dicatur, ut ab omnibus respondeatur, *Sed libera nos à malo.* Noverat prudentissimus pater, vix fieri posse, quin aliquando in agro dominico superseminaret zizania inimicus homo, idèd reconciliari dissidentium fratrum animos voluit initio, & sine diei per solemnem jam dictæ orationis recitationem, satis existimans fieri fraternæ charitatem, si juxta præceptum Apostoli *r.* Sol non occidat super iracundiam nostram. Rectè Athanasius *u.*; Non retinebis offensam alicujus in corde tuo, alioquin precatio tuâ non purè ascendit: *Homo homini reservat iram, clamat mirabundus sapiens x., & à Deo quaerit medellam.* Cæterùm de dicenda hac oratione in fine horarum extat canon ex Concilio Gerundensi *y.* De eadem verò singulis horis prætermittenda nihil memini me legisse apud Patres antiquiores. Sanè Benedictus nec principii, nec finis mentionem facit, inter precum dumtaxat solemniam modo superscripto recitari decernens. Finio, si prius monero, quod Mimatensis Episcopus *z.* docet in Rationali, hanc orationem esse sal, & condimentum in omni sacrificio nostro juxta legis antiquæ sanctionem aspergendum. Non tamen damnari debent aliæ orationes ab Ecclesia approbatæ, & ab orthodoxis viris compositæ, de qua re plura non contemnenda scribit Abulensis *a.* Cautè igitur legendus, & piè explicandus est sanctus Edmundus *b.* ex Monacho Cisterciensi Cantuariensis Archiepiscopus, qui in speculo Ecclesiæ ad suos Pontiniacenses orationes à sanctis viris compositas reprehendere videtur: non enim eas simpliciter damnat

sed
v. Marc. 11: 15. *f.* Bened. reg. c. 13. *t.* Ephes. 4: 26.
u. Athan. l. de virginit. *x.* Eccl. 38: 3. *y.* De
 conf. d. 5. Id. semper. *z.* Durand. l. 5. c. 5. *a.* A-
 bul. in cap. 6. Matth. qu. 99. *b.* Edmund. spec.
 c. 17.

sed formam orandi à Christo Domino propositam cæteris omnibus præferendam ostendit, quod nullus rectæ fidei inficiatur. Hoc sensu R. Moyses & Ægyptius vir doctus valdè inter suos in libro, quem directorem dubitantium, seu perplexorum inscripsit, stultos eos vocat, qui multiplicat, & prolongant Orationes, quas ipsi composuerunt, ut per eas appropinquent Creatori secundum suam æstimationem, & conculcant, inquit, Creatorem in linguis suis, quia nimirum inconvenientem orandi formulas componunt. Omnes autem Orationes præter Dominicam vaniloquium esse hæresis fuit cujusdam Basilii, quem Alexius Commenus orthodoxus Imperator ignibus damnavit, ut testatur Euthymius d. Sunt & Hæretici Masaliani, sive Bogomili, qui cæteras Orationes rejiciunt, & batologiam vocant, ut Constantinus Harmenopolus e scribit. Et quidem quoad sensum nihil aliud peti potest, quàm quod in Oratione Dominica continetur, quod autem pertinet ad formam verborum, multæ aliæ sunt Orationes utiles, & efficaces, quas sancti & orthodoxi viri composuerunt.

c R. Moyses lib. 1. cap. 58. d Euthymius in Panoplia.
e Harmen. de sectis num. 10.

§ II.

De Angelica Salutatione.

Ejus dignitas, & excellentia demonstratur.
Quando & à quibus fuerit instituta. Cur
in Divinis officiis recitetur.

1. **Q**uoties sese offert occasio de laudibus in-temeratae Virginis Deiparæ disserendi, vellem profectò, ut melle purior meus disfluere sermo, cunctaque corporis mei membra vertentur in linguas, quibus si non pro meritis ipsius (quis enim hoc possit illo excepto, cujus potestas non habet finem!) at saltem pro meo affectu clementissimæ Reginae prærogativas æternum duraturis præconiis celebrare. Sed quoniam peccatorum pondere pressus, rerumque labentiam amore coinquinatus sublimioris sapientiæ illapsu indignissimus sum, jure cogor præfari veniam, & linguam fari gestientem justii silentii repagulis cohibere. Dicent alii quibus ferentior illuxit cælestis gratiæ radius, dicent uberius illibatæ Virginis encomia, & Angelicæ

salutationis excellentiam copiosius explicabunt. Ego autem tenuitatis meæ conscius quæ ad meum faciunt institutum paucis expediam. Constat hæc saluatio duabus partibus, laude, & petitione. Prima pars ex Scriptura sumpta est, duosque habet auctores Angelum, & Elizabeth. Ab Angelo tanquam à primario auctore Angelicam nomenclaturam sortita est. Verba ejus hæc sunt: *f Ave gratia plena, Dominus tecum, Benedicta tu in mulieribus.* Ad hanc salutationem conceptissimis verbis componendam totius Trinitatis dignatio intervenit. Patris nimirum mittentis auctoritas, divini Verbi carnem humanam suscepturi sapientia, & sancti Spiritus Virginem obumbrantis operatio. Decuit sanè novam gratiam novi partus novâ salutatione annuntiarî: nullam quippe similem in toto veteri instrumento reperies. Decuit novæ gratiæ inchoationem novis præconiis Evangelizari. In virginem adhuc Evam, inquit Septimius Tertullianus g, irreperat verbum ædificatorium mortis: in virginem æquè introducendum erat Dei verbum exstructorium vitæ, ut, quod per hujusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti, credidit Maria Gabrieli, quod illa credendo deliquit, hæc credendo delevit. Similis est Irenæi sententia, quam refert Augustinus h; Quemadmodum astrictum est morti genus humanum per virginem, solvatur per virginem æquâ lance dispositâ virginali inobedientiâ per virginalem obedientiam. Hæc autem verba: *Benedicta tu in mulieribus*, & ab Angelo, & ab Elizabeth dicta fuerunt, ut idem verborum consensus spiritum veritatis eorum auctorem indicaret. Addidit Elizabeth sola; *Et benedictus fructus ventris tui*: Nam ab arbore benedicta non nisi fructus benedictus procedere potuit. Imò, ut Bernardus ait i, non quia tu benedicta, ideo benedictus fructus ventris tui; Sed quia ille te prævenit in benedictionibus dulcedinis, ideo tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus ventris tui, in quo benedictæ sunt omnes gentes: de cujus plenitudine tu quoque accepisti cum cæteris, etsi differentius à cæteris. Ac propterea quidem benedicta tu, sed in mulieribus: ille verò benedictus non in hominibus, non inter Angelos, sed qui est, ut ait Apostolus k, *super omnia benedictus Deus*.

K k k k k 3
f Luc. 1. g Tertull. de carne Christiæ. 17. h August. l. 1. contra Jul. Pelag. i Bern. Hom. 3. sup. Missus est. k Rom. 9: 5.

Deus in secula. Hinc primæ parti duo verba addita sunt ab Ecclesia, pretiosissima scilicet nomina *JESU & MARIE*. Angelus enim cum Mariæ præfenti loqueretur, nomen ejus tacuit, quamvis postea trepidantem, & dubiam confirmaturus familiariter compellârit ex nomine dicens; Ne timeas Maria. Elizabeth etiam nomen *JESUS* proferre non potuit, quod licet ab Angelo pronuntiatum, nondum tamen impositum erat. At Ecclesia utrumque nomen & Matris, & Filii merito expressit, ut dulcissimo matris nomine prolato ad reverentiam, & devotionem excitetur, nomine verò Filii ejusdem matris erga nos benevolentiam conciliemus.

2. Posterior pars his verbis exprimitur: *Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostræ.* Hoc additamentum accepisse creditur magno totius Ecclesiæ gaudio Angelica saluatio in magno Synodo Ephesina, quando beatissima Virgo verè Mater Dei, verè *otri* summo Patrum consensu proclamata, & Nestorius portentosa blasphemiam auctor exautoratus, & damnatus fuit. Hanc salutationem à delirantium Novatorum calumniis vindicat multiplicis doctrinæ vir, & exquisitissimus Doctor Petrus Canisius *l.* Eandem ad Horas Canonicas simul cum oratione Dominica in principio adhiberi usus est non admodum antiquus. Jure communi nunquam statutum fuisse eam dici Martinus Navarrus *m* diligentissimus Canonum indagator affirmat. Ante Breviarium jussu Pii V. Pontificis Optimi Maximi reformatum in solo Breviario Cardinalis S. Crucis legebatur. An quia olim dicebantur horæ Canonicæ de B. Virgine, quæ, cum hodie, saltem extra chorum, omittantur, statutum fuit, ut hac brevi oratione Virginis auxilium singulis horis imploremus. In hac enim labentis sæculi discriminosa peregrinatione continuâ Deiparæ protectione indigemus. Quid autem gratius offerre ei possumus hæc salutatione, à qua præcella ejus dignitas initium duxit: quæ & salutis nostræ, & totius Evangelii auspiciatissimum principium fuit? Nam tunc descendit pluvia in vellus, tunc rorârunt cœli desuper, & montes stillârunt dulcedinem, tunc aperta est terra, ut germinaret Salvatorem.

l. Canis. l. 3. c. 5. de Virg. Deip. m Navar. de orat. cap. 19. n. 62.

s. III.

De Symbolo Apostolorum.

Quando, & à quibus fuerit institutum. Quædam de symboli nomine. Laudes symboli ex Patribus. Quoties, & quo ritu dicatur. Cur hoc symbolum Romanum nuncupetur.

1. **P**ost gloriosam Christi Ascensionem, cum sacer dierum numerus compleretur, Spiritus sanctus largiori munere in Apostolos supervenit, eorumque corda tanto replevit incendio, ut statim per vicos, & plateas Christi gloriam, & divinitatem prædicantes crediti sint ab insana plebe vini fervore æstuarè. Et reverà ebrii erant, non vino, quod apostatata facit sapientes; sed eo quod germinat virgines: eo vino quod lætificat cor, non statum mentis evertit: vino inquam novo, quod vitis mystica fuderat de excelso: vino novo quod utres veteres nec mererentur accipere, nec continere valent. Tunc cœli distillaverunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel, & pluvia voluntaria segregata est hæreditati Christi. Tunc varæ linguæ ab uno ore ingenti prodigio auditæ sunt, nam ut canit Rusticus Hælpidius: *n*

*Consona diversas fundit narratio linguas,
Barbara quæque suam cognoscit nativocem,
Quam sacer humano profatur spiritus ore.*

Apostoli autem repleti Spiritu sancto Evangelii gratiam in omnem terram diffundere constituerunt, ut omnes gentes, quæ sub cœlo sunt, à via perditionis in semitam æternæ vitæ revocarentur. Ipso itaque omnium artifice agente spiritu, qui omnem habet virtutem, omnia prospicit, priusquam ab invicem in varias orbis partes separarentur, communem quandam, & uniformem fidei regulam stabilire curârunt: quæ tanquam tessera falsi Christi discipuli à veris discernentur. In unum igitur conferentes, quod quisque dictante Deo sentiebat, symbolum composuerunt, quod ab auctoribus vocamus Apostolorum. Sancti enim Apostoli, ait Clemens Romanus *o*, inter se symbolum fidei condide-

n Hælpid. in hist. vet. & novi Testamenti. o Clem. Epist. 1. ad S. Jacob.

diderunt. De hoc Tertullianus p; Fidei; inquit, regula una omnino est, sola, immobilis, & irreformabilis; & Hanc Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit. Et hæc quidem Apostolici symboli origo, & institutio est. Quæ autem sententiæ à singulis Apostolis compositæ sint, inveniet curiosus lector in Annalibus Ecclesiasticis q. Cur verò regulæ fidei symboli nomen impostum sit, id paucis exequendum est.

2. Συμβολον à συμβάλλω derivatur, cujus verbi multiplex est significatio. Significat enim confero, contribuo, adjuvo, comparo, utendum do, pactum in eo, stipulor. A Cicerone nota, vel signum vocatur id, quod Græcis est σύμβολον. cumque vox nota, vel signum de variis rebus dicitur, ita & symbolum. Seligam in hanc rem è Grammaticorum dumetis aliquot flosculos. Significat aliquando symbolum, vel symbolus, vel etiam symbola collationem, id scilicet quod in cœnam parandam plures conferunt. S. Dorotheus r commemorans quanto ardore dum puer esset studiis litterarum incumberet, nunquam se ab amicis adduci potuisse ait in symbolum lectionis tempore. Terentius s symbolum dedit, cœnavit. Et Plautus t Symbolarum collatores quærendos dicit apud forum piscarium. Idem u, Symbolam dabo, & jubebo ad Sagarinum cœnam coqui. Simile habetur in sacris litteris: x Noli esse in conviviiis potatorum: nec in commensationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola confumentur. Hegelander apud Athenæum y symbolam ab Argivis nuncupatam ait eam pecuniam, quæ à potantibus conferretur in sumptum convivii. Eodem sensu Phrynicus Tragicus apud eundem; Suave est, inquit, cibum parare absque symbola, id est sine sumptu. Et Chrysippus ibidem z recusandam ait a symbolam computationem. Accipitur etiam symbolum pro signo bellico, sive pro tessera, quæ focii ab hostibus, & exploratoribus dignoscuntur. Itemque pro insigniis, & vexillis militaribus, ac pro stemmatibus familiarum. De qua re legendi sunt Fl. Vegetius a de re militari. Justus Lipsius b in Dialogis de militia Romana, Claudius Minoës

in syntagmate de symbolorum, & stemmatum ratione, Gabriel Palæotus c in opere de sacris, & profanis imaginibus, & Joannes Antonius Valtrinus d de re militari Romanorum. Solet quoque accipi pro quolibet signo, de quo inter alios convenit. Plautus: e

*Ea causa miles hic reliquit symbolam,
Expressam in cera ex annulo suam imaginem,
Ut qui huc afferret ejus similem symbolum,
Cum eo simul me mitteret.*

Joannes Tzetzes in Chiliadibus. f

*Quod autem consilio factum est, & magis in bellis,
Velut cum extolentibus galeam in hasta,
Cum hostibus commixtio, & si quid tale,
Symbolum omne voca mihi, dictumque Judæ
Quem oseculabor apprehendite. Ipse est ille.*

Symbola rursus dicuntur notæ arcane cujuspiam mysterii significativæ, ut cum dicimus ciconiam esse symbolum pietatis, leonem fortitudinis. Quo sensu Nicephorus g Patriarcha Constantinopolitanus libro de Cherubinibus à Moyse factis dixit; Symbola ea sunt, quæ dissimiliter per ænigmata nos ad ea revocant, quorum sunt symbola. Eodem sensu nos hunc tractatum symbolicum inscripsimus, quia per ea, quæ in divinis Officiis exteriora sunt, ad interiora & spiritualia assurgimus. Theologia item symbolica sub eadem significatione à magno Dionysio Areopagita tum in libro de hoc argumento, qui temporum injuria interiit, tum in aliis passim quæ extant operibus doctissime explicatur, quam item tradiderunt alii viri sapientissimi, nimirum Joannes sapiens Cyparissiotus in expositione elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur: Clemens Alexandrinus libro quinto Stromatum, Eucherius Lugdunensis in libro formularum spiritualis intelligentiæ; Sanctus Pagninus in Hægoge ad mysticos scripturæ sensus, Nicolaus Caussin in Polyhistore symbolico, Joannes Goropius Becanus, Antonius Ricciardus Brixianus, & alii quos refert Maximilianus Sandæus h in sua symbolica Theologia. Sunt item symbola breves quædam sententiæ quidpiam reconditum significantes, quæ à Græcis allegoremata appellantur: cujus generis sunt symbola Pythagorica, de quibus Jamblicus i in vita Pythagoræ, & Cy-

p Tertul. de vel. Virg. c. 1. q de prescript. c. 21. r 37.
q Baron. an. 44. m 15. r seq. r Doroib. doct. 10.
s Terent. in Andr. act. 1. sc. 1. t Plaut. Curcul.
act. 4. sc. 1. u Idem in Stich. act. 3. f. 1. x Prov.
23:20. y Athen. in l. 8. in fin. idem l. 6. c. 3. z Idem
l. 1. c. 7. a Veget. l. 3. c. 5. b Lips. lib. 4. dial. 5. c 12.

c Palæotus lib. 2. cap. 45. d Valtrin. l. 3. c. 9.
e Plaut. in Pseud. act. 1. sc. 1. f Tzet. chil. 7. v.
910. g Nicephor. c. 1. h Sandæus l. 6. tom. 5.
i Jamblic. in l. 1. c.

& Cyrillus Alexandrinus & adversus Julianum. Paulianus in Arcadicis aquam è fontibus non utique magnis, sed numero pluribus ortam symbolam vocat, quod in unum confluat locum. Est tandem symbolum apud Aristotelem etymologia vocabulorum, apud Julium Pollucem parvum numisma, sive tessera nummaria; apud Budæum literæ collybisticæ ad pecuniæ permutationem, apud Suidam augurium, omen, vaticinium, pactum, mensura, sigillum, indicium. Sunt & aliæ minutiores, ac improprie significationes, quibus prætermisissis notandum est Catholicæ fidei confessionem duplici sensu Apostolorum Symbolum nuncupari, tum quia singuli eorum aliquid in unum contulerunt, ut explicat Augustinus *l*: tum quia illa veluti tessera fideles ab infidelibus discernuntur. Ita Maximus Taurinensis initio Homiliæ in traditione symboli: Beati Apostoli mysterium symboli tradiderunt, ut, quia sub uno Christi nomine credentium erat futura diversitas, signaculum symboli inter fideles, perfidosque fecerneret, & alienus à fide, atque hostis appareret Ecclesiæ. Lucas Tudenis *m* ad hanc rem, Symbolum, ait, indicium est, quia indicat cui credere debeamus.

3. Porro sancti Patres præclaris laudum encomiis ipsum symbolum commendant. Augustinus *n* omnibus hæc parte anteponendus; Symbolum, inquit, est breviter complexa regula fidei, ut mentem instruat, nec oneret memoriam: paucis verbis dicatur, unde multum acquiratur. Doctrina symboli virtus est sacramenti, illuminatio animæ, plenitudo credentium: breve est verbum, sed magnum sacramentis totum continens compendio brevitatis. Ex ista fidei confessione, quæ breviter symbolo continetur, & carnaliter cogitata lac est parvulorum, spiritualiter autem considerata cibus est fortium, nascitur spes bona fidelium, cui charitas sancta comitatur. Chrysostomus *o* quovis nectare suavior: Hoc spei pactum, hoc salutis placitum, hoc vitæ symbolum, hanc fidei cautionem mens teneat, conservet memoria: ne Divinitatis pretiosum munus depretiet charta vilis, ne mysterium lucis atrum tenebret atramentum, ne secretum Dei habeat indignus, & profanus auditor. Cyrillus Alexandrinus *p* Attici leporis absolutum exemplar:

k Cyril. lib. 9. *l* Aug. vel alius auctor serm. 115. de Temp. *m* Luc. Tuden. l. 1. adv. Albigen. *n* Aug. ser. 109. c. 131. de Temp. *o* Euch. ad Laur. c. 114. *p* Chrysol. serm. 59. in fin. *p* Cyril. Alex. Ep. 29. ad Acacium Episc.

Sufficit nobis divina Scriptura, & sanctorum Patrum sobrietas, & symbolum illud fidei, quod ad omnia rectè habenda ritè concinnatum est. Etherius *q* Episcopus Uxamentis: Quicquid foras symbolum est, hæreticorum verba sunt. Optatus Milevitanus *r*: symbolum sigillum est Catholicæ fidei. Paschasius Cardinalis *s*: Apostolica sollicitudo fidem Catholicam in symbolo mirâ brevitate collegit, ac velut ex innumeris aromatibus pretiosum confecit unguentum, cujus odor omnes fines terræ potentia fragrantæ spiritualis implevit, ut in ipso universitatis assensu virtus appareat veritatis. Leo *t* magnus Romanæ Ecclesiæ Antistes: Catholici symboli brevis, & perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa est munitione cœlesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo ipso possint gladio detruncari. Joannes Cassianus *u* vir doctrinâ & pietate summus: Hoc symbolum est verbum brevium quod fecit Dominus, fidem scilicet duplicis testamenti sui in pauca colligens, & sensum omnium scripturarum in brevibus concludens, sua de suis condens, & vim totius legis compendiosissimâ brevitate perficiens. Consulens scilicet in hoc, ut piissimus Pater, vel negligentia quorundam filiorum suorum, vel imperitia: ut non laboraret utique quamvis simplex, & imperita mens capere, quod possit facile etiam memoria contineri. Eusebius Emisenus, seu potius sub ejus nomine Eucherius Lugdunensis *x*: Quomodo si aliquis possessor diffusus, ac locuples migraturus ad aliam regionem quasunque opes habet in aurum, & gemmas redigat, & intra unum sacculum congregat bona sua non cumulo aestimanda, sed pretio, ut facile quocunque vadit suas secum possit ferre divitias concludens in sinu suo thesaurum: ita & Ecclesiarum Magistri studiosissimi salutis nostræ negotiatores in Scripturis sanctis de magnis maxima separaverunt in pagina mentium inscribenda, ut cuilibet cordi quamlibet angusto, quamlibet rustico sine ullius difficultatis impedimento facile insinuari possit veritatis agnitio, ut ad parandum, & tenendum cœlestis sapientiæ vitale carmen, & salubritas invitaret, & brevitatis; ut quodammodo

q Ether. lib. 1. adv. Elipandum. *r* Optat. lib. 2. adv. Parmen. *s* Paschas. in pref. l. de Spiritu sancto. *t* Leo Ep. 3. ad Pulcherium Aug. *u* Cassian. lib. 6. de incarnat. c. 3. *x* Eucher. Hom. 1. de Symbolo.

modo de hoc symboli brevissimo textu Prophe-
ta dixisse videatur, Verbum breviatum faciet
Dominus super terram. Nullus encomiorum
finis erit, si omnia prosequi libeat. Quid est enim
symbolum? Breviarium Christianæ fidei. Jam
quid sublimius, quid laudabilius fide? O fides,
exclamat Ambrosius y thesauris omnibus opu-
lencior, ô vulnerum nostrorum, peccatorumque
medicina præstantior. Hæc est nimirum, teste
Bernardo z quæ velut quoddam æternitatis
exemplar præterita simul & præsentia, & futura
finu quodam vastissimo comprehendit, ut nihil
ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil. Deni-
que sine fide impossibile est placere Deo.

y Ambros. lib. 2. de fide cap. 4. z Bern. serm. 6. in
vig. Nat. Domini.

METRUM XXXVIII.

NUmen corusco sidere pulchrius
Non usitatis per liquidum æthere
Vidi triumphans curribus, & vagas
Circumvolantes Aligerum choros
Quis credet? ingens jam nebula globus
Clarique nimbus luminis æra
Perrumpit arbra non sine gaudio.
En jam beatis septa chortibus
Regina celsò venit ab æthere.
Agnosco vultum: nam fidei sacra
Dudum mihi sunt cognita stemmata,
Sanctæque felix religio Crucis.
Quo forma, & oris quanta serenitas
Qualis venustus! Audio jam propè
Vocem loquentis, jam resonat polus,
Favete linguis: nil humili juvat
Cantare plectro, fas mihi grandia
Non dicta præscis carmina vatibus,
Fas & superni sit mihi Numinis
Arcana cunctis gentibus eloqui.
Fas sit canoris versibus ardui
Tentare cæli difficiles vias.
Nec me paventem sancta fides vetet
Incomparanda vim sapientia,
Verique fontem, lucis & igneas
Lustrare sedes, & superum domos.
O grata summis calitibus fides,
Per quam sereni semper iter poli
Cunctis apertum terrigenis pater,
Tu sola nobis das penetrabilia
Semper venerandi noscere Numinis.
Tu sola Trium fallere nescia,
Unumque dicis, quem colimus Deum.
Divinitatis principium Pater,

Auctor bonorum sufficiens sibi,
Immensus, omni principio carens,
Expers fugacis temporis, ac modi,
Dum se beatus, cunctaque perspicit,
Verbum paterna mentis imaginem,
Prolemque gignit persimilem sui.
Sed cum Parentem Filius inspicit,
Amans amantem diligit, atque Amor
Spiratur unus, tertia scilicet
Persona summum perficiens chorum:
Utrique compar Numine simplici.
Post hæc ad extra ter triplici gradu
Rerum creator per sobolem suam
Distincta cæli condidit agmina.
Sed dum supremi de numero chori.
Unus recepta dote superbiens
In conditorem spirituum ferax
Insanientum prælia concitat,
Heu! pulsus amplo corruiß æthere,
Præcepit rebelli cum comitum grege
Damnatus igni carcere in infimo;
Tunc è rubenti pulvere compotem
Mentis creavit progeniem, boni
Summi capace, ni stygiis dolis
Seductus cheu! mox hominum parens
Omnes eadem crimine posteros
Fædasset hosti credulus improbo.
Natis miseris sed miseris Deus
Offensionis debita noxia,
Et dira solvit vincula criminum.
Lignum salutem terrigenis dedit,
Sæprima lignum pernicies fuit.
Nam missus alto de folio Patris
Mortale corpus Filius induit
E ventre pura Virginis editus:
Ferroque fixus supplicium grave
Injuriosa sustinuit crucis,
Ut qua Draconis conciderat dolo
Gentem paterno redderet ætheri.
O ter beatorum calituum choros,
Quos scripta cælo pagina censuit.
Jam vincula mortis, jam stygia seræ
Timenda non sunt castra tyrannidis,
Victor resurgit Christus ab inferis
Infertque fratrum primitias polo,
Venturus inde est, cum sonitus tubæ
Omnes tremendo iudicio offeret.
Sed quo furentis concita spiritu
Mens tendit audax? Desine, desine,
Et magna parvis ne tenues modis.

4. Ambrosius a de quotidiana recitatione
Symboli hæc habet: Symbolum quoque spe-
LIIII cialiter

a Ambros. lib. 3. de Virg.

cialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere: quod etiam, cum horremus aliquid, affiduè recurrentum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio? Radulphus Tungrensis *b* de eadem re sic scribit: Multorum Episcoporum statutum erat ut clerus, & populus manè, & serò preces & orationes Deo funderent cum Pater noster, & Symbolo. Damasus Papa orthodoxæ fidei Symbolum ad omnes horas divini Officii recitari statuerat, ut refert ex ejus vita Polydorus Virgilius *c*. Timotheus quoque Constantinopolitanus Symbolum fidei, ut narrat in Collectaneis Theodorus Lector *d*, per singulas synaxes dici curavit, ad reprehensionem videlicet Macedonii Patriarchæ Catholici, ac si ille symbolum hoc non recepisset. Timotheus enim cum esset hæreticus Patriarchalem regniæ urbis sedem ab Anastasio Imperatore obtinuerat pulso in exilium Macedonio. Nunc ter in die dici solet, ante Nocturnos, & Primam, & in fine Completorii. Nocte dicitur, ut per professionem fidei gratias agamus Deo, qui nos eduxit de potestate tenebrarum in lucem Evangelii. Eratis enim aliquando tenebræ, ait Apostolus *e*, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Nocte etiam dicitur, quia fidei cognitio obscura est, & caliginosa: videmus enim per speculum, & in ænigmate, donec fidei succedat beata visio. Ante Primam orto jam sole, & in fine Completorii post ejusdem occasum eadem fidei professio repeti consuevit, ut à fide feliciter incipientes in eadem constanter perseveremus. Notandum verò, quod in hisce Officiis ipsum Symbolum secretò dicitur, quia, ut docet Angelicus Doctor *f*, Symbolum Apostolorum tempore persecutionis editum fuit fide nondum publicatâ, idcirco occultè dicitur quasi contra tenebras errorum præteritorum, & futurorum. Notandum præterea, quod Ecclesia Romana ipsum Symbolum quandoque repetit in precibus Primæ, & completorii: tunc autem partim secreta, partim clara voce recitatur, quia videlicet *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Fides cordis, ait Bernardus *g*, sine oris fide aut nulla est, aut parva. Crede ergo, &

confitere: nihilominus confitere, & crede, quia fides ad justitiam, confessio fit ad salutem.

5. Superfluum hic existimo explanationem Symboli adtexere, quæ peti potest à sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus. Inter opera Cypriani habetur expositio Rufini dignissima quæ legatur. Symbolum quoque explicant Ambrosius *tractatu in Symbolum Apostolorum*, Leo magnus *Sermone 11. de Passione Domini, & Sermone contra hæresim Eutycheis*: Augustinus *h de fide, & Symbolo, de Symbolo ad Catechumenos, in Enchiridio ad Laurentium, & in multis Sermonibus*: Chrysostomus *tomus 5. Homilia de Symbolo, quam tamen existimo esse auctoris Latini*: Venantius Fortunatus *exegesi in Symbolum*: Chrysologus *Sermone 56. & sequentibus*: Athanasius *Epistola ad Fovinianum*: Maximus Taurinensis *Homilia de expositione symboli*. D. Thomas *Opusculo 16. Dionysius Cartusianus i Opusculo de vita Curatorum*: & ad captum communem Catechismus Romanus. Scripsit etiam in Symbolum Apostolorum doctè & diffusè vir venerabilis Angelus del Paz duobus tomis, quorum primus editus est Romæ, secundus extrat M. S. apud Lucam Radingum. De Symbolo Nicæno, sive Constantinopolitano, quod in Missa cantatur non est hic tractandi locus. De Symbolo Athanasii agendum infra hoc eodem capite. His omnibus antiquius est Symbolum Apostolorum, quod, quia Romana Ecclesia nulla unquam hæreseos labe infecta integrum semper custodivit, ideo à Vigilio & Episcopo Tapsenti Symbolum Romanum nuncupatur. Sanè olim ob hanc causam Symbolum Nicænum nequaquam Romæ cantabatur, cæpitque cantari hortatu Henrici Imperatoris sub Benedicto octavo, idque Berno Augiensis *l* testis oculatus, qui cum Imperatore aderat, scribit. Ita Baronius *m*, qui & addit: Placet ista, sed nobis gratius, si venerandæ antiquitati annorum mille magis delatum fuisset, quam novitati. Finio, illudque suggero Lectori meo, ut meminisse velit fidem sine operibus mortuam esse. Audiamus Bernardum *n*, cœlestis doctrinæ pabulo nos abundè reficiet. Credis in Christum? fac opera Christi, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet; probet actio. Non incurvet terrenum

b Radulph. prop. 74. *c* Polyd. Virg. l. 6. de inv. rerum cap. 2. *d* Theodor. collect. lib. 2. *e* Ephes. 5. 8. *f* D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 9. ad 6. *g* Bern. Serm. 3. de S. Andrea.

h Aug. Ser. 109. 123. 131. 192. 194. de temp. *i* Dionys. art. 21. & Vigil. initio l. 4. adv. Eutychem. *l* Berno Aug. c. 2. *m* Baron. an. 1014. *n* Bern. Serm. 24. in Cant.

opus, quem fides cœlestium erigit. Qui te dicit in Christo manere, debes sicut ipse ambulavit, & tu ambulare. Quod si propriam gloriam quæris, florenti invidet, absenti detrahit, reponis lædenti te: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non rectè planè, sed impiè linguam Christo, animam dedisti Diabolo. Vides quod non faciat hominem rectum fides etiã recta, quæ non operatur ex dilectione. Sed nec opera quamvis recta rectum cor efficere sufficiunt sine fide. Rectas ergo studeamus facere vias nostras, & studia nostra: levemus corda nostra cum manibus ad Deum, ut toti recti inveniamur fidei nostræ rectitudinem rectis actibus comprobantes. Ut enim ait Sanctus Calixtus Papa 6, Non benè vivit, qui non rectè credit.

§. IV.

De Horarum Initio.

Cur à versu Domine labia mea aperies incipiat nocturna synaxis. Quid sit mystice aperiri labia. Completorio cur præmittatur hic versus, Convertite nos Deus salutaris noster. Cor. versio vera que sit. Ira Dei duplex. Usus multiplex hujus versu, Deus in adiutorium meum intendente.

1. Omnes horæ Canonicæ à primo versiculo Psalmi sexagesimi noni, *Deus in adiutorium meum intende*; usu immemorabili incipere solent. Huic in Nocturna synaxi versum *Domine labia mea aperies* ex Psalmi 50. præmittit Ecclesia Romana, postponunt Monachi. In Completorio autem præponitur ferè ab omnibus Ecclesiis Psalmi 84. versiculus *Convertite nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam à nobis*. Initio itaque nocturnæ precis labia clausa in Completorio petimus aperiri, Dominum exorantes, ut, qui labia olim Prophetæ calculo mundavit ignito, nostra quoque dignetur purgare, & aperire. Nam cum dicat Scriptura p, *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, quis audeat divinas laudes immundis labiis decantare, ni prius obstruata per peccatum oris claustra misericorditer aperiat ille, qui solus potest facere mundum de immundo conceptum semine? Ne-

mo enim potest laudare Deum, nisi Deus aperiat labia, ut ostendit Augustinus q contra duas epistolas Pelagianorum. Alioquin fugillabit nos durissima illa exprobratione, *Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum*. Ad rem Chrysostomus s: Peccatum suapte natura linguam astringit, & os obturat. Quam sententiam complens Ambrosius t ait; Cujus ergò labia aperit Deus, hunc peccati absolvit reatu. A vinculis itaque peccatorum absolvi petimus, cum dicimus, *Domine labia mea aperies*. Et quia justus prior accusator est sui, accusamus nos ipsos ante orationem confitentes peccata nostra, quatenus reconciliati per gratiam Dei facilius exaudiri mereamur. De impiis scriptum est, quia dixerunt, *Labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?* Et idè oratio illorum erit execrabilis: At labia Sponsæ, labia fidelis animæ dulcia, & purpurea dicuntur esse sicut favi distillans, sicut vitta coccinea x. Cum ipsi Sponso, inquit Gilbertus Abbas y. Sponso loquitur in loquela dulcioris labii, & lingua altera; Tunc cordis labia verè melle delectationis distillant divinæ: imò non tam distillant, quam fluunt, quoniam hora illa in melleas affectiones tota convertitur. Beata vicissitudo, quando de corde Sponsæ quædam fluente mellis emanant in Dilectum, & ab ipso redundant in Sponsam. Ad locum enim unde exeunt hæc mellis flumina revertuntur, ut iterum fluant. Boni favi in labiis Sponsi, & Sponsæ eructantes ex hoc in illud, & invicem rorantes amoris dulcedinem. Ille desuper irrorat gratiam, ista deorsum actionem gratiarum. Rursus labia Sponsæ purpurea dicuntur esse sicut vitta coccinea. Per coccinum enim charitas intelligitur, quæ est vinculum perfectionis; sicut autem vitta constringit crines, ne desuant; sic anima Deo dilecta labia sua cohibet, ne verbum malum, & inutile proferens extra se diffundatur. z *Aperitio oris illius inflammatio est, & semper laus Dei in ore ipsius*.

2. Cum autem Oratio cordis sit, non labiorum; miror cur Ecclesia ante orationem labia sibi, non cor postulet aperiri. Sed notandum, quod usus labiorum non tantum ad eloquium, sed etiã ad osculum est: consociant enim se mutuo osculantium labia, animis videlicet ad mutuum

L I I I 2 tuum

q Aug. lib. 2. c. 8. t Psalm. 49. s Chrys. in ps. 50.
t Ambros. ibid. u Psalm. 11. x Cant. 4. 3. 11.
y Gilbert in Cantic. ser. 34. z Eeck, 20. 15.

o Calix. epist. 1. p Eccl. 15. 9.

tuum congressum accedentibus, ut ait Chryso-
stomus *a*: cumque templum Dei simus, sicut
limina templi, ita os osculamur, per quod in-
greditur Christus, quando communicamus. Igi-
tur Ecclesia dum dicit, *Domine labia mea aperies*,
non tam petere videtur divinum auxilium ad lau-
des ejus dignè annunciandas, quam mysticam la-
biorum purificationem ad castissimum dilecti
osculum recipiendum. Felix anima, quæ pro-
pria conscientia testimonio intus erudita coe-
lestis Sponsi osculo se idoneam agnoscit. Felicior,
quæ unctioe magistra sentiens quanta sit gratia
diffusa in labiis Sponsi, osculum ejus jam amore
æstuans fiducialiter petit. Felicissima planè,
quæ ad ipsum osculum dignanter admissa divinæ
suavitatis inenarrabile gaudium in fervore spiri-
tus experitur, & torrente uberrimo sempiternæ
voluptatis in plenitudine gratiarum inebriatur.
O mihi si liceret è foetenti ceno iniquitatum
mearum tantisper assurgere, & terrenarum for-
dium excusso pulvere te Domine deprecari, ut
labia mea aperias, & oris impuritatem emundes.
Peccavi enim, justissime Judex, qui judicas æ-
quitate, peccavi in celum, & coram te: jam
non sum dignus levare oculos meos à terra, quan-
tò minus videre faciem tuam, ad oris tui oscu-
lum aspirare? Provolvar itaque pavidus, &
eremens ante vestigia pedum tuorum, & de in-
timis visceribus longa trahens suspiria lacrymis
meis pedes tuos rigabo. Plorabo coram te, qui
fecisti me, mala quæ feci; nec à planctu, &
oratione cessabo, donec audiam auditionem
donam, verbum consolationis; *b* Remittuntur
tibi peccata tua: donec dicas, *c* *Consurge, con-*
surge, excutere de pulvere, solve vincula colli tui
captiva filia Sion; donec sonet in auribus
meis vox illa gratissima, d *Ecce sanus factus es,*
jam noli peccare. Fanc adjunctus gratia tua, au-
ctus virtute, fiducia confortatus non confun-
dar præsumere potiora. Erectus de stercore
sedebo forsitan cum Principibus, & robur
accipiens à potenti dextera tua faciem tuam
Domine requiram, & quod non sine pavore,
ac tremore dico, ad os tuum caput attollam,
sperans omninò ut adimpleas me lætitia cum
vultu tuo.

a Chryst. hom. 30. in 2. ad Cor. *b* Luc. 7. 47. *c* Isai.
52. 2. *d* Joan. 5: 14.

METRUM XXXIX.

O Tremende Rex polorum,
Vindex maxime criminum.
Cui potestas, & maligni
Vis est arbitra pectoris.
Te requiro, ad te revertor.
O mentis vigor, & amor:
Qui labores, & dolores,
Et curas hominum vides.
Parce fonti, parce servo
Mortis perpetuæ reo,
Quem catenis alligatum
Hostis tartareus tenet.
Tolle culpas, solve nexum,
Ut te perpetuo canam.
Ut videntes me solutum
Vincti horribilis neci
Angelorum turba psallant
Quæ spes sit lætæ manibus.

3. Solent corporales indigentia, rerumque
labentium curæ, & variarum imaginum confusa
phantasmata orantium mentes per diem sæpius
distrahere, & perturbare: quapropter initio
Completorii, quod ultimum diei Officium est,
versiculum illum decantamus, *Converte nos*
Deus salutaris noster, & avertè iram tuam à no-
bis. Hac enim hora ab officiis activæ vitæ ad
contemplationis studium convertimur, & se-
dato carnalium affectionum tumultu gustare,
& videre desideramus quam bonus sit Deus. Per
peccatum avertitur homo à Deo, & converti-
tur ad creaturam: *Avertierunt se, inquit e, & non*
servaverunt pactum, & f, facti sunt abominabiles,
sicut ea, quæ dilexerunt. Dum verò per peniten-
tiam revertitur quis ad Deum, Deus eum con-
vertit ad se per immisionem gratiæ, & ab eodem
iram suam avertit per remissionem pœnæ.
Quid est autem quod, cum oramus, *g* *Converte*
nos Domine ad te, & convertemur: ipse è con-
trario respondet *h* *Convertimini ad me, & ego*
convertar ad vos? An hoc nimirum, quod fides
Catholica protestatur, arbitrii nostri liberta-
tem cum gratiæ prævenientis efficacitate incon-
cussam manere, adeoque nos liberè Deum tra-
hentem sequi, sicut ille fortiter nos trahit, qui
dixit, *i* *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus*
traxerit illum? Sic ait Bernardus & Theologus
verè
c *Psalm. 77. f* *Osee 9: 10. g* *Thren. 5: 21. h* *Zach.*
1: 3. i *Joan. 6: 44. k* *Bern. de grat. & l. arbitria.*

verè Theodidactus: Tolle liberum arbitrium, non erit quod salvetur. Tolle gratiam, non erit unde salvetur. Nec dare potest salutem nisi Deus, nec capere valet nisi liberum arbitrium. Sedulius quoque in explicatione Epistolæ Pauli ad Romanos; Velle, inquit, & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non est meum: nam ipsa voluntas à Domino præparatur, & Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere. In nullo igitur gloriandum, ut Ecclesia Lugdunensis in libro de tribus Epistolis docet, quia nostrum nihil est, & sine me nihil potestis facere, dicit Dominus: tanta est tamen bonitas Dei, ut nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Sed hæc acerrimis scholasticorum concertationibus diu in scholis agitata tutius est simpliciter credere, quàm mendaci hominum statera curiosius examinare. Nam, sicut eleganter scribit S. Prosper in Rhegiensis Episcopos; quæ sit discretionis istius in secreto consilio Dei causa, vel ratio, & supra facultatem humanæ cognitionis inquiratur, & sine fidei diminutione nescitur: modò confiteamur neminem immeritò liberari. Nisi enim Deo vocante, docente, silvante, nemo venit, nemo eruditur, nemo salvatur.

4. Illud autem quod præcipit Dominus, ut convertamur ad ipsum, existimat Bernardus Doctor egregius esse mysterium regni Dei, & secretum consilium, quod solis credatur amicis. Nam quo me veram, inquit, ut convertar ad te Domine Deus meus? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Quo convertar ad te? Supra, an infra? ad dexteram, an ad sinistram? Audiamus scripturam, quam conversionem nos edoceat. *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cælorum.* Agnosce planè quo velit Dominus, ut convertamur. Ad parvulum converti necesse est, ut discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde. Ad hoc siquidem parvulus datus est nobis. Quid inflaris ò homo? Quid extolleris sine causa? Sublimis quidem Dominus, sed non ita proponitur tibi, ne fortè dicas, elevata est magnificentia ejus super cælos, & non potero ad eam. Prorsus vos filii Adæ, ait Abbas Igniacensis, qui nimis grandes estis in oculis vestris, & in giganteam enormitatem per superbiam excrevistis: *Nisi conversi fueritis, &*

effecti sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cælorum. Ego sum ostium regni, ait parvulus iste: nisi incurvetur altitudo virorum, non eos admittet humilitatis janua. Ideò nimirum conquassabit capita in terra multorum: & qui elati accedunt, repulsi capite illiso cadent retrorsum. Quid enim? Adhuc tu superbis terra, & cinis, postquam Deus factus est humilis? Adhuc magnus es in oculis tuis, postquam Deus parvulus factus est sub oculis tuis? Ille semetipsum exinanivit, ut penè videretur esse nihil, sine quo factum est nihil: & tu in immensum inflaris, extolleris existimans te aliquid esse, cum verè sis nihil. Ipse te seducis. Quod si verè humiliatus fueris, & in toto corde reversus ad omnipotentem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: *p Convertam eos, & miserebor eorum, & erunt sicut fuerunt, quando non projeceram eos.* Ideò post petitionem conversionis oramus consequenter; Et averte iram tuam à nobis: nam impietas impii non ei nocet in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua. Loquimur autem de ira Dei, quæ ad iacturum peccatores perducit, de qua scriptum est: *q Nequando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.* Alia enim ira, qua peccantibus irascitur ad salutem, desideranda nobis est, summisque precibus flagitanda, ne fortè dicat Dominus, *Recessit zelus meus à te, ultra non irascar tibi.* Oro Domine, ut irascaris mihi in præsentis seculo, quatenus in futuro misericordias fideles consequi merear. Verumtamen cum iratus fueris, misericordiæ memor eris, sicut dicit Psalmus: *r Iratus es, & misertus es nobis.* O ira misericors, exclamat Berengosius Abbas s, quæ sic irascitur, ut subveniat: sic minatur, ut parcat: sic aufert, ut restituat: sic tradit, ut eripiat: sic destruit, ut muniat: sic abjicit, ut recipiat. O quam salubris indignatio, quæ sic avertit, ut respiciat: sic claudit, ut aperiat: sic exigit, ut dimittat: sic dejicit, ut erigat: sic perdit, ut requirat: sic mittit, ut custodiat. O ira misericors, & incomparabilis misericordia, quæ ab omnibus vitiis humana semper emundat præcordia: per quam peccator invitatur ad veniam, justus ad vitam, martyr ad palmam, confessor ad gloriam. Non enim miseretur, nisi irascatur, qui ob hoc prius irascitur, ut postea misereatur. Prævenit enim ira, ut sequatur misericordia: prævenit lacryma, ut sequatur venia: prævenit poenitentia, ut sequatur indulgentia.

1 Sedul. in epist. ad Rom. c. 9. in Prosp. ep. ad Rustinum de grat. & lib. arbitrio. in Bern. ser. 2. in cap. sequenti. O Guerræ, Ser. 1. de Nat. Domini.

LIII 3 5. Ci-
p Zach. 10:6. q Psalm 2. r Psalm 59. s Be-
reng. Ser. 1. de SS. Martyrib.

5. Cistercienses Monachi, qui Regulam S. Benedicti ad litteram exactissime observant, memoratum versiculum ante Completorium cantare non solent, id enim in Regula non invenitur expressum, cum dicat S. Pater; In primis semper diurnis horis dicatur versus, *Deus in adiutorium meum intende*. Porro hunc versum, *Deus in adiutorium meum intende*, semper in usu fuisse apud antiquos Monachos Cassianus & rei monasticae solertissimus, & primarius auctor exequitur. Hic namque versiculus, ait ille, non immerito de toto scripturarum exceptus est instrumento. Recipit enim omnes affectus quicunque inferri humanae possunt naturae, & ad omnem statum, atque universos incurfus propriè satis & competenter aptatur. Habet siquidem adversus universa discrimina invocationem Dei, habet humilitatem piæ confessionis, habet sollicitudinis ac timoris perpetui vigilantiam, habet considerationem fragilitatis suæ, exauditionis fiduciam, confidentiam præsentis, semperque astantis præsidii. Qui enim jugiter suum invocat protectorem, certus est eum esse semper præsentem. Habet amoris, & charitatis ardorem, habet infidiarum contemplationem, inimicorumque formidinem, quibus perspicuus semetipsum diu noctuque vallatum, confitetur se non posse sine sui defensoris auxilio liberari. Hic versiculus omnibus infestatione dæmonum laborantibus inexpugnabilis murus est, & impenetrabilis lorica, ac munitissimus clypeus. Hujus versiculi Oratio in adversis ut eruemur, in prosperis ut servemur ne extollamur, incessabili jugitate fundenda est. Hujus inquam versiculi meditatio in tuo pectore indurupta volvatur. Hunc in opere quolibet, seu ministerio, vel in itinere constitutus decantare non desinas. Hunc & dormiens, & reficiens, & ultimis naturæ necessitatibus meditare. Hæc & alia plura diffusissime Cassian. Tanto autem sollicitius divinum auxilium initio orationis invocandum est, quanto acrius eo tempore invisibiles hostes contra nos certamen instituant. Nam, ut S. Joannes Climacus scribit, Cum insonuit signum spiritualis tubæ ad orationem vocans invisibiliter conveniunt inimici: & alii quidem cum expectati fuerimus nos ut iterum decumbamus lectulo hortantur. Expectata, inquit, dum compleantur principales hymni, sicque demum in Ecclesiam proficisceris. Alii cum ad orationem assistere cœperimus

t Bened. reg. cap. 18. u Cassian. coll. 10. cap. 10.
x Climac. gr. 18.

nos in somnum præcipitant. Alii suadent ut in vicem in Ecclesia colloquamur. Alii præter consuetudinem ventrem immodicè stimulant. Alii mentem nostram in turpes cogitationes pertrahunt. Alii super parietem reclinare nos ut debiles admonent. Nonnunquam verò oscitare etiam immodicè faciunt. Nonnulli risum nobis movent, ut per hunc ad indignationem contra nos Deus provocetur. Alii per summam desidia festinare nos in versuum pronuntiatione impellunt. Alii contra Psalmidiam protrahere voluptatis causa hortantur. Nonnunquam verò ori etiam insidentes nostro ira illud claudunt, ut vix aperiri posse videatur. An autem vetus Ecclesia ante D. Benedictum horis Canonicis hunc versiculum præmiserit incertum est: nec extat hujusmodi ritus indicium aliquod apud antiquos Scriptores, & quod modò ex Cassiano recitavimus, de privata oratione intelligi debet, ut Joannes Lorinus, vir multæ lectionis observat.

y Lorin. in. ps. 69.

s. V.

De Signo Crucis.

Horæ Canonica à signo Crucis incipiunt. Signi hujus antiquitas, & virtus ex sanctis Patribus. Quâ ratione manu exprimat. Alia quadam de Cruce obiter notantur.

1. **A**saluberrimo signo Crucis omnes horas auspicari solemus. Nam dum Sacerdos sacrarum precum initio divinum postulat adiutorium, eo nos contra diabolicas fraudes armamus, orantes fieri nobiscum signum in bonum, ut videant qui oderunt nos, & confundantur, quoniam Dominus psallentes adjuvat & exsolatur. Hujus tremendi, ac sacratissimi signi quanta sit virtus, quanta antiquitas, quanta potentia, si collectis hinc inde è sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus Ecclesiasticis sententiis, & testimoniis accuratè recensere voluero, integrum volumen scribendum erit, adeò multa mihi est in hanc rem parata suppellex. Ex uberrima igitur messe spicilegium faciam. S. Clemens Romanus & signum Crucis appellat infractum signum, quia sicut signum rem custodit,

z. Clem. l. 1. const. Ap. c. 16.

cui appositum, & impressum est, ita Crux munitionissima rerum omnium custodia est. Sanctus Ignatius Epistola ad Philippenses; Crux Christi perditio diaboli. Sanctus Martialis Epistola ad Burdigalenses, Crucem Domini, in quem credidistis, semper in mente, in ore, in signo tenete, Crux enim Domini armatura vestra. Dionysius ^a Areopagita docet signum Crucis ad omnia sacramenta adhiberi. Justinus Martyr ^b, five Auctor questionum apud ipsum, à diebus Apostolorum usum ostendit emanasse, quo Christiani dexterâ manu seipso, & alia signo Crucis obfignant. Tertullianus ^c notissimum illud scripsit. Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, atque exitum, ad vestitum, ad calcatum, ad mensas, ad lavacra, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. Origenes ^d, Quid timent, inquit, demones? quid tremunt? sine dubio Crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt Principatus eorum, & potestates: Timor ergo & tremor cadent super eos, cum signum Crucis in nobis viderint fideliter fixum. Hippolytus Martyr ^e inter alias abominaciones Antichristi hanc enumerat, quod suis cultoribus characterem dabit in dextera, & fronte, ne Crucis signum pingant in frontibus suis. Sanctus Cornelius Papa Epistola ad Fabium Antiochiæ Episcopum Crucem vocat sigillum Domini, quo qui munitus non est, non potest accipere Spiritum sanctum. Cyprianus ^f ad plebem Thibari consistentem: Muniatur frons, ut signum Dei incolume servetur. Et initio libri de lapsis; Frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se Domini reservavit. Minutius Felix ^g Ethnicos Crucis ofores irridet, illisque opponit quod signa eorum, atque vexilla nihil aliud sint, quàm Cruces inauratæ. Signo Crucis omnia magica compesci asserit Athanasius ^h. Cyrillus Hierosolymitanus ⁱ: Fac signum Crucis & manducans, & bibens, & sedens, & cubans, & stans, & loquens, & ambulans, & in summa in omni tuo negotio. Basilius ^k differens de dogmatibus, quæ ex Apostolorum traditione sine scriptis recepimus, primo loco commemorat, id quod primum & vulgarissi-

imum testatur, ut signo Crucis signentur qui spem in Christo collocarunt. Lucianus in Philopseudo scribit Eucratem annulo quodam ex Cruce facto adversus demones redditum esse securum. Julianum desertorem etsi Cruci pertinaciter infensum nihilominus adversus terrores, & spectra Cruce se signasse post Gregorium Nazianzenum ^l narrat Freculphus Luxoviensis ^m. Etiam Cosrhoen Regem Persarum, tametsi infidelis esset, virtutem sanctæ Crucis agnovisse testatur jucundâ narratione Evagrius ⁿ. Hieronymus ^o Epistolâ ad Eustochium; Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Crucem; Et alibi refert eandem Eustochium Paulæ matris ægrotæ os, & stomachum signasse, ut Crucis impressione dolorem leniret.

2. Docet Chrysofomus ^p Cruce signandum esse pectus ad turbatos animi motus cohibendos. Augustinus occurrendum diabolo ait cum Crucis vexillo, ut talibus armis indutus facilè vincat Christianus. Scribit Arnobius ^q junior docuisse Dominum digitos nostros ad bellum, quia adversus visibiles, & invisibiles hostes docuit armare frontem triumpho Crucis. Justinus Imperator verba facturus ad populum se signo Crucis muniebat, teste Corippo ^r Poëta Africano, qui, dum ejus laudes prosequitur, sic canit:

*Ipsè coronatus solium conscendit aratum,
Atque Crucis faciens signum venerabile sedit,
Erethaque manu cuncto præsenste senatu
Ore pio hæc orans ait:*

Ludolphus Saxo Carthusianus ^s libro de vita Christi B. Virginem primam fuisse scribit, quæ Crucem adoravit. Joannes Damascenus ^t; Crux inquit, signum nobis data est super frontem, ut Israël circumcisio: per ipsam discernimur ab infidelibus. Ipsa signaculum est, ut non tangat nos exterminator. Sophronius ^u Patriarcha Hierosolymitanus: Crux tutelarîs est, & fidelissima Christianorum custodia, & universorum ex adverso occurrentium insultuum profligatrix. Andreas Cretensis ^x: Crux scala in cœlum deducens, via ad virtutem adducens, vitæ con-

^l Greg. Naz. or. 1. in Jul. ^m Freculph. l. 4. Histor. c. 9. ⁿ Evagr. l. 9. c. 18. ^o Hier. ep. 2. c. 27. ^p Chryf. hom. 83. in Matth. ^q Arnob. in Ps. 143. ^r Corrip. lib. de laud. Justini Imp. ^s Ludolph. par. 2. cap. 66. ^t Damasc. de fide Orithod. l. 4. c. 12. ^u Sophron. homil. de Cruce. ^x Andr. Cret. or. 1. de exalt. Crucis.

^a Dionys. in Eccl. Hierarch. ^b Just. q. 118. ^c Tertull. de cor. milit. c. 3. ^d Orig. Hom. 6. in Exod. ^e Hippol. or. de consum. secul. ^f Cypr. l. 4. Ep. 6. ^g Minut. in Octav. ^h Athan. or. de incarn. Verbi. ⁱ Cyrill. car. 4. ^k Basilius de Spiritu sancto. c. 27.

conciatrix, mortis solutio, corruptionis abalienatio, ignis extinctio, in Deum fiducia, clavis regni caelorum: Crux civitates custodit, domos tuetur, amicitias conglutinat, ab inimicorum injuria vindicat, hostibus resistit, gentes persequitur, barbarorum stimulus, pacis arbitra est. S. Orientius: y

*Accipe tela quibus cordis pia moenia serves,
Cruce tibi sit clypeus, Cruce tibi sit gladius.*

Julianus z. in prognostico. Crux ante Christum in die judicii ab Angelis portabitur. Signo Crucis nihil efficacius ad turpes effugandas tentationes afferit ex divina revelatione S. Elizabeth de Schonaua a libro viarum Domini. Severianus Gabalorum Episcopus apud Damascenum b: Percussit Moyses silicem semel, & bis, non eodem modo, sed ita ut Crucis formam describeret, ut natura etiam inanimata Crucis notam verneretur. Theodosius, & Valentinianus Augusti gravissimam poenam c eos mulctari debere statuerunt, qui signum Crucis humi pingere, sive insculpere praesumerent. Anselmus d, sive quisquis est auctor Commentariorum in Epistolam ad Romanos sub ejus nomine: Non sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Christianus erubescat. Audoenus e in vita S. Eligii: Profecto magna res est signum Christi, Crux Christi, sed illis solis prodest, qui faciunt mandata Christi. Thomas à Kempis f in tribus locis praecipue statue signum Crucis; super cor, super os, & super brachium. De eodem signo sic canit Prudentius g Christianorum Poetarum ocellus.

*Fac cum vocante somno
Castum petis cubile,
Frontem, locumque cordis
Cruce figura signet.
Cruce pellit omne crimen,
Fugiant Crucem tenebrae,
Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.
Procul, o procul vagantium
Portenta somniorum,
Procul esto pervicaci
Praestigiator astu.*

y Orient. in Commentario. z Julian. l. 3. c. 5. a Elizabeth. c. 21. b Damasc. or. 3. de Imag. c. L. unic. Nemi licere. d Anselm. ad cap. 10. Rom. c. Audoen. lib. 2. c. 16. f Thom. Kemp. Hospital. pauper. c. 16. g Prudentius Hym. 6.

*O tortuose serpens,
Qui mille per meandros,
Fraudesque flexuosas
Agitas quiesca corda;
Discede, Christus hic est,
Hic Christus est, liquece.
Signum, quod ipse nosti,
Damnat tuam catervam.*

Sibilla quoque de Cruce sic cecinit in fine libri sexti oraculorum Sibyllinorum.

*O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Non te terra capit, sed caeli lecta videbit,
Cum renovata Dei facies ignita micabit.*

Tityrus Christianus apud Severum Rhetorem h signo Crucis à pestilentia servatas pecudes astruit his versibus:

*Hoc signum medis frontibus additum
Cunctarum pecudum certa salus fuit.*

3. Non desunt alii testes, & exempla multorum mirabilium, quae Deo dilecti viri per signum sanctae Crucis sunt operati. Nam quis liber, aut quae pagina Ecclesiasticae historiae, aut quae vita sanctorum hominum legi potest, in quibus non statim invenias saluiferum Crucis signaculo expulsos demones, profligatos exercitus, sedatas tempestates, fugatam pestilentiam, soluta maleficia, evacuatam virus; incendia extincta, interfectos dracones, erectos claudos, caecos illuminatos, curatas infirmitates, mortuos ad vitam revocatos? Hoc signum, inquit Chrysostomus i, & praeisicis & nostris temporibus clausas januas referavit, hoc venenorum vires extinxit, hoc cicutae vim dissolvit, hoc feroces bestias repressit, hoc lethales serpentum morsus curavit. Etenim si portas inferni perfregit, si caelorum ostia reclusit, si paradisi renovavit ingressum, si diaboli nervos recidit, quid mirum est, si pestifera venena, atroces bestias, aliaque hujusmodi superavit? Sed his praetermissis illud magis quaerendum videtur, quae ratione ipsum Crucis signum exprimi debeat, & manu formari. Sunt qui illud tribus digitis dexterae manus effingunt, sub sanctissimae Trinitatis invocatione: sunt qui duobus ad duas Christi naturas contra Monothelitas indicandas. Sunt qui signantes se à superiori in inferius descendunt, & à dextera transeunt ad sinistram, quia Christus de caelo descendit in terram, & à Judaeis transiit ad

h Severus in Bucolicis. i Chryl. hom. 55. in Matth.

ad Gentes. Usus tamen communis Occidentalis Ecclesiæ est, ut dexterâ manu Crucis expressio à fronte ad ventrem, & à sinistra ad dexteram producat. Dicimus autem; In nomine ad significandum trium personarum indistinctam Divinitatem. Pater in fronte collocatur tanquam principium sine principio, prima persona Deitatis. Filii nomen pronunciat, cum uterum tangimus, quia ex utero ante Luciferum genitus, & in plenitudine temporis in utero Virginis incarnatus salutem operatus est in medio terræ. Spiritum sanctum exprimimus, cum manum à sinistra parte ad dexteram protendimus, quia videlicet à Patre & Filio utriusque nexus, & amor procedit: & sicut Christus de morte transiit ad vitam, ita nos de miseria transire speramus ad gloriam secundum spem vitæ æternæ. De Crucis signo diffusissime scribunt Jonas Episcopus Aurelianensis, & Dungalus adversus Claudium Iconoclastam Episcopum Taurinensem, itaque Chrysostomus Homilia quinquagesima quinta in Matthæum. Extant quoque de Cruce doctissimæ lucubrationes Julii Lipsii, & Jacobi Gretseri. De ejusdem veneratione antiquos canones refert Antonius Augustinus k, de qua re plura etiam habent Baronius l in Annalibus, & Jacobus Bosius in Cruce triumphante. Arnoldus Abbas Bonævallensis m hoc apposito signo muniri ait & quod patet, & quod latet, ut habeat caro, & spiritus secura præsidia. Etiam in nummis Crux imprimi solet in testimonium, & jusjurandum bonitatis monetæ in pondere, & materia, ut Nicolaus Oresmius Episcopus Lexoviensis n testatur: vel in testimonium Christianæ Religionis, ut scribit Anastasius Abbas initio libri contra Judæos. Quod autem in præliis Crux adversus Crucem congregiatur, portentum est, quod primò apparuit in expeditione Constantii adversus Maxentium o: nec enim aliis auspiciis tantum nefas debuit inchoare, quam cum hæreticus Imperator adversus Tyrannum decertaret. Nicolaus Primus p in responsione ad consulta Bulgarorum, eos hortatur exemplo Constantini, cui dictum est in hoc signo vinces, ut Crucem ferant in signo militari, eam prius caudam equi portarent. Finio, si Crucem prius humiliter salutaverit. Salve bona Crux, splendidior stellis, Lunâ micantior, rutilantior Sole, quæ tanquam vernantibus gem-

mis membris ornata Salvatoris, & pretioso Dei sanguine purpurata super astra cœli felices ramos expandis. Salve lignum electum germinans vitam, fructificans jucunditatem, oleum stillans lætitiæ, balsamum sudans spiritualium deliciarum. Tu salus mundi perditæ, tu portus periclitantium, tu justitiæ norma, tu morum disciplina, tu pugnantium virtus, tu vincientium gloria, tu præmium, & corona. O Crux amabilis, & dilecta salva nos omnes tremendo tuo signaculo munitos, ut qui te fieri voluit nostræ redemptionis primum instrumentum, per te quoque sanctificatos ad suæ gloriæ consortium nos transferat: quatenus in hac nostra qualicumque poenitentia Cruce feliciter consummati per ignominiam passionis ejus ad resurrectionis gloriam perducamur.

s. VI.

De Gloria Patri.

Varii errores recensentur, & confutantur de hujus Hymni origine, & institutione. Quid sit Deum glorificare. Vera gloria quæ sit. Inanis gloria sugillatur, laudatur humilitas.

I. **M**agnus Basilius incomparabilis Ecclesiæ Doctor, qui sub Valente Imperatore floruit q, libro de Spiritu sancto, quem in sui defensionem ad Amphilochem Iconii Episcopum scripsit, hujus versiculi: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, quem Patres antiqui hymnum glorificationis vocabant, duobus locis mentionem facit. Primò, capite septimo his verbis; Proinde quod à majoribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem Patri cum Filio, quapropter & glorificationis Hymnos Patri simul cum Filio offerimus. Clarius deinde, & fusius capite vigesimo septimo, professionem fidei velut initium quoddam glorificationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc enim doceant nos, ne baptizemus quemadmodum accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credimus; & paucis interjectis. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, sive dicas; *Gloria Patri, & Filio, cum Spiritu sancto*: sive dicas, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui*

k Ant. Aug. l. 16, juris Pontif. tit. 14. l Baron. an. 60. m Arnol. de verb. Dom. c. ult. n Nic. Ores. de mut. monet. cap. 13. o Baron. an. 353. p Nicol. l. 1. c. 33.

q Baron. an. 374. n. 71. & seqq.

M m m m san-

sancto. Magnus item Athanasius Archiepiscopus Alexandrinus, qui triginta & amplius annis ante Basilium florere cepit, libro de Virginitate, sive de Mediatione, nonne disertis verbis hunc Hymnum commemorat? Cum, inquit, surrexeris à mensa rursum gratias agendo trinis vicibus dicas: Misericors, & misericors Dominus escam dedit timentibus se; *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, rursumque post peractam glorificationem preces tuas absolvas. Ab hisce insignibus insignium virorum testimoniis ordiri libuit, quo plura errorum capita uno ictu rescinderem. Nam in primis lapsi sunt, qui ex Theodoret¹, ex Sozomeno², ex Tripartita³, & clarius ex Nicephoro⁴ u Flavianum Monachum Antiochenum Hymni hujus faciunt Auctorem. Cum enim Catholici Imperante Constantio Patrem cum Filio pari gloria celebrarent, Ariani verò ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorem ostendere conarentur, Flavianus (ut isti ajunt) coacta Monachorum caterva primus omnium clara voce cantavit; *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Sed hunc Hymnum Flaviano antiquiorem esse Athanasii, & Basilii citatæ auctoritates convincunt. Errarunt & alii, qui post Walfridum Strabonem⁵ à magna Synodo Nicæna compositum fuisse affirmant: idque Heremias Sozomenus⁶ y indicare videtur, cum agens de Leontio Episcopo Antiocheno ait illum, tamen Ariani esset, eos tamen qui Hymnis fidei Concilii Nicæni consentientibus Deum laudarent, prohibere noluisse, ne populus seditionem conflaret. At verò glorificationis Hymnum non esse à Nicænis Patribus inventum Baronius⁷ z Ecclesiasticæ antiquitatis instructissimum promptuarium concludit tum ex allato Basilii testimonio, tum quia fideles cum ab ipsis Apostolorum temporibus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizarentur, tres easdem personas jam dicto Hymno conglorificari ceperunt.

2. Sanè Ariani sicut baptismi formam, ita glorificationem corruperant, ut dicerent, *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*: cum Catholici more usitato, & antiquitas tradito uterentur psallentes, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Cumque idem Ariani ore sacrilego blasphemantes assererent fuisse tempus, quando

¹ Theodoret. l. 2. Eccl. hist. c. 24. ² Sozom. lib. 5. cap. 19. ³ Tripart. l. 4. cap. 35. ⁴ u Niceph. Call. lib. 9. cap. 24. ⁵ Walfrid. de reb. Eccl. cap. 25. ⁶ Sozomen. loco citato. ⁷ z Baron. an. 325.

Filius non erat cum Patre, adversus hujuscemodi sceleratam loquelam decrevit Nicæna Synodus, ut illa appendix, *Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen*, ad antiquam glorificationem adungeretur. Testatur id Concilium primum Vasense, seu Vasatense, verius Vasionense in Gallia paulò post Nicænum tempore Constantii Imperatoris sub Julio Papa celebratum, licet ejus Canones confusi existant cum Vasionensi Secundo sub Leone Magno; hac sanctione edita. Quia non solum in Sede Apostolica, sed etiam per totam Orientem, & totam Africanam, vel Italiam propter hæreticorum astutiam, qua Dei Filium non semper cum Patre fuisse, sed à tempore cepisse blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*; *Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen*, dicitur: etiam nos in universis Ecclesiis nostris hoc ita dicendum esse decernimus. Sicut autem diximus solemnem doxologiam non fuisse à Nicæna Synodo adinventam; ita etiam asseveramus non fuisse ab ea statutam, ut in fine ejusque Psalmi concineretur. Nam cum fuerint postea hac de re diversæ diversarum Ecclesiarum consuetudines, consentaneum est credere, nullam fuisse communem universalis Ecclesiæ præceptionem, à qua proculdubio nullus fidelium deviare præsumpsisset. Multi Scriptores alioquin fide dignissimi hanc legem canendæ doxologiæ in fine Psalmorum ad Damasum Papam referunt, à quo de hac re editam sanctionem ajunt Divo Hieronymo suadente, & procurante. Decepti sunt isti ob Epistolam Hieronymi ad Damasum, quæ habetur primo tomo Conciliorum in rebus Damasi, in qua hæc leguntur; Precatur ergo cliens tuus, ut vox ista psallentium in sede tua Romana diu noctuque canatur, & in fine Psalmi cujuslibet sive Matutinis, sive Vespertinis horis conjungi præcipiat Apostolatus tui ordo, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, & quæ sequuntur. Decepti sunt, inquam, nam ut in calce prædictæ Epistolæ in Concilio Coloniae editis ex Baronio notatum est, ab eruditissimis Hieronymi res accuratius expendentibus ea tanquam adulterina, ac planè commentitia exploditur.

3. Imposturam detexit Joannes Cassianus⁸, qui de institutis Cœnobiorum differens ait; Illud etiam quod in hac Provincia vidimus, ut uno cantante in clausula Psalmi omnes astantes concinant cum clamore *Gloria Patri, & Filio,*

⁸ a Cassian. lib. 2. de inst. cœnob. cap. 8.

& Spiritui sancto, nusquam per Orientem audivimus; sed cum omnium silentio ab eo qui cantat finito Psalmo orationem succedere: hac verò glorificatione Trinitatis tantummodo solere Antiphonam terminari. Ex his verbis quis non videat nullam fidem Epistolæ prædictæ esse adhibendam: Si Cassianus sagacissimus sacrorum rituum observator nusquam audivit gloriam post Psalmos in Oriente cantari, quomodo Hieronymus, qui quinquaginta ferè annis ante Cassianum floruit, potuit usum qui non erat in Occidentem transferre? Vigilius Papa b in fine omnium Psalmorum dicit ab omnibus ex more *Gloria Patri asseverat*: atque etiam quorundam reprehendit errorem, qui subductâ unâ syllabâ conjunctivâ perfectum conabantur minuere vocabulum Trinitatis dicentes, *Gloria Patri, & Filio, Spiritui sancto*. Apud Baronium c extat Canon Narbonensis Concilii, quod celebratum fuit æra 627. anno scilicet Christi 589. centum sexaginta, & amplius annis post obitum Hieronymi: Ut in psallendis ordinibus per quemque Psalmum gloria dicatur Omnipotenti Deo, per majores verò Psalmos, prout fuerint prolixiores, pausationes fiant, & per quamque pausationem gloria Trinitatis Domino decantetur. Ex quibus omnibus colligi potest, usum canendi gloriam in fine Psalmorum non tantam præ se ferre antiquitatem, quantam vulgus Scriptorum existimat. Scriptum de hoc Hymno tractatum anagogicum Joannes Gerson d mysticæ Theologiæ professoribus maximè utilem. Illud autem certissimum est, Hymnum glorificationis ab Apostolis compositum, à Patribus Nicænsis auctum, ab universa Ecclesia receptum omni reverentia cantandum esse. Qui enim irreverenter & nimis festinanter eum pronuntiant, non Deum glorificare, sed blasphemare dicuntur; de qua re notabilis visio S. Annonis Colonienfis Archiepiscopi refertur in ejus vita lib. 2. cap. 18. apud Surium die 4. Decembris. Gloria omnium Deus est, ait Hermes ille ter maximus in Pimandro, ac propterea ipsi soli debetur gloria, ut fiat quod scriptum est, e *Afferre Domino gloriam, & honorem, afferre gloriam nomini ejus*. Ut verò docet Fulgentius f, Quemadmodum non est aliud justificare, nisi justos facere; sic non est aliud glorificare, nisi gloriosos facere: Ideo quando Deus nos glorificat, facit nos glo-

riosiores, facit honoratioris: at verò cum nos ipsum glorificamus, nobis prodest, non illi. Nam quomodo eum glorificamus? Gloriosum dicendo; non faciendo. Proinde cum dixisset in Psalmo, g *Sacrificium laudis honorificabit me*, ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, protinus addidit, *Et illic iter quo ostendam illi salutare meum*. Neque enim consistit glorificatio in novæ gloriæ adjectione ad eum qui glorificatur, sed in gloriæ jam habitæ manifestatione.

4. Rectè gloriam describit Romanæ eloquentiæ princeps h: Gloria est solida quædam res, & expressa, & non adumbrata: ea est consentiens laus honorum, incorrupta vox benè judicantium de excellenti virtute: ea virtuti resonat tanquam imago. Quod si veritas, & stabilitas veræ gloriæ necessariò attribui debent, quamnam vera gloria censenda erit, nisi illa duntaxat, quæ perpetua est, & immutabilis? Quantum enim inter gloriam, & ignominiam, ait Chrysostomus i, tantum inter cœlestem illam gloriam, & hanc humanam est differentiæ. *Vani sunt filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum k*. Et unde tibi gloria putride vermis? Nonne scriptum est l; *Sine me nihil potestis facere? Si ergo accepisti omnia, quid gloriaris quasi non acceperis? Quare quod alienum est usurpas tibi? Solum Deo honor, & gloria*, inquit Apostolus m. Et ipse Dominus per Prophetam n quid dicit? *Gloriam meam alteri non dabo*. Non ergo gloriatur sapiens in sapientia, nec fortis in fortitudine, nec dives in divitiis. Omnis enim qui se exultat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur: Vera, & secunda gloriatio est in Domino gloriari, sicut ille Dei præco nos hortatur dicens o; *Qui gloriatur, in Domino gloriatur*. Quæ verba explicans speciali sermone Bernardus ait: Noverat Apostolus gloriam propriam esse Creatoris, non creaturæ: sed consideravit rationalem creaturam adeò affectare gloriam, ut aut vix, aut nunquam ab hoc compesci desiderio possit, quippè quæ ad imaginem facta est Creatoris. Propterea secundum datam sibi à Deo sapientiam saluberrimum adinvenit consilium dicens: Quandoquidem persuaderi nobis non potest non gloriari, saltem qui gloriatur, in Domino gloriatur. Enimvero, ut ait Hieronymus p, si ab

M m m m 2 homi-

b Vigil. epist. 1. c Baron. au. 597. num. 31. d Gerson tom. 3. de hymn. Gloria. e Psalm. 28. Fulg. l. 1. ad Monimum.

g Psalm. 49. h Cicero 3. Tuscul. i Chryf. hom. 17. de Rom. k Psalm. 61. l Joann. 15: 5. m 1 Tim. 1: 37. n Isa. 48: 11. o 1 Cor. 3: 31. p Hier. in c. 5. ep. ad Gal.

hominibus quero gloriam, vitium est: si à Deo, virtus est. Hæc meminisse nos decet, cum gloriam Domino cantamus, ut juxta verbum Prophetæ q *Benedicta sit gloria Domini de loco suo*, de corde scilicet humili, & pacifico, de corde mundo, & recto, quia, ut dicit Chrysostomus r, Cum Deum glorificamus, sed non rectè vivimus, tunc maximè in ipsum contumeliosi sumus.

S. VII.

De alleluja.

Hujus vocis præconia ex Patribus. Cur ex Hebraico in Græcum, vel Latinum idioma non sit translata. Cur certis diebus intermittatur. Cur prolixiori modulatione cantetur. A quo primum cantari cæperit. Ejus multiplex usus. Quid Latine significet. Addita quadam ex Hebraico fonte de decem præcipuis nominibus Dei.

1. **L**audem singularem apud eruditos invenit in explicandis divinis Officiis vir doctrina, & sanctitate conspicuus Rupertus s Abbas Tuitiensis. Ab ejus elegantissimis verbis libet hanc tractationem de cantico Domini Alleluja exordiri. Alleluja, inquit, Latine linguæ peregrinum nomen est, cujus mysterium velut quoddam gaudii stillicidium de divitiis supernæ Hierusalem primum in mentem Patriarcharum, & Prophetarum, post in Apostolorum ora plenius per Spiritum sanctum delapsum est. Significat enim æternum Angelorum, & beatarum animarum convivium, quod est semper laudare Dominum, & præsentis, semperque videndi vultus Dei novum sine fine cantare miraculum. Quapropter non interpretatum hoc Hebraicum nomen remansit, ut peregrinum ab hac vita gaudium peregrinum nihilominus signaret potius, quam exprimeret vocabulum. Quoniam igitur futuræ beatitudinis quasi proprium est vocabulum, jure eo tempore magis frequentatur, quo resurgens Dominus ejusdem beatitudinis spem nobis propinavit, & promissum. Hinc dum Pfallimus Alleluja, jubilamus magis, quam canimus, unamque brevem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctio-

q *Ezech. 3. 12. r Chryl. ho. 7. ad Philip. f Rupert. l. 1. de divin. offic. cap. 355*

nes protrahimus, ut jucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, ubi sancti exultabunt in gloria, latrabuntur in cubilibus suis. Hæc Rupertus, qui & idem argumentum fufius alibi r prosequitur. Beda u quoque Venerabilis omni disciplinarum genere sua ætate doctissimus, ejusdem cantici referans arcana, Rectissimè, ait, & pulcherrimè generalis sanctæ Ecclesiæ mos inolevit, ut hoc Divinæ laudationis carmen propter reverentiam primæ auctoritatis à cunctis per orbem fidelibus Hebræa voce cantetur. Quod ideo fit, ut per talis consonantiam devotionis omnis admoneatur Ecclesia, quia & nunc in una fidei confessione, ac dilectione Christi consistere debeat, & ad illam in futuro patriam festinare, in qua nulla diversitas mentium, nulla est dissonantia linguarum. Idcirco autem plures magistri Ecclesiæ decantationem Alleluja tempore Quadragesimæ intermittendam esse sanxerunt, ut novæ ejus repetitio majorem, gratioremque Paschalibus solemnibus honorificentiam reddat, & splendorem. Sed & hoc in mysterium maximè designare voluerunt, quod in hujus exilii peregrinatione, sicut ex parte novimus, & ex parte prophetamus, ita etiam ex parte Dominum laudamus dicentes cum Propheta, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Cum vero nostram patriam, terram scilicet viventium, domumque regni cælestis nobis olim à Domino repromissam intrare meruerimus, tunc ut illum perfectè intueri, sic etiam perfectè valebimus collaudare. Ex his duorum præclarissimorum hominum sententiis manet explicatum, cur Alleluja nativi idiomatis primigeniam retinuerit vocem, cur certis diebus intermittatur, cur prolixiori notarum decursu cantetur. Alia quædam adferunt alii haud contemnenda.

2. Augustinus x: Nec Latino, nec barbaro licet Alleluja in suam linguam transferre: Amalarius y Alleluja quod cantatur in recordatione æternæ lætitiæ, tam lætitiæ electorum, quam laudem Domini ad memoriam reducit. Omittitur tempore Septuagesimæ, & loco ejus dicitur *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ*, quia cum Latina lingua humilior sit Hebræa, admonemur nos debere informari ad humiliorum conversationem in tempore Septuagesimæ, quam

t *Id. ibid. l. 4. c. 8. u Beda hom. in Dominic. post Ascens. x Aug. epist. 178 y Amalar. lib. 3. cap. 13.*

quam in alio tempore. Albinus Flaccus z: Quia hac voce Angelos in cœlo Deum laudare cognovimus, hujusmodi voce laudationis creditum est Deum delectari. Hoc quoque idè canimus, ut eundem Deum nos colere in terra ostendamus, qui etiam colitur ab Angelis in cœlo. Beatus Ivo Carnotensis a: *Alleluja* non hujus temporis laudes, sed æternæ vitæ gloriæ significat: unde mos inolevit, ut in diebus Septuagesimæ non cantetur, quia sunt dies luctus, & pœnitentiæ. Rursum Rupertus b. Quia in Septuagesima antiquæ Ecclesiæ nondum redemptæ statum commemoramus, nostrumque incolarum, quia prolongatus est, deplangimus, pulchro sacris ordine *Alleluja* ab ore nostro tollitur. Bernardus c: In luctu pœnitentiæ Septuagesima præsens agitur, unde & recitetur interim *Alleluja* solemne, & humanæ transgressionis historia miserabilis ab exordio recensetur. Leo Nonus d in Decreto Gratiani, idè per novem Hebdomadas intermitteri putat *Alleluja*, quod postea in festo Resurrectionis reassumitur, quia novem sunt ordines Angelorum, quorum decimus per superbiam corrui, & Angelicum imminuit numerum. Homo autem creatus ut impletet eorum ruinam Christo surgente resurrexit. Sed non consonat cum placitis Theolog. ejus de decem Angelorum choris sententia, quam etiam tenet Saloniſius in caput septimum Ecclesiasticis. Etiam Calendis Januarii non dicebatur olim *Alleluja*, ut refert Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum hac ipsa die, idque vetitum propter errorem Gentilium ipsas Calendas multiplici superstitione pollutum Concilium quartum Toletanum e affirmat: Seraphicus Bonaventuræ f; Solemus longam notam post *Alleluja* super hanc literam A prolixius decantare, quia gaudium Sanctorum in cœlis interminabile, & ineffabile est. Stephanus Eduensis g. Allelujatici cantus modulatio laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones, quibus suspirant ad æterna gaudia. Verbum est breve, sed longo protrahitur pneumate. Nec mirum si vox humana deficit ad loquendum, ubi mens non sufficit ad cogitandum, quia quæ vox, quæ lingua poterit repetere, quæ præparavit Deus diligentibus se? Lucas Tudenſis h ad-

versus Albigenſes: Jubilus est mentis gaudium, quod homo intra se cohibere non valens in vocem verbis non expressam erumpit. Hoc sacrificium Deo plerumque offert Ecclesia, quando in sacrificio laudum sine verbis pneumata canit. Tyrrheni, teste Nicomacho Geraseno Manualis Harmonici lib. 1. cum summum Numen summo honore afficere volebant, non articulatis vocibus & verbis aliquid significantibus utebantur, sed sibilis & vocibus inarticulatis ineffabilem illius majestatem designantibus. Repræsentamus etiam hac vociferatione illa nobis bona futura post carnis dissolutionem, quæ verbis explicari non possunt. Richardus Victorinus i. Iteratur *Alleluja* ad significandam laudis æternitatem. Cassiodorus k vir clarissimus: Hoc verbi decus *Alleluja* à Ps. 104. fecit initium, nec ante à ququam reperi positum: hoc Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitibus decenter accommodam: hinc ornatur lingua cantorum, istud aula Domini l. x. respondet, & tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur.

3. Non possum non subiraſci hoc loco Tholosano Præsidii Durantol qui admonet *Alleluja* esse Græcam vocem, idque Bedam credidisse ait, cum Beda dicat manifestè Hebræum esse vocabulum, & Hebræica nomina ponat in libello de eorundem interpretatione. Miror & Anselmum m Cantuariensem Episcopum scripsisse *Alleluja* non esse vocem alicujus linguæ, sed Angelicam, quæ non habet propriam interpretationem in aliqua lingua. Miror inquam virum doctissimum non vidisse antiquorum Patrum commentaria asserentium genuinam hujus nominis significationem. Sed omnis Homo aliquid humanum patitur, & quandoque bonus dormitat Homerus. Quod autem spectat ad usum canendi hanc vocem scribit Epiphanius n Aggæum Prophetam primum fuisse, qui *Alleluja* cantavit anno ante Christum 517. cum novam templi structuram vidit, ut adimpleretur quod Venerabilis ille Tobias o prophetico spiritu prædixerat, *ex lapide candido, & mundo omnes plateæ Hierusalem sternentur, & per vicos ejus Alleluja cantabitur.* Nec alibi in tota serie veteris testamenti exceptis Psalmis p, & libro Tobie isthæc

M m m m 3 vox

z Albin. l. de div. Offic. c. de celebr. Missæ. a Ivo Ser. de sacram. dedicat. b Rupert. l. 4. c. 5. c Bern. in fin. Ser. 1. de Sept. d De cons. d. 1. c. Hi duo. e Conc. Tol. c. 10. f Bonav. l. de expos. missæ. c. 2. g Steph. Eduen. l. de sav. altar. c. 12. h Luc. Tuden. l. 2. c. 6.

i Richard. in c. 19. Apoc. k Cassiod. in ps. 104. l Durant. l. 2. d. de tit. Eccl. c. 20. m Ansel. in cap. 19. Apoc. si ramentum ipse ejus operis auctor est. n Epiphani. lib. de vita, & morte Prophet. o Tob. 13. 22. p Psalm. 104. & in titulis aliorum psal. qui sunt 20.

vox reperitur expressa. At in nova lege admirabilis Joannes audivit in caelo superharum virtutum agmina psallentia, & dicentia *Alleluja* q, ut inde cognoscamus in novam Christi Ecclesiam è caelo descendisse nobilissimum hoc canticum *Alleluja*. Optime Isidorus in suo Breviario Mozarabico, Dominica prima xl. *Alleluja*, in caelo & in terra: in caelo perpetuatur, & in terra cantatur: ibi sonat jugiter, hic fideliter: illic perenniter, hic suaviter: illic feliciter, hic concorditer: illic ineffabiliter, hic instanter: illic sine syllabis, hic modulis: illic ab Angelis, hic à popalis. Extat in ditione Torretana inigne cœnobium, quod *Alleluja* nuncupatur. Hoc autem nomen, ut ex Æthiopica legatione Francisci Alvarez r refert David à Mauden, ab Asceta quodam religiosissimo accepit, qui sæpius audierat in caelis hanc vocem ab Angelis decantari. Est igitur *Alleluja* canticum beatorum, quod jugiter in patria Domini modulatur. Nam ut scite scribit Augustinus s, Quid habituri sumus in illa patria, quid acturi sumus? In secula seculorum laudabunt te. Hoc erit totum negotium nostrum sine defectu *Alleluja*. Idem alibi t. Dicamus quantum possumus *Alleluja*, ut semper dicere mereamur. Ibi cibus noster *Alleluja*, potus *Alleluja*; actio quietis *Alleluja*, totum gaudium *Alleluja* erit, id est laus Dei. Quis enim laudat aliquid sine defectu, nisi qui fruitur sine fastidio?

4. Quidam secuti Sozomenum u existimarunt Ecclesiam Romanam in die dumtaxat Dominicæ Resurrectionis cecinisse *Alleluja*, cujus erroris antesignanus fuisse videtur Vigilantius, quem idcirco B. Hieronymus x acriter reprehendit. De eadem re arguit Latinos Michael Patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad Joannem Episcopum Travensem: cui respondet Humbertus y Cardinalis Episcopus Sylvæ candidæ dicens, *Alleluja* toto anno psallimus, exceptis novem Hebdomadibus, quibus id intermittere à Patribus nostris accepimus, quibus scilicet negligentias aliorum temporum diluere attentius debemus. Sicut enim quondam populus in eremo peccatum Idololatriæ in seipso puniturus, & Ninivitæ poenitentiam in prædicatione Jonæ acturi, omnem ornatum suum & delicias deposuerunt, & saccum & cinerem sibi imposue-

runt, nec peregrinis verbis, ac exquisitis sive dulcisonis melodiis; sed propriis sermonibus, & incompositis sive amaris ejulatibus ad Dominum clamaverunt: sic & venerabiles Patres nostri agere consueverunt. Unde ornamenta, & delicias divitis linguæ tempore Quadragesimæ depolentes, pauperium habitum nostræ linguæ nobis imponimus, stulti facti propter Christum, nihil nos scire judicamus nisi per ipsum crucifixum. Sanctus Augustinus z diversas diversarum Ecclesiarum hac de re consuetudines fuisse testatur. Ut autem, inquit, *Alleluja*, per solos dies quinquaginta; tempore videlicet Resurrectionis, in Ecclesia cantetur, non usquequaque observatur. Nam & in aliis diebus variè cantatur alibi, atque alibi, ipsis tamen diebus ubique. In Africanis regionibus, teste Isidoro a, non omni tempore, sed tantum Dominicis diebus, & quinquaginta post Domini Resurrectionem *Alleluja* cantatur pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verum apud nos, ait ille, secundum antiquam Hispaniarum traditionem præter dies jejuniorum, & quadragesimam omni tempore canitur *Alleluja*, scriptum est enim, *semper laus ejus in ore meo*. Quod verò scribit Gregorius Magnus b Damasum Papam ex B. Hieronymi traditione accepisse, ut ad imitationem Hierosolymitanæ Ecclesiæ Romanæ concineretur *Alleluja*, id eandem intelligendum est. Non enim cepit eo tempore in Ecclesia Romana cantari *Alleluja*; sed cum tempore tantum Paschali cantaretur, tunc sancitum est, ut etiam extra illud frequentaretur. Porro vivente Damaso adeo communi usu liquet eam vocem fuisse receptam, ut in funere quoque defunctorum audiretur. Dum enim agerentur exequiæ Fabiolæ, ut Hieronymus c scribit, sonabant Psalmi, & aurata tecta templorum reboans in sublimem quatiebat *Alleluja*. In sacris item defunctorum Liturgiis invenio ab Hispanis dictum *Alleluja* in Missali Gotthico, sive Mozarabico secundum regulam S. Isidori. Missa siquidem pro defunctis sic incipit: *Tu es portio mea Domine alleluja, in terra vivemus alleluja, alleluja*. In Ecclesia Gallicana eundem ritum viguisse acta S. Radegundis testantur apud Baronium d. Græci quoque dicunt *Alleluja* in officio pro his, qui dormierunt. Hebræi liberati divino auxilio à morte, quam eis paraverat Ptolomæus Philopator Rex

q Apoc. 19. r Alvarez ca. 41. s Mauden inc. 13. Tobra. s Aug. in ps. 83. t Id. Serm. 7. de duob. piscatoribus. u Soz. l. 7. c. 19. x Hieron. in initio lib. adv. Vigilantium. y Humbert. adv. Michaelem Constantinopol.

z Aug. ep. 119. c. 17. a Isidor. l. 1. de div. off. c. 13. b Greg. lib. 7. ep. 63. c Hier. ep. 30. d Baron. an. 390. num. 39.

Ægypti, gratias agentes, & inclamantes Alleluja cum gaudio recesserunt, ut habetur lib. 3. Machabæorum e, quo Latini carent. Olim pro celestinate cantatum à nautis Alleluja refert Sidorius Apollinaris. f

*Curvorum hinc chorus belciariorum
Concinentibus Alleluja ripis*

Ad Christum levat amicum celestina.

Appositè ad hanc rem Augustinus g. Celestina nostrum dulce cantamus Alleluja, ut læti, ac securi ingrediamur sempiternam, ac felicissimam patriam. Paulinus de eadem voce sic canit: h

*Hinc senior sociæ congaudet turba catervæ,
Alleluja novis balat ovile chorus.*

Infantes ipsi in hanc vocem linguam primumolvere docebantur. Agricolaë rusticum opus agentes eo cantico laboris molestiam allelujabant. Hac eadem symbolica voce ad collectam, sive ad synaxim Monachi olim convocabantur, quæ omnia tradit in ep. S. Hieronymus i.

5. Narrat Victor Vitenfis k, quod in Paschali solemnitate irruentibus Arianis in Ecclesiam, & sagittas in Catholicos spargentibus, cum lector unus pulpito insilens allelujaticum melos caneret, sagitta in guttur jaculatus cadente de manibus codice martyr occubuit. Psalmos allelujaticos legimus apud Augustinum l. Apud Theodorum Balsamonem m legunt nonnulli cantica allelujaria, nescio qua fide, nam in textu quem citant quosdam dumtaxat reprehendi reperio, qui in nobilibus defunctorum memoris laudatorias preces cum jambis, musica, & organica cantica cantillabant, & pro epithalamio recitabant: nisi fortè quispian Græcum illud *μυσικήν ἔργον ἡμῶν* transulerit cantica allelujaria. Hoc obiter libuit annotare. S. Germanus Parisiensis Episcopus concinens Alleluja magnum extinxit incendium, ut Fortunatus Pictaviensis n scripsit in ejus vita. Ab altero Germano Episcopo Antiodorensi devictos fuisse hostes, dum Sacerdotis inclamaretur Alleluja, acta ejus à Con-

stantio Presbytero o conscripta commemorant. Bandomina p sanctimonialis in vita sanctæ Rade-gundis Reginae; Usque adeò, inquit, ab ejus corde & ore laus Dei non recesserat, ut, eum vocare vellet prætereuntem sanctimonialem, pro nomine proprio diceret Alleluja. Auditam in templo Serapidis vocem concinentem Alleluja, & tanquam prodigium habitam, quod templum destruendum foret, & occupandum à Christianis refert Sozomenus q. Et revera sic factum est. Nam ejus ruinam Dei hostis Eunapius Sardi-anus r Diabolico spiritu æstus describit, & pro Sacerdotibus Idolorum Monachos ibidem sub-stitutos his verbis exaggerat: Cultus Numinis apud Alexandriam, & Serapidis delubrum dis-turbata, dissipataque fuere, non religio tan-tum, sed universa fabrica, & omnia cum ha-buerunt exitum, quem Poëtarum fabulæ tri-buunt gigantum victoriæ. Et qui bellum nun-quam auditione acceperant, Serapidis ædem fun-ditus demoliti sunt, templique donariis manus hostiliter iniecerunt. Et post pauca. Iidem po-ëta in sacra loca invexerunt Monachos sic di-ctos, homines quidem specie, sed vitam tur-pem porcorum more exigentes, qui in propatu-lo infinita, atque infanda scelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur sacri loci reverentiam proculcare. Sic ille blasphemus, cui consonat carmine elegiaco Rutilius s in Iti-nerario pari furore in Monachos Lirinensis Insulæ debachatus. Quod licet parergon eò libentius adnotavi, ut clarius agnoscant lectores, quo spiri-tu ducantur recentiores hæretici, qui prædicta Idololatræ verba magno solent plausu adversus Monachos effutire, & in suis commentariis au-reis fermè literis exarare.

6. Extat in Regula sancti Benedicti t inte-grum caput, quo sanctus Pater determinat dicen-dum Alleluja à Pascha quidem usque ad Penteco-sten sine intermissione: à Pentecoste autem us-que ad caput Quadragesimæ omnibus noctibus cum sex posterioribus Psalmis nocturni Officii: omni verò Dominica extra Quadragesimam ad cantica nocturnorum, & ad omnes horas Vesperis dumtaxat exceptis. In cujus Monasticæ san-ctiōnis explicacione mirè se torquet Rupertus Abbas u tacito nomine Cistercienses sugillans, quasi præferrent literalem Regulæ observantiam uni-

e 3. Machab. in textu Græco circa finem. f Sidorus. 2. ep. 12. g Aug. l. 2. de cantico novo cap. 2. tom. 9. h Paulin. ep. 18. i Hieron. ep. 7. 17. 27. k Vi-ctor lib. 1. de persec. Wandalica. l Aug. in ps. 105. m Theod. Bals. ad can. 106. Conc. Cartha-gin. n Fortun. Ep. Pictavian. in vita S. Germa. cap. 5.

o Constant. lib. 1. c. 28. p Bandomina l. 2. q So-zom. l. 7. c. 20. r Eunapius lib. de vitis Philosoph. in Aedeso. s Rutil. v. 440. t Bened. Reg. c. 15. u Rupert. in Reg. S. Bened. lib. 2. c. 13.

universalis Ecclesiae praecepto quo statuitur in Septuagesima dimitti *Alleluja*. De qua re eodem Cistercienses olim reprehendit Petr. Abaelardus & his verbis: *Alleluja* nec in Septuag. communi Ecclesiae more intermittitis, sed usque ad Quadragesimam retinetis. Sed nunc omnes Monachi tam Cistercienses, quam aliarum Congregationum non discrepant in hac re ab Ecclesia Romana, quae mater est cunctarum Ecclesiarum. Atque id jam suo tempore à quadam Synodo Gallicana statutum fuisse Smaragdus Abbas & commemorat. Quo verò tempore sanctissimus Legislator regulam scripsit, nondum sic erant officia ordinata, ut in Septuagesima *Alleluja* deponeretur, insinuat Augustinus z, & clarè docet Concilium Tolentanum. a

7. Sed age videamus quid Latine significet hoc Hebraicum nomen *Alleluja*. Qua in re multas omitto ineptas quorundam interpretationes verò sensui haud consentaneas quas curiosi Lectori Joannes Lorinus b, & Ludovicus ad Alcazar e abundè suppeditabunt. Dico igitur verum, & legitimum hujus vocis sensum ex Hebraico idiomate sumendum esse. *Alleluja*, non est una simplex dictio, sed è duobus vocabulis componitur הללו *Hallelu*, & יהי *Jah*: & sonat laudate Deum cum jubilo, lætitia, & cantu, הללו *Hallelu* idem est ac laudate, vocem extollite cum lætitia, à radice הלל *Hallal*. Est secunda persona numeri multitudinis modi imperativi in Pihel. הלל *Hillel* significat laudare, lætari, insanire, illuminare, splendere: quarum omnium significationum exempla affert Sanctus Pagninus in Thesouro linguæ sanctæ ex R. David Kimchi, verbo יהי *Jah* unum est ex nominibus Dei: ideo *Alleluja* hilarem habet acclamationem, & jucundam exhortationem ad laudes Dei concinendas, quæ cum uno Latino vocabulo sufficienter exprimi nequeat, majores nostri primitivam Hebraici idiomatis nomenclaturam retinuerunt. Auctor quæstionum ad Orthodoxos inter opera Justini Martyris d sic *Alleluja* explicavit: *הַלְלוּ אֱלֹהִים מִכֹּחַ הַשֵּׁם*, laudibus celebrate canentes id quod est, sive ipsam ens. Nomen enim יהי *Jah*, dictum volunt nonnulli ab יהי *hajah*, quod est esse. Dionysius Areopagita in fine capitis quarti de Eccle-

siastica Hierarchia hujus vocis mentionem facit, quæ in sacri Christum confectio cantabatur. Porro, ait, sacrum divinitus inspiratorum Prophetarum *הַלְלוּ אֱלֹהִים* ajunt qui Hebraicè norunt, laudem Dei significare. Clarus Abbas Vercellensis in sua Paraphrasi. *Alleluja* autem secundum Hebræos interpretatur laus Dei, vel laudate Deum: Quam explicationem approbat Carthusianus e in libri hujus elucidatione. Illud verò advertendum, multò majorem vim apud Hebræos habere hanc vocem *Alleluja*, quam apud Latinos Laudate Deum; hoc est enim exhortantis, vel excitantis ad Deo laudes reddendas: at *Alleluja* vim potius habet interjectionis quàm verbi, & vehementem sonat affectum acclamantis præ gaudio, & ex laude Dei exultantis, atque in jubilo, vocemque lætitiæ erumpentis.

8. Quoniam autem de nominibus Dei semel injecta est mentio, danda mihi venia est, & permittendum, ut divertam paulisper, in hortulosne dicam, an in sylvas convalles Hebraicarum eruditionum? Imò nec divertam quidem, cum quotidie Prophetico moneamur affatu Dei nomen sanctum laudare, extollere, magnificare. Teste igitur D. Hieronymo f decem sunt apud Hebræos nomina principalia, quibus in sacris Bibliis Deus nominatur.

Primum est אל *El*, pro quo Græci *ελεος*, Pagninus fortem vertit, ut Psalmo 49. *Deus Deorum Dominus locutus est*, יהוה דבר, אל אלהים *Elohim Adonai dixer*, Pagninus interpretatur, Fortis Deus Dominus locutus est. Et Exodi 15, ubi nos legimus: *Quis similis tui in fortibus Domine?* textus Hebraicus sic habet *מי כמותך באלים יהוה* *Michamochah baelim Adonai*. Quæ verba cum fortissimi Duces Machabæi solis capitalibus litteris ממי Mem, Chaph, Beth, Jod in vexillis pro militari tessera inscribi fecissent, inde Machabæi Hebraicè dicti sunt.

Secundum nomen est אלהים *Elohim*, habetur statim initio Geneleos. בראשית ברא אלהים *Beresith bara Elohim*. In principio creavit Dii, est enim Elohim numerus multitudinis, quo nomine insinuat mysterium sanctissimæ Trinitatis in ipso limine scripturarum. Attribuitur Judicibus, & Sacerdotibus, ut Exodi 22. *Applicabitur ad Deos*, id est ad Judices. Et *Dii non detrahes*, id est Sacerdotibus. etiam pro An-

x Abaelard. epist. 5. y Smaragd. in cap. 15. Reg. 8. Bened. z Aug. in ps. 110. a Concil. Tol. 4. can. 11. b Lorin. in psal. 104. c Alcaz. in Apoc. c. 19. d Justin. qu. 50.

e Carthus. ar. 37. f Hieron. ep. 136. ad Marcel. lum.

Angelis usurpatur, ut Psalmo 8. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, Hebraicè מלאכה Me elohim, à Diis. In ipsa rerum creatione describenda triginta duabus vicibus repetitur, unde Cabalisticè triginta duas semitas sapientiæ stulto profusus, ac inani studio collegerunt.

Tertium nomen est אלהי Elobe. Exodi 5. אלהי העברים Elobe Hab hiurim, Deus Hebræorum vocavit nos. Quartum est צבאות Sabaoth virtutum, sive exercituum Deus, cujus singulare est צב Sabah exercitus, Psal. 23. Dominus virtutum צבאות יהוה צבאות Adonai Sabaoth. Et 1 Reg. 1. Ut sacrificaret Domino exercituum. יהוה צבאות Lodonai Sebaoth.

Quintum עליון Nbelion excelsus, summus, altiss. Pl. 90. Qui habitat in adiutorio עליון altissimi.

Sextum אהיה Ehiel, qui est Exod. 3. Qui est אהיה misit me ad vos. Et supra, ego sum qui sum, אהיה Ehiel ascer Ehiel, quem textum legunt Septuaginta, Ego sum ipsum אהיה ens. Solus enim Deus per suum esse essentialiter subsistit, à quo tanquam à fonte & plenitudine totius essentia, & existentia cuncta quæ sunt essentialiter dependent.

Septimum אדוני Adonai, nos Dominum generaliter appellamus: quando significat Creatorem scribitur cum puncto camets sub Nun, quando attribuitur creaturæ cum alio puncto. Psal. 67. אדוני יומיו Baruch Adonai jom jom, Benedixit Dominus die quotidie. Ponitur aliquando in numero multitudinis vel ornatus gratia, vel ob majorem divinæ Majestatis reverentiam. Psalmo 135. יהוה לאדוני האדונים Hodu laadone haadonim, Confitemini Dominis Dominorum, ubi vulgata legit singulariter, Confitemini Domino Dominorum.

Octavum est ipsum nomen יהי Fab, cujus occasione huc digressi sumus. Quidam dictum autumant ab היה hahah, quod est esse: dar enim Deus cunctis rebus ut sint, & permaneant. Alii à timendo à radice ירא jare timuit, quod Deus è cunctis timendus sit, quibus & Targhum ad stipulatur pro יהי Fab sapius vertens timorem. Isaia 26. יהי אדוני ביה יהי bejah Adonai, in Domino Deo. Et Pl. 67. יהי אדוני ביה יהי bejah scemo. In Deo nomen ejus, quod vulgata legit, Dominus nomen illi.

Nonum est illud celeberrimum, ineffabile, אהיה אהיה quadriliterum, inominabile, אהיה אהיה tremendum, & inexplicabile יהיה de quo non solum Hebræi, sed etiam Græci, & Latini Scriptores multa scitu dignissima

scribunt. In Sacris Literis primò scriptum reperitur Genesis 2. In die quo fecit Dominus Deus cælum, & terram. ביום עשית יהוה אלהים ארץ ושמרים Bejom nghascoth Adonai Elohim erets, vefamaim. Perfecta enim à Deo rerum universarum creatione perfecta ejus appellatio adhibetur. Hoc est illud nomen, de quo ipse Deus Exodi 6. dixit ad Moysen, אני יהוה Ego Dominus, qui apparuit Abraham, Isaac, & Jacob in Deo omnipotente, & nomen meum יהוה non indicavi eis. Pro nomine autem tetragrammato Septuaginta verterunt Græcè ΚΥΡΙΟΣ, & Latinus Interpres loco ejus substituit Adonai, qua in re Hebræorum traditionem sequuti sunt. Non enim audent nomen sacrum quatuor litterarum אהיה אהיה eloqui, aut pronunciare, sed pro illo aliud subrogant nomen Adonai, sive Elohim. Porro hodie vera, & legitima hujusce nominis pronuntiatio ignoratur. Nam quod quidam perperam hebraizantes per hanc vocem Jehova efferendum censent, quam erroneum, & inane sit, pluribus ostendunt duo viri rerum Hebræicarum peritissimi Bellarminus, & Genebrardus: hic Epistola ad Lectorem, quam Commentariis in Psalmos præfixit, ille in Grammatica exercitatione super Psalmum trigessimum tertium statim in principio primi versus. Hujus doctrinæ cupidus ad hos remitto. Certè notarunt viri eruditi hoc vocabulum Jehova ignotum profusus fuisse priscis Scriptoribus, qui vel inter Christianos, vel inter Hebræos sacri idiomatis cognitione floerunt, quicquid scribat in contrarium Petrus Faber g, plurimæ licet lectionis homo, in suo libro singulari, quem Dodecamenon, sive de Dei nomine inscripsit. Quamvis autem vera nominis prolatio ignoretur, non ideò censendum est, quod voce exprimi nequeat, alioquin nec nomen quidem esset, nec literis, & syllabis constaret. Cardinalis Cusanus h ideò ineffabile dici putat, quia est complexio omnis vocalitatis, sunt ejus literæ vocales, & quiescentes, quia in Deo omnia quiescunt. Ajunt Cabalisticè quandam esse hujus Divini nominis expositionem, quam vocant scem hamephoras, quæ per duo præsertim nomina fieri solet, quorum unum duodecim, aliud est quadraginta duarum litterarum, de quibus diffusè satis, & eleganter differit Petrus Galatinus libro secundo de arcanis Catholicæ veritatis ex R. Haccados. Hoc

N n n n n nomen
g Pet. Faber dodec. cap. 5. h Nic. Cusan. dialogo de Genesi.

nomen est fundamentum, & radix omnium nominum divinarum, cæterisque omnibus præminet. Alia enim nomina vel dicuntur de Deo propter actus notionales, ut esse Patrem, Filium, Verbum; vel per relationem ad creaturas, ut esse Creatorem, Dominum, Conservatorem: vel propter attributales perfectiones, ut esse justum, sapientem, omnipotentem: vel per remotionem imperfectionum, ut esse infinitum, immutabilem, immortalem. At verò nomen *יהוה* ipsum esse divinum significat, ut est in seipso, per se subsistens, inñitum, independens, & prorsus incomprehensibile. Joannes Goropius Becanus vir summæ literaturæ scripsit in sua Hermathena id nominis fuisse Deo impostum ab Adamo, sed confutatur à Petro Fabro, qui libro supracitato clarissimè probat ipsummet Deum sibi ipsi hoc nomen imposuisse, & Moysi revelasse, atque ante Moysen omnibus Patribus inauditum fuisse. Licet enim in Genesi sæpius legatur, id per prolepsin factum est ab ipso Dei Chronologo Moysè. Plura de hoc nomine Raimundus Martini antiquus auctor nunc primum editus Parisiis in Pugione fidei, Archangelus Burgonovensis libro de selectioribus, & obscurioribus Cabalistarum dogmatibus, Annibal Rosselius k in Pimandrum Trismegisti, Pererius l in Exodum, Reuelinus libro de verbo mirifico, Joachimus m Abbas in Apocalypsim, R. Moyses n Ægyptius libro de dubiis perplexis Veteris Testamenti, R. Isaac in explanatione nominis sancti, S. Simeon Ben Joachai libro Zoar, R. Akiba, R. Jacob Cohen, & ex nostris insignis nugator Guillelmus Postellus in librum magno Abrahæ falsò adscriptum, cui titulus *Sepher Jeshira*, id est liber Creationis, R. Joseph Castiliensis in Porta lucis apud Paulum Riecium lib. 4. de Cælesti agricultura, & alii Cabalistarum in plerisque ridiculi, qui cautè legendi, & quantum permittit Ecclesiasticæ censuræ districtio.

Decimum nomen est, *יהוה* Saddai, quod nos robustum, victorem, omnipotentem, & sufficientem sibi possumus interpretari. Genesis 17. *אני אל שדי* Ani el Saddai, Ego Deus omnipotens, Psalmo 67. Dum discernit *יהוה* Saddai cælestis reges super eam. Derivari potest à *שדד* Sadad, quod est vastare, spoliare, diripere, quia Deus omnia vastare, & in nihilum redigere potest.

i Raimund. 3. p. distin. 3. c. 2. & 4. k Rossel. l. 3. dial. 3. l Perer. in Exod. c. 6. m Joachim in Apocal. c. 1. n R. Moys. l. 1. c. 62.

Vel à *שדי* Schin, & *די* Dai, quod est sufficere, quia per se sufficiens est ad omnia: & ut inquit Algazel o, solus absolutè dives est, & ab omni dependentia liber. Alii deducunt à *שדד* Scad, quod uber, & mammam significat: unde Saddai idem erit ac Deus uberum, Deus scilicet pietatis, & misericordiæ, Deus veniæ & consolationis.

Hæc sunt decem præcipua Dei nomina, quæ in Sacris Literis frequentius usurpantur, quorum omnium virtus in nomine JESU includitur, dicente Apostolo p, Dedit illi nomen, quod est super omne nomen: ut quod olim Prophetia signaverat, veritas adimpleret, & hoc est nomen, ait Hieremias q, quod vocabunt eum *יהוה צדק* Adonai Tsidkenu, Dominus justus noster: loquitur autem de Christo, ut patet ex contextu. Idem Zacharias r vaticinatus est dicens, In die illa erit Dominus unus, & nomen ejus unum. Quod autem omnia nomina divina includantur in nomine JESU fusè pertractat Franciscus Georgius Venetus s in Harmonia mundi. Defino, & lectorem metum hortor ad laudandum nomen Dei cum solemnibus canticis Alleluja. Ut autem mea sit efficacior exhortatio, non meis, sed Augustini t verbis peroro. Hortamur vos, ut laudatis Deum, & hoc est, quod nos omnes dicimus, quando dicimus Alleluja: Sed laudate de totis votis, id est ut non solum lingua vestra, & vox laudet Deum; sed conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modò in Ecclesia, quando congregamur: cum quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesserit benè vivere, & semper laudat Deum: nam si à vita bona nunquam declinet, lingua tua tacet, vita tua clamat, & aures Dei ad cor tuum. Ergò, fratres, non tantum ad sonum attendite, cum laudatis Deum, toti laudate: Cantet vox, cantet vita, content facta.

o Algazel, de nominibus Dei. p Philip. 2. 9. q Hier. 23. 6. r Zach. 14. 9. s Fr. Venet. cans. 2. tom. 9. c. 6. 7. 8. Aug. hom. 16. inter 50.

S. VIII.

De Invitatorio.

Cur Psalmus nonagesimus quartus, & quod rituocturnis vigiliis præmittatur. Brevis ejusdem Psalmi explicatio.

L. Si

1. Sicut hęcinae sonitu, tubarumque clangore dispersæ militum classes congregari lo-
lent ad ineundum cum hoste certamen; ita nobis, quorum cœtus sicut castrorum acies ordi-
nantur, ante prolixiorē nocturnæ Psalmodiæ decursum super omnem classici sonum Spiritus sanctus per os Prophetæ potenter intonat dicens, *Venite exultemus Domino*. Hunc Psalmum semper nocturnis vigiliis præmittit Ecclesia, addita brevi Antiphona, quam Invitatorium ex ipso Psalmi argumento nuncupamus. Quis enim adeo perfectus in hæc fragili carnis molli-
ter peritur, qui adversus potestates tenebrarum harum in tenebris dimicaturus divini verbi non egeat adjuvari præsidio, sublevari incitamento? Quia verò ad cœlestes delicias solis victoribus promissas æqualiter omnes invitati, non omnes tamen invitantis vocem æquali fervore subsequuntur: ideo ipsa Invitatorii prælusio, qua diversimodè pro varietate Officiorum, vel ad adorandum Dominum Deum nostrum, vel ad plorandum coram eo qui fecit nos, vel ad ejus gloriam in Sanctis suis prædicandam solemniter invitamur, non post singulas Psalmi sectines integro, perfectoque modulamine repetitur; sed integra quidem sexies, dimidiata verò tertio iteratur. Senarius enim numerus primus ex omnibus, qui infra decem sunt, perfectus est; quia ex partibus aliquotis, ut ajunt, simul combinatis, ex uno scilicet, duobus, & tribus perfectè resultat: præterquam quod ex proportionē dupla constare dignoscitur, quæ diapason facit omnium consonantiarum perfectissimam. Senaria igitur, eaque integra Invitatorii repetitio illis propriè competit, qui & perfectè cum cordis exultatione Dei laudibus insistere satagunt, & per charitatis studium alios adhuc imperfectos, pro quibus diminuta sit Invitatorii iteratio, ad communionem Dominum ferventer collaudandum hortantur, ut, sicut Spiritus, & Sponsa dicunt Veni, ita qui audit, dicat Veni: & omnes pariter unius moris, & oris psallant cum jucunditate *Venite exultemus Domino*. Marcus Gazæus Diaconus ^u, qui vivebat anno Domini 430. processionem describit Christi fidelium, Psalmum *Venite exultemus* concinentium, & in versiculorum Psalmi intercensione dicentium *Alleluja*, quæ modulatio quandam Invitatorii speciem repræsentat. Scribit quoque Amalarius ^x hunc Psalmum

se audisse Constantinopoli in Ecclesia S. Sophiae in principio Missæ celebrari. Solet Ecclesia, Romana Invitatorium omittere in solo Officio Epiphaniæ, qui ritus antiquissimus est, teste Alcubio & Hugone, tum quia totum officium est de vocatione gentium, ut docet Bonaventura ^y, & ea verba frequentius iterantur, venimus adorare eum: tum quia idem Psalmus in tertio nocturno cantatur, inconueniens autem esset bis in eodem officio eundem Psalmum recitari. Nos verò qui ex præscripto Regulæ nostræ in tertio nocturno tria Cantica è veteri Testamento psallimus, ipsa etiam Apparitionis die Invitatorium more solito decantamus. In Officio Mozarabo S. Isidori Invitatorium appellatur sonus. In regula Monachorum Auctore Anonymo ^z, quem Magistrum vocant, versus apertionis nuncupatur, sive Responsorium hortationis.

2. *Venite exultemus Domino*. Invitat, ait Augustinus ^a, ad magnas epulas exultandi non sæculo, sed Domino. Nisi enim esset in hoc sæculo exultatio mala, quæ distinguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere Venite exultemus, sed breviter distinxit. Quid est bene exultare? Domino exultare. Ergo exultatio mala est exultare sæculo, exultatio bona est exultare Deo. Pie debes Domino exultare, si vis securus mundo insultare. Hæc Augustinus. Quibus autem, & à quo dicitur Venite? Certè non potest fideliter dicere Venite, nisi ille qui jam viam intravit mandatorum Dei, qui jam exultans Domino alios, qui per somnolentiam, distractionem, vel vanitatem longè facti sunt, ferventer invitat, ut veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exultent: ne fortè inter illos computentur, de quibus scriptum est *b Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Clamant membra diaboli e, Venite, fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter: Venite, opprimamus pauperem, circumveniamus justum. Clamant membra Christi, d Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob. Venite exultemus Domino, à quo facti sumus. Quò disceditis? Quem sequimini? Diabolum decipientem, mundum deficientem, carnem insufficientem? Convertimini, & venite. Quò? vel unde? Ex vobis in vos ipsos: non enim locorum mutatio, sed conversio*

Nanan 2 sen-

y Bonav. in Psal. 94. z Magister regula cap. 44.
a Aug. in Ps. 94. b Matth. 13. 18. c Sap. 2. 6.
Hierem. 18. d Isai. 2. 3.

^u Marc. Gaz. in vita S. Porphyrii. x Amalari. de Ord. Antiphonarum c. 21.

fenfuum lætitiæ Divinæ æternam præparat man-
fionem. Ergo venite exultemus Domino. Sed
ubi est illud, ait Chryfologus e, *Beati qui lu-
gent, & Væ vobis qui ridetis?* Planè beati qui
lugent mundo, & væ qui ridet mundo: sed
beati qui exultant Domino, qui nesciunt de ra-
pinis, nesciunt de fraudibus, nesciunt lætari de
lacrymis populorum. Hæc fit autem exultatio
nostra, inquit Valerianus Cemeliensis Episco-
pus f, ut diu noctuque lætemur in Domino. Hoc
est autem exultare, mandatis Domini tota mente
fervire. *Jubilemus Deo salutari nostro*, à quo re-
dempti, & liberati sumus. Jubilemus vinceatium
vox est, quia igitur vicit piorum chorus impio-
rum superbiam, meritò ad triumphalem Hym-
num Deo psallendum victrix iustorum turma in-
citatur. Porro quod sequitur, *Præoccupemus ja-
ciem ejus in confessione*, dupliciter intelligi potest.
Duplex enim est confessio; Est confessio lau-
dantis ad honorem pertinens ejus qui laudatur;
est confessio gementis ad penitentiam spectans
ejus qui confitetur. Ad confessionem laudis vo-
cantur perfectiores. Nos autem imperfecti ad
penitentiam excitamur, quia non est specio-
sa laus in ore peccatoris. Præveniamus ergo fa-
ciem Dei in confessione, confiteamur Patri,
ne judicem sentiamus: dicamus indulgentiæ
tempore delicta nostra, ne severitati cogamur
exolvere, quæ tacemus, *Et in Psalmis jubile-
mus ei*. Exigit Psalmographus jubilationem tan-
quam conditionem præcipuam ad dignè psal-
lendum: hilarem enim datorem diligit Deus,
& beatus dicitur populus qui scit jubilationem.
*Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex ma-
gnus super omnes Deos*. Rationes affert cur lau-
dandus sit Deus. Quia magnus est super omnes
Angelos, & Principatus, Rex Rerum, & Do-
minus dominantium. *Quoniam non repellet Do-
minus plebem suam*. Eum, inquit g, *qui venit ad
me, non ejiciam foras*. Quia in manu ejus sunt om-
nes fines terræ, & altitudines montium ipsius
sunt. Nihil est tam abditum in rerum natura,
nihil tam eminens, & elevatum, quod non sub-
sit ejus arbitrio, præsentia, & potestati, *Quo-
niam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & ari-
dam fundaverunt manus ejus*. Ne fortè timeas ab
altitudine maris demergi, & multitudinè tribu-
lationum ultra vires aggravari; Scito quoni-
am ipsius est mare, & non permittet fluctus
ejus nimia perturbatione sævire, sed faciet

cum tentatione proventum, ut possis sustinere.
Quod si mentis ariditatem pertimescis, quia exa-
ruit sicut testa virtus tua, accede ad Dominum;
& dic illi, Anima mea sicut terra sine aqua tibi:
& veniet super te gratia ejus, sicut imber tem-
poraneus, & serotinus, ut fructum afferas in pa-
tientia: nam & aridam fundaverunt manus ejus.
Propterea *Venite adoremus, & procidamus ante
Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos*.
Jam commemoratis Dei laudibus, & benefi-
ciis concurramus omnes alacriter ad Dominum:
illum solum adoremus, illi soli procidamus,
illi per humilem subjectionem curvemus genua.
Sola enim illa virtus, ait Leo Pontifex h, illa
sapientia, illa est colenda majestas, quæ uni-
versitatem mundi creavit ex nihilo, & in quas
voluit, formas, atque mensuras terrenam, cœ-
lestemque substantiam omnipotenti ratione pro-
duxit. Sol, Luna, & sidera sint commoda
utentibus, sint speciosa cernentibus; sed ita ut
de illis gratiæ referantur Auctori, & adoretur
Deus qui condidit, non creatura quæ servit.
Quod si solliciti sumus de peccatis, quæ nos
elongarunt à Deo, faciamus quod ait Prophe-
ta, ploremus coram Domino qui fecit nos. Ete-
nim lacrymæ, teste Maximo i, Taurinensi Epil-
copo tacitæ quodammodo preces sunt: veniam
non postulant, & merentur: causam non di-
cunt, & misericordiam consequuntur: nisi quod
utiliores lacrymarum preces sunt, quam sermo-
num, quia sermo in precando fortè fallit, lacry-
ma omnino non fallit. Adoremus igitur, & plo-
remus: rursus ploremus, & adoremus: *Quo-
niam ipse quidem est Dominus Deus noster; nos au-
tem populus ejus, & oves pascuæ ejus*. Ipse pastor,
nos greges: ipse custos, nos oves. Ipse nos re-
git, ipse irrigat, ipse vivifica subministrat ali-
menta. Utrum verò inter oves Domini nume-
rari possimus, ex hoc quod sequitur cognosce-
mus. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdu-
rare corda vestra, sicut in irritatione, secundum
diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me pa-
tres vestri, probaverunt & viderunt opera mea*. O-
ves meæ, ait Pastor k, *vocem meam audiunt, & ego
cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam
do eis*. Ad hæc eos autem dictum est l, *Vocavi &
renuistis*. Quare in hac die salutis, in hoc tem-
pore acceptabili, si vocem Domini audieritis,
vel vocantis per internam allocutionem, vel
clamantis in virtute, & magnificentia, vel in
fhibilo

c Chrysol. serm. 46. f Valerian. hom. 10. g Joan. 6. 37.

h Leo Magn. ser. 2. de Nat. Domini. i Max. ho. 3. de Pauc. Petri. k Joan. 10. 27. l Prov. 1. 24.

sibilo aere tenuis susurrantis : audite monentem. sequimini trahentem, nolite rebellantem patrum vestrorum proterviam imitari, de quibus scriptum est, *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem.* Et illi quidem terga verterunt Deo, cum ipse nunquam misericordiae suae beneficia ab eis subtraxerit. Nam *Quadraginta annis*, dicit Dominus, *diffensus fui generationi huic, jurgatus sum cum populo isto, proximus iustitiam in signis, & mirabilibus: Et dixi, semper hi errant corde, semper corde obdurato in peccatis contentiosè egerunt adversum me. Ipsi verò non cognoverunt vias meas, opera mea, & præcepta, vias vitæ, & semitas salutis: quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.* Irrevocabili nimirum sententia decrevi, ne in terram quietis, quam promiseram Patribus eorum, ingrederentur. Ingens poena hæc est, horrendumque supplicium adversus impios, qui vocem Domini contemnunt audire. Magnus terror, ait Augustinus *m*, ab exultatione cœpimus, sed ad magnum timorem conclusit Psalmus iste. Jurantem hominem debes timere, ne propter jurationem faciat, quod contra voluntatem ejus est: quanto magis Deum, qui nihil temerè jurare potest? Ecclesia itaque à spiritu veritatis edocta nocturnæ precis initio hunc Psalmum decantat, ut discamus exultare Domino cum tremore, quasi hilares, sed nondum securi. Quia verò benè cœpisse dimidium operis fecisse est, maximoperè studendum est, ut hoc solemne nocturnæ synaxis exordium pio mentis affectu, & sincera cordis intentione percurramus, omnes creaturas Dei ad ejus laudes nobiscum decantandas alacriter invitantes.

§. IX.

De Hymnis.

Hymnorum usus antiquissimus. De Hymnis Orphei. Varia genera Hymnorum. Laudantur Hymni ex sacris, & prophanis auctoribus. Quid sit Hymnus. Quo ritu cantari soleant.

I. Nulli dubium est Hymnorum usum antiquissimum esse. Homerus enim, & illo majores natu Linus, Musæus, & Calli-

m Aug. in hunc Psalm.

machus ingentem illorum Deorum turbam pluribus, iisque doctissimis Hymnis celebrarunt, quorum venustatem etiam nunc vel ipsi sapientissimi viri admirantur. Auctor est Pausanias in Bœoticis, Licium Oden primum omnium Hymnos composuisse. Alii hunc primatum Anthi Anthedonio tribuunt. Sed quicquid sit de primo Hymnorum Auctore, illud certissimum est, quod & Pausanias *o* advertit, Hymnos Orphei religione, sanctitate, & elegantia cæteris omnibus antecire. Claruit hic, teste Suida *p*, sub Judæorum iudicibus sublato Atheniensium regno: eumque primas Theologiæ partes post Hermetem Trismegistum obtinuisse Marcellus Ficinus *q* asseverat. Sed & Gregorius Nazianzenus *r* Pythagoricam Philosophiam ex eo produsse innuit, & Cyrillus Alexandrinus ejusdem Hymnos præ cæteris commendat lib. 1. contra Julianum. Jacobus Boulduc *s* hunc verè, & Moisaicæ Theologiæ sectatorem fuisse non sine probabilibus conjecturis suspicatur. Tatianus *t* quidem, Clemens Alexandrinus *u*, aliique nonnulli *x* negant Hymnos Orphei esse, qui ejus nomine insigniti circumferuntur, sed Onomacriti Atheniensis, vel cujusdam Cercopis: sed istos errasse, & revera Orpheum extitisse, atque Hymnos composuisse sapientum auctoritas, omniumque Doctorum consensus evincit, ut Guillelmus Canterus *y* in novis lectionibus observat. Princeps Mirandulanus una, & triginta conclusionibus practicè ostendit à se primum reperta in Orphicis Hymnis magiæ naturalis occulta mysteria, secretam scilicet humanarum, divinarumque rerum sapientiam. Mercurium verò Trismegistum Hymnos item scripsisse, quibus in sacris utebantur Ægyptii tradit Clemens Alexandrinus *z*. Varia sunt autem Hymnorum genera, quibus vetusto sacrorum ritu utebantur Græci. Præcipua fuere tria, quæ Cœlius Rhodiginus *a* enumerat, Profodion, Hyporchema, Stasimon: Profodion, Litanía, sive supplicatio dicebatur, cum sacrificium ad altare proferrent: Hyporchemata concinebant saltantes in altaris ambitu, ubi sacra jam igni admota forent: mox cum quiescentes canerent, stasima

Nannn 3 voca-

n Scaliger. l. 1. Poetic. c. 46. o Pausani. in Botic. p Suid. v. Orph. q Ficini. præm. in Pimandy. r Nazianz. orat. 33. num. 30. s Boulduc. lib. 3. de oggio Christiano. t Tatianus or. adv. Græc. in fine. u Cl. Alex. 1. Strom. x Cicero 1. de Nat. Deor. y Canter. nov. lect. lib. 3. c. 3. z Clem. Alex. 5. Strom. a Rhodig. lect. antiq. lib. 8. c. 3. & lib. 4. cap. 5.

vocabantur. Plura de Hymnis Photius *b* ex Procli laudabilibus de re poetica. Hymnum, inquit, sic dictum ajunt, quasi *ἑπιμνηστικόν*, id est commemoratio quaedam sit, & quasi in memoriam revocet res gestas eorum, qui hymnis celebrantur. Quare omnia melici carminis genera in gratiam sacrorum ministrorum conscripta hymni vocabantur. Hujusmodi sunt Profodion, Pæan, Dithyrambus, Nomos, Adonidia, Jobacchus, Hyporchemata, Parthenia, Daphnephorica, Olchophorica, & precatoria. Profodion dicebatur, cum ad aras, aut templa accederent, & in accessu ad tibiam caneatur. Pæan olim Apollini, & Dianæ attributum, ut pestis morbique depellerentur. Dithyrambus in Bacchum conscriptus, Nomion in Apollinem. Est autem Dithyrambus concitatus, & multum furoris cum saltatione ostendens, & ad affectus vehementiores comparatus, quare Phrygiam, & Hypophrygiam adhibet harmoniam, & concitatus est numeris, & dictione utitur simpliciori: Nomos contra per affectus, & numeros leviores remittitur, composito gradu ac magnifico incedit, & Lydio modo temperatur. Adonidia in Adonim referebantur. Jobacchus in feitis, & sacrificiis Bacchi cum insolenti fremitu caneatur. Hyporchema vocabant carmen cum saltatione decantatum. Parthenia virginum choris adaptabantur. Daphnephorica cum lauros nono quoque anno Apollini inferebant. Olchophorica ab Atheniensibus caneantur palmites vitis gestantibus plenos maturis uvis, quod ipsi Olchin vocarunt, unde & carminibus nomen inditum est. Precatoria ab his componebantur, qui à Deo aliquid rogarent. Hæc Photius ex Procli *γεννησιζα*. Aliam hymnorum divisionem tradit Scaliger *c* in Poeticis: seu verius Menander Rhetor initio libri de divisione causarum in genere demonstrativo, à quo Scaliger eam accepit. Sunt enim hymni Glytici, sive evocatorii, aut invocatorii: sunt apopemptici, quibus ethnici Deos suos quasi abeuntes postremo festorum die prosequantur. Sunt etiam Physici, quibus dies, & nox: mychici, quibus justitia, & pax celebrantur. Sunt genealogici, proscæntici, heroici, pæanes, & mixti: Qua vero ratione ad colenda Numina adhiberentur hymni, docet Natalis Comes *d* in Mythologis.

2. Obscurum est quod minutores quidam Scriptores ajunt, primum hymnorum usum in

b Photius cod. 239. *c* Scal. l. 3. poetic. c. 112. *d* Nat. Comes lib. 1. cap. 16.

agresti, rudique vita apud pastores extitisse: nullum enim extat hujusce ritus vestigium. Romæ à Saliis Sacerdotibus Martis hymni saliares à Numina Pompilio compositi cantabantur ante omnem Poetarum memoriam. Non est autem cur Græci semper mendaces primam hymnorum inventionem sibi arroganter attribuunt: Moyfes enim, cujus ingenium, & mirabilem dicendi vim Dionysius Longinus *e* miratur, & alii vates Hebræi hymnos Deo cantantur multis ante seculis quam in Græcia Poetæ flourerent. Atque ut fileam de cæteris, Moses vixisse creditur octingentis circiter annis ante conditam Urbem, adhuc vigente prima Monarchia Assyriorum. Rex quoque David à Philone Hebræo hymnographus autonomasticè nuncupatur, & in morem Pindari, Flacci, & Alcæi lyra excellenter personnit. Age verò quam excellens, quam nobilis Hymnorum usus dicendus est, quos non solum Apostoli, & alii fideles in primitiva Ecclesia frequentarunt, sed ipse etiam Christus exemplo suo commendavit? *Et hymno dicto*, ajunt Evangelistæ *f*, *exierunt in montem olivarum*. Dubitavit olim Carolus Magnus Imperator, quisnam fuerit Hymnus iste, quem dixit Jesus post cenam, cumque hanc quæstionem Albino Flacco *g* propoluisse, respondit ille longa, & elegantissima epistola, confutatque primò eorum sententiam, qui dicunt fuisse aliquem psalmum: tum asserit, vel non omnia ab Evangelistis scripta esse, vel Hymnum fuisse partem illam sermonis, *Pater clarifica filium tuum*, & quæ sequuntur Joannis XVII. Iste est Hymnus, ait Albinus, sacratissimus, & pulcherrimus, & cunctis pernecessarius credentibus, quem advocatus noster Dominus Jesus Christus peracto nostræ salutis, & suæ pietatis convivio magna dulcedine, & mirabili suavitate præsentibus suis discipulis decantavit. Ipse est hymnus, quem in spe vitæ æternæ beatitudinis memoria tenere debemus. De Hymnis quos caneant Christiani initio nascentis Ecclesiæ multa Eusebius *h* ex Philone. Dionysius libro de divinis nominibus passim hymnos admirabilis viri Hierothei magistri sui citat, & commendat, quem imitatus scripsit & ipse plures Hymnos, qui tamen injuria temporis perierunt. Idem Dionysus apud Euseb. *i* Hymnos Nepotis collaudat, quos tunc fideles cantabant. S. Athenogenis antiqui Theologi

Hymnum, *e* Dio. Longin. libro de sublimi eloquen. *f* Matrb. 26: 30. Marc. 14: 26. *g* Albin. epist. 106. *h* Euseb. l. 2. Eccl. hist. cap. 16. *i* Idem l. 7. c. 19.

Hymnum, quem cecinit per ignem martyrium consummaturus tanquam vulgò notum citat Basiliius libro de Spiritu sancto ad Amphiloehium, ipsumque vocat exiterion, id est egressorium, vel ut alii legunt alexiterion, id est amuletum. Equis est adeò rudis, & imperitus Ecclesiastica antiquitatis, qui nesciat Paulum Samosatenum in Concilio Antiocheno damnatum, quod Hymnos, & cantus in honorem Christi compositos exploderet, ut patet ex epistola Catholicorum Episcoporum in historia Ecclesiastica Eusebii & S. Ephræm Harmonium hæreticum Bardefanis Syri filium, & Gregorius Nazianzenus Apollinarium sacris Hymnis silere fecerunt.

3. Plato Philosophorum mens rectissimum fore ait, ut Hymni, & laudes Dei precibus mixtæ canantur. Idem asserit Proclus lib. 2. Platonicæ Theologiæ cap. 11. Agestilus nunquam Hymnos dicere definebat, teste Xenophonte in ejus vita. Militibus sacros Hymnos commendant Leo Imperator, & Joannes Cantacuzenus. Ipse quoque Julianus desertor eorum usum laudat, & extollit in quadam oratione, sive epistola acephala, cujus solum fragmentum ad nos pervenit. Eosdem inter assiduas Imperii curas Carolus Magnus frequentasse gesta ipsius testantur. Robertus Rex Franciæ cum Avallo nem obfideret, sacrosque Hymnos decantaret, magna pars murorum spontè corruit, ut tradit Paulus Æmiliius o. Concinnè apud Arrianum Epicætetus p. Num aliquid oportebat nos, si quidem intelligentia in nobis est quædam, publicè, & privatim facere quam laudare & celebrare Numen, eique pro beneficiis in nos collatis gratias agere? Nonne & fodientes decet, & arantes, & comedentes canere Hymnum Deo? Magnus Deus, qui nobis instrumenta hæc, quibus terram coleremus, exhibuit: magnus, qui nobis manus dedit, item ut gula deglutire possemus, qui ventrem, qui incrementa corporis occulta, qui ut sopiri somno possemus spirare effecit. Pro his universis laudare eum decebat, ac præstantissimum, divinissimumque Hymnum accinere confessionem hanc exprimentem, quod nimirum dederit nobis facultatem assequendi hæc omnia, ac certa via, rationeque iis utentem. Quid igitur sit? Quandoquidem plures cæci estis, an non esse oportet aliquem isto munere fungentem, & pro omnibus

debitam laudem Deo exhibentem? Si ego lusciniæ essem, facerem quod solent lusciniæ: si Cygnus, Cygni more canerem. Atqui composum rationis. Itaque Hymno mihi celebrandus est Deus: nam meum illud est officium, quod sanè præstabo, nec deferam ordinem hunc quoad ejus possum: vosque ut idem faciatis, atque eadem incedatis via, hortor. Hactenus Epicætetus. Et cantum quidem Hymnorum utilem esse ad movendum piè animum, & accendendum divinæ lectionis affectum asserit Augustinus, q: De quibus Hymnis, inquit, in Ecclesia canendis, & ipsius Domini, & Apostolorum habemus documenta, & exempla, & præcepta. Augustino suffragantur alii Patres, quos in re clarissima superfluum est recensere. Est autem Hymnus, si propriè loquamur, ἡ εἰς Θεὸν ἀδὴ, Dei laus per carmen, sive cantus in Deum, sicut scholiastes Sophoclis definiit. Athenæus r in dipnosophistis; Hymnus cantus de Deo. Gregorius Naz. s in carminibus, Modulata laus est Hymnus, ut quidem arbitror. Elias Cretenfis r ejusdem Gregorii Scholiastes, Hymnus divinæ gloriæ est decantatio, laudisque ipsius prædicationis. Chrysostomus Proemio 2. in Psal. Hymnus est honorum verborum conceptio, quæ Deo offertur pro bonis, quæ nobis adsunt. Minus recta videtur Hymni finitio, quam assignat Ven. Beda præfatione in Psal. Hymnus est propriè laus Dei metricè scripta: si enim ad Hymnum ligatam orationem necessariam existimat, errat. Primarii sapientiæ antistites sunt, apud quos reperimus Hymnos soluta oratione compositos, videlicet apud Trifmegistum in Pimandro, Platonem in Symposio, & in Phædro præter alios adnotavit Rhodiginus u. Marinus Neapolitanus in Proclo, sive de felicitate, Hymnos inquit, efficiunt alii metro, alii oratione soluta. Egregiè Augustinus x Hymni proprietatem describit. Hymnus scitis quid est? Cantus est cum laude Dei: Si laudas Deum, & non cantas, non dicis Hymnum. Si cantas, & non laudas Deum, non dicis Hymnum. Si laudas aliquid, quod non pertinet ad laudem Dei, est cantando laudes, non dicis Hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, & canticum, & laudem, & Dei. Laus ergo Dei cum canticum Hymnus dicitur. Quidam recentiores Poëtæ suis carminibus, quibus Sanctos invocant, Hymni titulum præfigunt, sed

pro-

k 1d. ibid. c. 24. l Plato 7. de legib. m Leo Imp. de re
taficæ. 12. n. 113. n Cantacuz. l. 3. c. 62. o Paul.
Emil. in vita Roberti. p Epicætet. l. 1. c. 16.

q Aug. ep. 119. c. 18. r Athen. l. 4. c. 4. s Nazian.
Jambo l. 15. v. 14. t Elias in or. 9. Naz. n. 21.
u Rhodig. l. 7. cap. 5. x Aug. in Ps. 148.

propriè Hymni ad Deum pertinent, & soli Deo conscribi solent, quod præter alios observat Menander Rhetor. y

4. S. Benedictus z in Reg. Hymnum vocat Ambrosianum, nam tempore Divi Ambrosii frequentius cantari ceperunt Hymni ab eodem compositi, ut ipsemet de se testatur in fine concionis de basilicis non tradendis hæreticis. Monastica verò Regulæ sanctionem sic explicat Walfridus Strabo z, ut beatissimus Legislator per Ambrosianos, vel eos intelligat Hymnos, quos consecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos. De qua re extat hic canon secundi Concilii Turonensis b. Licet Hymnos Ambrosianos habeamus in canone, tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos præter ea quorum auctorum nomina non fuerint in limine prænotata: quoniam quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant. Hymnos authenticos, qui in antiquis hymnariis reperiuntur, nominatim recenset Radolphus Tungrensis c eisdemque collegit, ac scholiis illustravit Jodochus Clichtovæus. Laudant Hymnorum auctores Isidorus d, Rabanus Maurus e, Walfridus Strabo f, & Berno Augiensis g. Sunt autem præcipui, qui Hymnos scripserunt, Synesius, & Hilarius Episcopi, Cosmas Hierosolymitanus, Joannes Damascenus, Theophanes, Theosterictus, Theoleptus, Merrophanes Smyrnæus, Prudentius, Beda, Sedulius, Paulinus, Venantius Fortunatus, Fulbertus Carnotens. Paulus Diaconus, Thomas de Aquino, Joannes Geometra, Maximus Margunius, & alii. In Officio nocturno solent hymni statim post Invitatorium decantari. Vocati enim, & invitati ad Deum illic quæ gaudemus, & exultamus, & si quæ sunt adhuc torpentiæ corda ad invitantis vocem nondum factis commota, per Hymni alacritatem, & jubilationem ad Psalmos devotè persolvendos excitantur. Si quidem, ut Magnus scribit Basiliius h, hilarem alacremque animæ æqualitatem hymnica conferunt cohortamenta. In Laudibus verò, itemque in Vesperis, & Completorio Hymni dicuntur post Psalmos, quia cum his horis ferventiores in divinis laudibus inveniri debeamus, con-

sentaneum est, ut ad opus psalmodiæ sine prævia Hymni cohortatione procedamus, ut fiat quod scriptum est, i In Psalmis, Hymnis, & Canticis. Prius enim ponuntur Psalmi, postea Hymni, ut potè res quædam diviniore, teste Chryostomo, demum cantica: qui ordo in hisce tribus officiis omnino servatur, nam post Hymnos Evangelica cantica modulatur. At in cæteris diurnis horis Hymnus præcedit Psalmos, quia curis quotidianis occupatum cor ad dulcedinem divini amoris hymnico personante concentu retrahi debet, sicut dicit Scriptura, k Pinguescent speciosa deserti, & valles abundant frumento, clamabunt, etenim Hymnum dicent. Quomodo pinguescet desertum? Quomodo corda depressa, & distracta divinæ gratiæ suavitate abundant? clamabunt inquit. Quid clamabunt? Hymnum dicent. Hymnus igitur dicendus est, ut divinæ consolationis epulo saginemur. Eructabunt labia mea Hymnum, inquit Psalmographus l, cum docueris me justificationes tuas. Eructat qui plenus est. Si divina jucunditate repletus es, si donis cœlestibus impinguatus, eructabunt Hymnum labia tua. Quare Hymnus aliquando præcedit, ut laude Dei repleatur os nostrum: aliquando subsequitur, ut de perceptis muneribus summo largitori gratias referamus. Quod enim à superis descendit, ut sapienter scribit Ennodius Ticinensis m, sola licet Hymnorum mercede taxari: Fabricator mundi ad potiora munera modulatis invitatur eloquiis. Hymnos autem idcirco stantes cantamus, ut in corporis erectione rectitudinem mentis ostendamus. Nam quid prodest, ait Augustinus n, quod Hymnum cantat lingua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Male vivendo multas linguas misisti in blasphemiam. Lingua tua vacat Hymno, & cæteræ te intuentium vacant blasphemis. Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum ejus, fac voluntatem ejus. Te decet Hymnus Deus, ait Psalmus. Sed ubi? In Sion. In Babylone non decet. Spes nostra fundata est in illa Civitate Hierusalem. Qui cantat secundum hanc spem, licet carne sit adhuc in Babylone, corde tamen cantat in Sion, dicente Apostolo, Conversatio nostra in cœlis est. Qui verò terrenis adhuc inhiat cupiditatibus, hic ab Hymnis alienus est, hic Hymnos cantare nequit de canticis Sion.

§. X. De

y Menander loco citato. z Bened. Reg. cap. 17. a Strabo c. 25. dereb. Eccl. b Concil. Turon. cap. 24. c Radolph. pro. 13. d Isidor. lib. 1. de Ecc. off. cap. 9. e Rab. Maurus. 2. c. 49. f Strabo cap. 2. g Berno Abb. cap. de reb. ad Mis. spectant. h Basil. epist. 1. ad Greg. Theol.

i Coloss. 3: 16. & ibid. Chrysost. k Psal. 64. l Psalm. 118. m Ennod. in Panegyrico ad Theodoricum. n Aug. in ps. 102.

S. X.

De Antiphonis.

Quid sit Antiphona. Quis primus fuerit Antiphonarum institutor. Alteri cantus antiquitas. Antiphona charitatem designat. Suspiria amantis anima.

Feruentissimus Christi Martyr Ignatius primus in Ecclesia Orientali Antiphonis initium dedit, ut Socrates Scholasticus o testatur. Est autem ἀντίφωνος vox contra sonans, sive cantus oppositus, & reciprocus à verbo Græco ἀντίφωνος quod est contra clamare, seu vicissim, & ex adverso respondere. Unde Echo à Græcis Poëtis Antiphonis, id est vicissim resonans, aut reclamans nuncupatur. Antiquiores musici, cum multiplex consonantiæ genus faciant, unum eorum vocant ἀντίφωνον, ut doctissimus Zerlinus p ostendit, estque hujusmodi diapason, diapason diapente, & disdiapason. Ufu verò receptum est, ut sententia, quæ Psalmum vel canticum antecedit, Antiphona dicatur, nam teste Amalario q, totus Psalmus, totumve canticum juxta ejus tonum alternis versibus vicissim cantatur, ac deinde duo chori in ipsa Antiphona post finem Psalmi simul conveniunt. Dico Antiphonam more Ecclesiastico, quamvis sic loquentes irrideat l. r. Dodecachordi cap. 16. Henr. Glareanus, qui Antiphonum dici vult, ut linguæ Græcæ ratio postulat. Ignoscant Critici. Ipsi quoque Psalmi, cum à pluribus alternatim recitantur, Antiphonæ dici possunt, quia scilicet duo chori ad statutæ Antiphonæ symphoniam alternâ modulatione sibi mutuò respondent. Hanc igitur consuetudinem alternatim psallendi habet ab antiquissimis seculis orthodoxa Ecclesia, ab Ignatio nimirum, qui post Euodiam Antiochenæ Ecclesiæ Antistes pontificatus gratiam, ut ait Theodoretus r, per Magni Petri dexteram accepit. Hic in excessu mentis suæ vidit Angelos alternis Hymnis sanctissimam Trinitatem collaudantes, unde psallendi formam in ea visione expressam Ecclesiæ tradidit Antiochenæ, quæ deinde in varias Ecclesias piorum Episcoporum studio insinuata ab omnibus demum Catholicis recepta est. Scio quidem Theo-

doretum s, Suidam t; quos nonnulli recentiores secuti sunt, ad Flavianum, & Diodorum Antiochenos Monachos, qui tempore Constantii Imperatoris floruerunt, hanc institutionem referre. Verumtamen vel errasse istos dicendum est; vel nonde quocunque alterno cantu, sed de solis Davidicis Psalmis intelligi debent. Hi enim primi, ait Theodoretus, psallentium choro in duas partes diviso Hymnos Davidicos alternis canendos instituerunt. Theodorus autem Mopsuestenus citatus à Niceta Choniare lib. 5. Theauri Orthodoxæ fidei c. 30. præfatos Monachos eam Psalmodiæ speciem ex Syrorum Lingua in Græcam transtulisse asseverat. Scio etiam ritum Monachorum tempore Cassiani u diversum fuisse. Nam in cœnobitis hunc morem viguisse refert, ut sedentibus cæteris, & omni cordis intentione ad vocem psallentis intentis unus in medio integrum Psalmum solus cantaret: imò quantalibet multitudo convenisset, nunquam amplius psallebant in synaxi, quàm quatuor fratres. Nondum videlicet illa alternatio in monasteriis approbata fuerat, nec statim in omnes terræ partes propagata. Sanè in Latina, & Occidentali Ecclesia, quotquot scribunt de sacris ritibus, Beatum ajunt Ambrosium Mediolanensem Episcopum primum fuisse, qui Græcorum imitatus exemplum hunc canendi modum per Antiphonas tradiderit, quem postea Damasus Papa Pontificali auctoritate confirmavit. Atque hinc fortasse quorundam historicorum error defluxit alterni cantus auctorem B. Damasum asserentium, quem tamen ipse non introduxit, sed ab Ambrosio institutum Apostolico decreto stabilivit.

2. Hanc veritatem unico testimonio confirmo, quod nullâ possit exceptione pervicax adversarius eludere. Audiamus Augustinum x: scimus enim quia verum est testimonium ejus. Quantum flevi, ait, in Hymnis, & canticis tuis suave sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter? & infra. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò amplius, cum Justina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causâ, quâ fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo servo

Ooooo tuo.

o Socrat. lib. 6. c. 8. p Zerlin. initiol. 3. supplem. Musiscalis. q Amalar. l. 4. c. 7. r Theodoret. lib. 1. hæretic. fabularum.

s Id. hist. Eccl. lib. 2. cap. 2. t Suidas v. 28011. u Cassiani. lib. 2. de inst. cœnob. c. 5. & seq. x Aug. lib. 9. confess. cap. 6. & 7.

tuo. Tunc Hymni, & Psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernum retentum multis jam, ac penè omnibus gregibus tuis, & per cæteras orbis imitantibus. Hæc Augustinus. Cæterum in Veteri Testamento cantus alternationem adumbratam videmus Isaïæ sexto in duobus Seraphim, qui clamabant alter ad alterum *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Inicio autem Evangelii, si non alterni cantus expressio manifesta, aliquod saltem ejus vestigium apud Philonem *y*, & Dionysium Areopagitam *z* reperitur. Et ille quidem choros describit nunc junctis vocibus resonantes, nunc sibi invicem congruè respondentes. Hic verò canentes ad alterutrum laudat, quasi una concordia, & consona sacrarum rerum chorea. Tertullianus quoque in fine libri secundi ad uxorem; Sonant, inquit, inter duos Psalmi, & Hymni, & mutuo provocant quis melius Deo suo canet. Quod si ad sinceram Christi fidelium pietatem profanos etiam ritus adjungere libeat, viguisse apud Ethnicos cantus alternationem manifestum est. Poëtis enim solemne est carmen Amœbæum, in quo cantantes alternis sibi respondent. Sic ille Pastor apud Poëtam in Bucolicis, *a*

*Vis ergò inter nos quid possit uterque vicissim
Experiamur?*

Et post pauca:

*Incipe Damoeta, tu deinde sequere Menalca?
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.*

Calpurnius, *b*

Tuque prior Corydon, tu proximus ibis Amynta.

Stadius Papinius, *c*

*Paulatim alternis in verba, minasque
Cunctantur.*

Homerus *d* describit Mus s alternatim cantantes, *αἰεὶ δὲν ἀμειβομένης φωνῆς ἡσυχῆ* canebant alternantes voce pulchrâ. Sed his omittis, quæ sit mystica Antiphonarum intelligentia libet paucis investigare.

z. Amalarius *e* doctè, & eleganter rem istam edisserit. Quantò melior, ait, anima corpore, tantò melior est cantus animæ quàm corporis. Igitur intendendum est, quæ sit Antiphona animæ. Videtur nobis virtus dilectionis esse, quæ

y Philo de vita contemplat. *z* Dionys. cap. 3. Eccles. Hierarch. *a* Virgil. Ecl. 3. *b* Calpurn. Ecl. 4. *c* Statius 1. Thebaid. *d* Homer. Iliad. 1. v. 604. *e* Amalar. l. 4. c. 7.

conjungit opera duorum fratrum simul. Psalmi ad opera referuntur, Antiphona ad illam dilectionem, qua unusquisque fratri suo porrigit suum opus. Duobus choris alternatur Antiphona, quoniam non potest minus esse charitas, quàm inter duos. Hanc vicissitudinem charitatis significant Cantores, qui alternatim ex utraque parte Antiphonas levant. Hos duos choros designaverunt pennæ animalium invicem porrectæ, quas vidit Ezechiel in figura adventus Christi, & novi testamenti. Conjunctio duarum pennarum Antiphona est, quæ vicem tenet charitatis. Penna enim animalium alterius ad alterum jungitur, ait Gregorius Magnus *f*, quia sanctorum Prædicatorum virtus, atque sapientia vicissim sibi in charitatis atque concordie pace sociatur. Ut autem charitas perfecta sit, necesse est adesse alterum, cui ejus affectus exhibeatur. Ideò Psalmos alternâ modulatione cantamus, quia amor si non sit mutuus, jucundus esse non potest; quandoquidem si desit qui amorem impendat, & qui respondeat, amor non est. Ante Psalmum imponitur Antiphona, quia opus bonum, ut sit meritum, ex charitate procedere debet. Juxta tonum Antiphonæ cantatur Psalmus, quia juxta charitatis mensuram solet manus operari. Frustrâ accedit ad Psalmum cantandum, qui amoris Antiphonam non intermiscet. Fides per dilectionem operatur, nec potest capere frigidum pectus eloquium Dei ignitum vehementer. Sicut enim, ait Bernardus *g*, Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non novit; nec Latine loquentem, qui Latinus non est: sic lingua amoris ei qui non amat, barbara erit, erit sicut æs sonans aut cymbalum tinniens. In solemnioribus festis, quia perfectior charitas esse debet, duplicatur Antiphona: in aliis autem initio Psalmi imperfectè inchoatur, & in fine integra dicitur, quia, ut explicat Hugo Victorinus *h*, inchoata in hac vita charitas in fine consummanda est. Cantor solus incipit Antiphonam, quæ ab omnibus deinde completur, tum quia charitas ab uno Christo ad membra diffunditur, tum quia summus Dei amor prævenit nostrum, & ipse prior dilexit nos. Ideò post Psalmos cantant omnes communiter Antiphonam, quia commune gaudium à communi oritur dilectione. Tempore Resurrectionis minor est numerus Antiphonarum, quia Clerici, & Sacerdotes Paschalis gaudiis, & Sacramentis quasi succenso clibano intus

f Greg. hom. 3. in Ezech. *g* Bern. serm. 69. in Cant. *h* Hugo c. 3. Specul.

ineus æstuantibus non indigent externis adminiculis, ut ad amorem incitentur.

4. Utinam, Domine Jesu, possideat me semper amor tuus, & vera charitatis Antiphona semper resonet in corde meo. Recedat ab anima mea omnis dissonantia, ut te solum diligam, tibi soli placere cupiam, cui soli debetur amor. Vulnere cor meum potenti jaculo charitatis tuæ, ut amore tuo faucibus vivam semper in vulnere tuo. Absconde me in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum, protege me in tabernaculo tuo à contradictione malorum, qui non diligunt te, nec agnoscunt te, & dicunt mihi; Veni, serviamus Diis alienis, & idolis offeramus libamina, cum tu solus sis Deus, quem solum quaero die ac nocte, attrahens ventum amoris mei, & durissimum terræ hujus incolatum detestans à malitia inhabitantium in ea. Fecisti me Domine ad te, & inquietum est cor meum, donec requiescat in te. Sed quando te videbo? Quando apparebo ante faciem tuam? Quando fatiabor pulchritudine vultus tui, in quem desiderant Angeli prospicere? Renuit consolari anima mea, nec requiem invenire potest, nisi in te dulcedo mea, & unicum solatium cordis mei. Veniat igitur dies illa, dies inquam æternitatis, dies quæ nescit occasum, in qua te perfruar sine fine, in qua videbo te revelatâ facie, ad quem nunc de longè suspiro.

METRUM XL.

Hei mihi, dulcis Amor, mea qui suspiria solus,
Et gemitus nosti, cordis & mea vides,
Hei mihi, te quaerens, qua non loca tristis obrui,
Nec, mea vita, tamen te reperire queo.
Non mihi sunt sylvæ, non spinea lustrâ relicta,
In via fluctu vagi, nec via spreta maris.
Sed mare dum peragro, dum terras lustrô, nec ulla
Respondent lacrymis compita trita meis:
Sento me tantos frustra impendisse labores,
Perque viam insuetos at tenuasse pedes.
Dicite vos socii, populus genialis amantum,
Dicite, se nostis, qua meus vivit Amor.
Ille meus, vitæ quem diligo carius ipsa
His erit iudicis cognatus ille meus.
Pulchrior est rutilo radiantis lumine solis,
Calis splendidior cum sine nube nitent.
Cynthia flammiferis quanto supereminet astris,
Tanto est Angelicis pulchrior ille choris.
Cernite odoratis gemmantem floribus hortum,
Cernite puniceis liliis mixta rosas.
Cernite florifero vernantes gramine campos,
Cernite quam læta præter colore vivent.

Omne decus terræ nitore omnis fulget in illo,
Et calis supero quicquid in axe micat.
Nondum opifex rerum calorum extenderat orbem,
Nec librata suo pondere stabat hanus.
Non Phœbus nitida lustrabat lampade terras,
Non pelagi spumans cinxerat unda solum.
Jamque meus vivebat Amor, flammaque perenni
In semet refluxus sors bonitatis erat.
Sed licet æternos sine tempore computet annos,
At tamen illum omnis parturit usque dies.
Ardet, & ardenti per undas lumine Solem,
Deque ejus radiis sidera lumen habent,
Jactat ubique faces, terras comburit, & astrâ,
Illius & gelidis incubat ardor aquis.
O superi, ô vigiles, ô vos qui nostis Amorem,
Dicite quando abiit, quo simulavit iter.
Dicite vos sancto mihi quoniam, ædere junctis,
An meus, ille meus, perlitus usque latet?
Sed tu dulcis Amor, cur non te ostendis amanti?
Cur fugis, & sponsam deseris usque tuam?
Ergone sponse animas ad vulnera cogis amantes,
Atque venenata cuspide corda seris?
An forte hic præsens vultum tegis obice nubis,
Nec sinor ore tuo, nube regente frui?
Sic tu nempesoles tacitis illudere votis,
Sicque meam speras posse probare fidem.
Aspice ego te nunquam, dulcissime sponse, relinquam;
Nec mea comburet viscera falsus amor.
Spiritus ante meus temes vanescet in auras,
Quam mea mens possit non meminisset tui.
Te mihi non enses, non undas, nec auferet ignis,
Ipsa licet tristis sylvæ advenula foret.
Ergo veni mea lux: cur longa absentia amantem
Vexat, & infestum pectora vulnus edit?
Ora notat pallor, toroquo in corpore languor,
Et retrico in vultu mortis imago sedet.
Sed quo nuuc rapior? quis me novus occupat ardor?
Quæ flamma insolito membra calore cremat?
An reconspicio mea lux, & Amore fatiscens
Te mihi præsentem, sponse, latere puto?
Ab! præsens sponse es; nec se mens credula fallit,
Intus nam sentit Nymen adesse tuum.
Jam mea divinum spirant præcordia amorem,
Involo in amplexus jam, mea vita, tuos.
Jam super astrâ seror, pedibus sublimia calco
Culmina caelorum: sordida terra vale.
Terra vale, & mundi vos impia turba valete,
Gens infixa solo, turbaque amoris inops.
Fas mihi nunc tecum, mea spes, mea vita, morari:
Fas mihi te solo nunc sine teste frui.
In te stavit Amor, votorum meta meorum,
Sit mihi certa salus, sit mihi tuta quies.
Oscula jam liceat per amica silentia tecum,
Oscula per longas jungere pressa moras.
Te plenum, vacuumque sui ad te pectus anhelat,

*Et mea vita tuis ignibus uffa perit.
 Ignibus uffa perit mea vita: o parce sagittis,
 Parce Amor, ab! tantas comprime, sponse, faces.
 Pone modum flammis, ignem compeſce ſurentem:
 Quam iucis ab! miſer a figit arundo necem,
 En morior, ſam victor ovans prae dāre jucentem,
 Oreque grandiloquo parta trophaea cane.
 O Amor! o iuror! o qua me dementia cepit!
 O mors! o miris perditā vitā modis!
 O ſigna! o monſtra! o ſana ludibria mentis!
 O vigilans ſomnus! o ſine nocte dies!
 Orutilans nox! o ſapientis dementia! flamma
 Ardorem extinguent! os ſine voce loquax!
 O caſta ebrietas! clamor ſilentia cordis!
 O ubi ſum? quid ago? quo ſuribunda feror?
 Deſpicio, tu cogis Amor. Sed nunquid meritis
 Semper ei o? & mortem ſemper inulta ſeram?
 Arma, arma huc ſerte, huc ſidi properate ſodales,
 Ferte enſes, gladios, ſpicula, tela, ſaces.
 Quid moror? & ceſſo jaculum torquere, vel haſtam,
 Et non incerta ſigere tela manu?
 Sed jam victus Amor proprio comburitur igni,
 Et patitur telis vulnera ſacta ſuis.
 Dicite io baan, io plaudite: victor Amoris
 Eſt Amor, en victus porrigit ille manus.
 Ponite poſ ſocii tumulum, tum cadite ſaxo
 Hac duo perſpicuis carmina ſcripta notis.
 Hac tenet urna duos alterna cade peremptos:
 Victus uterque fuit, victor uterque fuit.*

§. XI.

De Pſalmis.

Pſalmorum encomia ex Patribus. Pſalterium compendium eſt omnium ſcientiarum. Diſiſio Pſalterii. Pſalmus quid ſit. Uſus Pſalmorum laudabilis & antiquiſſimus.

1. **I**ngens argumentum, & non unius operis eſſet, quicquid de Pſalmis ab orthodoxis viris præclare dictum, & ſapienter excogitatum eſt in unum colligere: ſuperat enim argumenti fœcunditas, vel diligentiffimi ſcriptoris ſedulitatem, ut ex multis pauca ſecernere res ardua ſit, cuncta verò in pauca congerere pompam potius ingenii præ ſe ferre, quam ſolidam legentium utilitatem videatur. Satis igitur erit in tanta rerum copia præcipua quaedam non meis, ſed ſanctorum Patrum verbis carptim adnotaffe, quæ Pſalmorum præſtantiam, vim & excellentiam ſinceris mentibus oſtendant. Nulla pars eſt ſa-

crarum Scripturarum, in qua ornata, & interpretanda plura ſudarint tum veterum, tum recentiorum ingenia, ut ad eorum labores curioſi lectoris ſtudium omnino remittere debeat circa varias difficultates, quæ de Pſalmorum auctore, materia, nomine, diſiſione, titulis, ordine, & argumento in ipſo tractationis limine diſputanda forent. His igitur conſultò prætermiſſis excitandus lectoris animus eſt ad amorem Pſalmodiæ ignitis ſanctorum eloquiis, & exhortationibus. Extat in primis admirabilis viri Ephrem Syri præclarum encomium in Pſalmos. Cum Deo, inquit, multis, cum hominibus paucis loquere. Pſalmus in ore tuo ſit affiduè. Quoniam Deus cum nominatur dæmones fugat, & pſaltem ſanctificat. Pſalmus tranquillitas eſt animæ, deſignator pacis. Pſalmus amicitiæ conciliator, diſſidentium unio, inimicantium inter ſe ſœdus, ac pacificatio. Pſalmus Angelorum ad ſubveniendum inductio, præſidium timoris nocturni, requies à laboribus diurnis, infantium tutela, ornamentum ſenibus, majorum natu conſolatio, mulieribus aptiſſimum ornamentum. Hic ſolitudines inhabitat, conciones temperat, rudiſus eſt inſtructio, proficientibus incrementum, perfectorum firmamentum, & vox Eccleſiæ. Hic feſta colluſtrat, hic dolorem ſecundam Deum operatur. Etenim Pſalmus ex lapideo etiam corde lacrymas excutit. Pſalmus Angelorum opus eſt; cœleſte munus, atque adminiſtratio, incenſum ſpirituale. Pſalmus mentium illuminatio, ac corporum ſanctificatio. In hoc fratres, nunquam exerceri deſiſtamus, & domi, & extra, in viis, & dormientes, & excitati, loquentes nobiſmetiſtis in Pſalmis, & Hymnis, & Canticis ſpirituſibus. Pſalmus piorum gaudium: hic otioſiloquium exterminat, riſum reprimiſt, iudicium ſuggerit, animam in Dei laudem excitat, cum Angelis choros agit. Hæc Ephræm Syrus, cui Græcorum eloquentiſſimum adjungo Baſilium k; Pſalmorum liber, ait iſte, quidvis ex omnibus in ſe complectitur, quod uſui ſit omnibus, futura certiffimis præcinit oraculis, hiftoricam continet narrationem, leges ſancit vitæ ſanctius inſtituendæ, cuique agenda præſcribit, & ſubmonet. Utque ſemel omnia, liber hic bonæ omniſis doctrinæ uberriſum quoddam eſt, & commune promptuarium. O inventum ſanè quàm admirabile, ac ſapientis

Docto-

i Ephr. Syrus tom. 1. pag. mihi 13. k Baſil. præſ. in Pſ. ſive boni, in Pſal. 1.

Doctotis, qui excogitavit quo pacto una, eademque opera ipsi melicis cantus emodularemur, & doctrinam animæ salutarem condisceremus. Quid porro non hinc possis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactam severitatem iustitiæ? non temperantiam vel ipso aspectu venerabilem? non absolutam perfectionem prudentiæ? non poenitentiae formulam? non modum patientiæ? non denique quicquid dicere possis de genere bonorum? Hæc & alia plura verè magnus Basilius, cui consonat Chrysostomus Homilia 7. de poenitentia.

2. Latinorum quoque doctissimus Augustinus cum in omnibus scriptis insigni niteat eloquentiâ, in Psalmis tamen laudandis, & explicandis tantâ pollet dicendi facundiâ, ut seipso major videatur. Quid Ambrosium commemo-rem? cujus oratio tanto distat verborum neitate, ut de illo merited usurpem Davidicum illud, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo.* Quid dulcius his verbis, quibus Psalmorum explicatiōi præludit? In libro Psalmorum profectus est omnium, & medicina quædam salutis humanæ. Quicumque legerit, habet quo propriæ vulnera passionis speciali possit curare remedio. Psalmus benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo univerforum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis læritia, clamor jucunditatis, læritiæ resolutio. Iracundiam mitigat, sollicitudinem abdicat, mœrorem allevat. Nocturna arma, diurna magisteria. Scutum in timore, festum in sanctitate. Imago tranquillitatis, pignus pacis, atque concordiæ, citharæ modo ex diversis & disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus Psalmum resultat, Psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere jubet, Psalmum etiam bene clamant. Hic omni dulcis ætati, hic utrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui jucunditate respondent. Hunc juvenes sine invidia cantant lasciviæ, hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo, & tentamento concinunt voluptatis. Juvenculæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris; puellulæ sine prolapsione verecundiæ cum sobrietate gravitatis Hymnum Deo inflexæ vocis suavitate modulantur. Hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat edificare. Psalmum Reges

1 Ambros. prof. in Psal.

sine potestatis supercilio resultant. Psalmus cantatur ab Imperatoribus, jubilatur à populis. Certant clamare singuli quo omnibus proficit. Psalmus virtutum organum est, quo sancti Spiritus plectro pægens Propheta venerabilis celestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare.

Grandiori cothurno attollitur Theologorum vetustissimus Dionysius Areopagita m. Sancta, inquit, Psalmorum modulatio omnibus Sacerdotalibus mysteriis jungitur, & substantiæ ratione cohæret Omnis quidem textus sacræ Scripturæ, rerum substantiam, ac distinctionem à Deo conditam prædicat: aut legale sacerdotium, vivendique denunciat modum: aut sortes Dei populo distributas, ac possessiones narrat, aut iudicium sanctorum, aut sapientium Regum, aut piorum Sacerdotum sensum, ac prudentiam celebrat: aut veterum hominum inter varios, & multiplices trifium casus mirabilem constantiam, immobilemque Philosophiam eloquitur: sive agendæ vitæ sapientia monita, sive divinorum amoræ dulcia carmina, & divinas effigies profert: sive plenas doctrina salutari futurorum prædictiones enunciat: sive divina Domini Jesu in humano corpore opera loquitur: sive discipulorum ejus mores, atque instituta divinitus tradita, & ad Dei similitudinem imitando ducuntia, sanctissimasque doctrinas: sive arcanam illam, ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, divinamque Domini Jesu, & altissimam Theologiam iis, qui fieri Dei merentur, exponit, eosque per mysteria sacra, & divina sustollit, atque confirmat. At divinorum carminum sacrosancta Scriptura, cum id præcipuè intendat, ut omnia Dei eloquia, & operationes concelebrat, omnia divina universaliter canit, atque exponit, aprissimum habitum inferens eis, qui eam dignis affectibus promunt. Pergit sanctus Pater ostendere ea omnia, quæ in sacris Scripturis diffusè explicantur brevi Psalmorum compendio contineri. Est igitur Psalterium consummatio totius Theologiæ, ut loquitur Radulphus Tungrensis n. Est totius Scripturæ summarium, est omnium insuper artium, omniumque scientiarum collectio, & promptuarium. Quicquid literator Grammaticus de congrua differit oratione, quicquid subtilis Dialecticus de operationibus mentis ratiocinatur, quicquid venustatis facundus promit Rhetoricus, quicquid perspicax Arithmeticus de mystica numerorum

Ooooo 3 ratione

m Dion. c. 3. Eccl. Hierarch. n Radulph. prof. 8.

ratione philosophatur, quicquid solers Geometra accuratâ delineat mensuratione, quicquid dulcifonus Musicus canoro pangit modulamine, quicquid siderum indagator Astrologus in sublimi sphaerarum circulatione speculatur, quicquid gravis doctusque Philosophus de rerum naturis, & proprietatibus curiosa disputat sedulitate; quicquid denique facer docet Theologus divinæ lucis fulgore illustratus, id totum tanquam in amplissimo quodam Scientiarum omnium thesauro in Davidicis Psalmis reconditum reperitur. Sic varietas ista Psalmorum, ait Cassiodorus, aut preciosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congruè forsitan comparatur, qui toties diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis defixus fuerit oculus intendentis.

METRUM XLI.

Nemo Jeshiadis carmina Principis
 Aequo reddere pleetro,
 Vel dignis studeat tollere laudibus
 Vana concitus aura.
 Nam præceptis liquidum vectus in aëra
 Falsis nititur alis,
 Audit qui temerè culmina scandere
 Non concessa polorum.
 Ut campos tumidi fluminis impetus
 Rupto gurgite inundat,
 Sic mentem rapidis cursibus irrigant
 Magni carmina Vatis.
 Nec tot flammivomis faucibus egerit
 Ardens Aetna favillas,
 Quot flammis populat viscera, quot faces
 Psalmus vibrat amoris.
 Seu Regem superum concinit, & Patrum
 Laudat facta priorum,
 Et castra Isacidum, iustaque praelia,
 Et stantes pelagi undas.
 Seu seris reserat fata nepotibus
 Cæli insculpta pyropis.
 Evolvitque Patris consilia, & sacros
 Scribit Verbi hymenæos.
 Sive implorat opem Numinis, & preces
 Pronus fundit Olympo.
 Divinus fidicen semper amabili
 Mulcet carmine cælum.

4. Theodorus ille lapsus, ad quem Chrysostomus scripsit, ut eum revocaret ad Monaste-

o Cassiod. in Psalm. ult.

rium, & à quo Nestorius suam hausit impietatem, non amplius quam 18. annos, ut testatur Leontius Byzantinus, in scripturas debacchatus est, non enim nisi debacchationes scripturarum ejus interpretationes vocari possunt & inter cætera inscriptiones Hymnorum, & Psalmorum, & Canticorum penitus ejecit, & omnes Psalmos ad Zorobabelem, & Ezechiam retulit, tribus tantum ad Dominum rejectis, qui error intolerabilis est. Alii verò in hoc errarunt, quod non omnes Psalmos à S. Rege David fuisse conscriptos existimarent, sed hi tamen ob hæc causam inter Hæreticos numerari non debent, ut censuit S. Philastrius, & Episcopus Brixienfis. Libet autem Ecclesiasticos homines hic admonere, ut Psalterium non solum verbo tenus memoriter scire, sed ejus quoque mysticam intelligentiam percipere studeant. Notissimum est illud Augustini, vix nomen Sacerdotis mereri, qui Psalterium ignoraverit: & Concilium Toletanum, sacris Ordinibus eos prohibuit insigniri, qui totum Psalterium, & Cantica usualia nescirent. Magnus item Gregorius, eum qui Psalmos ignorabat noluit Episcopum ordinare. Possem paginas latè implere Auctorum nominibus, qui Psalterium præclaris lucubrationibus illustrarunt, sed nolo ego assumpta censoria virga federe arbitratot ingeniorum, & critica dicacitate aliorum opera subtilius examinare: puto tamen hominibus mediocri prædicatis literatura sufficere posse Commentaria Cardinalis Bellarmini, & Paraphrasim Cornelii Jansenii, doctoribus enim hæc in re legem præscribere supercilii esset non tolerandi. R. Abraham aben Hezra Psalterium dividit in decem Psalmorum genera. Primum est *Menatzeach*, quod nos dicere possumus carmen triumphale. Secundum *Neghinab*, cantus cum musico instrumento. Tertium *Mizmor*, Psalmus. Quartum *Seir*, Canticum. Quintum *Tebilab*, laus. Sextum *Tephilim*, Orationes. Septimum *Berachot*, Benedictiones. Octavum *Hodoth*, Confessiones. Nonum *Asre*, Beatitudines. Decimum *Halleluioth*, quæ sunt laudes *Jab*, unde *Hallelujah*. Porro Psalmus Græca vox est, quæ Latinis idem est ac cantus à verbo *ψάλλω*, quod est canto, sive id ore duntaxat fiat, sive addito musicali instrumento. Hebræi Psalmos vocant *Tebilim*, id est laudes, sive Hymnos, quod præcipua eorum

pars
 p Leont. lib. 3. adv. Nest. & Eutych. q Philast. de hæresib. num. 79. r Concil. Toletan. 7. c. 10. s Greg. l. 4. Ep. 45.

pars in cantandis Dei laudibus versetur. Quam sit antiquus eorum usus in Ecclesia, superfluum est hic repetere, cum jam probatum sit supra capite primo. Cur verò Ecclesia præ cæteris scripturis frequentius utatur Psalmis, tractant Radulphus de Rivo, & Joannes à Turrecremata Cardinalis, quia videlicet excellentiores sunt, ut modò ex Patribus ostensum est, perfectam orandi formam continent, suntque magis idonei ad cantum, & vocalem jubilationem. De numero Psalmorum, deque mysticis eorum sensibus, & de usu psallendi insignem tractatum scripsit Joachimus Abbas in tres libros distinctum. De privato usu Psalmorum quomodo, & qua ratione in diversis occasionibus illis uti debeamus, disserit Athanasius in aureo libello de interpretatione Psalmorum ad Marcellinum, qui tractatus & lectu dignissimus est, & Christianis omnibus maximè utilis. Docet Amalarius nos stare solere, quando Psalmos cantamus, ut ex situ corporis affectum mentis demostremus, paratos videlicet nos esse ad exercitium operis, quod per Psalmos significatur. Parum enim valeret Psalmorum modulatio, nisi bonorum operum executio oris cantum sequeretur. Finis hac præclara melliphthongi Doctoris & parænesi. Cibus in ore, Psalmus in corde sapit: tantum illum terere non negligat fidelis, & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ: ne si forè integrum glutiat, & non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili super mel, & favum. Mel in cera, devotio in litera est. Alioquin litera occidit, si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psallas spiritu, psallas & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis: quem dixit Jesus: *Verba que locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt.* Sic delectabitur in crassitudine anima tua, sic holocaustum tuum pingue fiet: sic placabis Regem, sic placebis Principibus, sic denique totam tibi curiam benevolam reddes.

t Radulph. prop. 8. § 9. u Turrecrem. in regul. 3. Bened. tract. 75. x Amalar. l. 4. c. 3. y Bern. Jerm. 7. in Cons.

§. XII.

De Canticis.

Quomodo inter se differant Psalmus, Canticum, Canticum Psalmi, & Psalmus Cantici.

Canticum quid sit. De Canticorum usu, numero, materia, & antiquitate. De Canticum Te Deum laudamus. Per alia Cantica properandum esse ad Cantica Canticorum.

1. DE divinis Canticis paucis agendum est, si de tanta re pauca proloqui fas erit. Orthodoxi Patres & Cantica à Psalmis distinguunt juxta diversas musicæ artis præscriptiones. Et Psalmus quidem sermo musicus est, qui secundum harmoniæ rationem ad organum pulsari, & simul cantari solet. Canticum verò est, cum cantantium chorus, libertate sua utens, nec in consonum organi adstrictus obsequium solius vocis modulatione exultat. At cum organo præcistente Cantoris vox instrumenti æmulatrix subsequitur, Canticum Psalmi nuncupatur. Cum autem humana voce incipiente organi sonus pari suavitate vocis modulò imitatur, Psalmus Cantici vocari consuevit. His ergo quatuor musicæ artis generibus competentes Canticorum inscriptiones prænotantur. Canticum sola voce, Psalmus voce simul, & organo: incipiente organo Canticum Psalmi; instrumentali symphonia vocem subsequente Psalmus Cantici decantatur. Porrò Canticum, quod in sacris literis a collaudare jubemur, significat apud Hilarium b, & Augustinum c scientiam spiritualem, & intelligentiam cœlestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur. Sive, ut ait Basiliius d, Canticum est, quodcumque contemplatione simplici, ac Theologica comprehenditur, vel, ut docet Maximus Martyr e, Cantica voluptatem significant divinorum bonorum, quæ animas commovent ad sincerum Dei amorem. Non enim semper boni operis exercitium habitam de Deo cognitionem statim subsequitur, sed cognoscens divinæ majestatis miranda secreta in nuda eorum contemplatione aliquando quiescit, sicut scriptum est f; *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus.* Hanc autem animæ voluptatem, hanc animi sublimem contemplationem denotat Canticum, quod, teste Chrylostomo g animam erigit, & alatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exolvit à vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, & ut res omnes ad hanc vitam per-

a Hilarius, Euthymius & Chryost. in præf. Psal. Basiliius in Ps. 29. a Eccl. 39: 19. b Hilar. præf. in Psalm. c Aug. in Ps. 67. d Basil. in Psal. 29. e Maxim. Mar. de Eccl. mystagogia. 11. f Ps. 45. g Chryf. in Psal. 41.

pertinentes irrideat, perficit. Hac verò dispositione divini Officii series ordinatur, ut nonnisi præmissis aliquot Psalmis Canticorum modulario subsequatur: nam Psalmus exteriores indicat actiones, quarum laboriosa efficientia, ad sublimem contemplationis statum in Canticis symbolicè adumbratum aptatur homo. Et quia solet nonnunquam rerum divinarum adepta cognitio magnarum rerum operationem parturire, ideo post Cantica adhuc Psalmi aliquando cantantur, necessariam actionis, & contemplationis vicissitudinem indicantes. Sed post Cantica ex Evangelio desumpta nullus sequitur Psalmus, quia futuræ vitæ perennem contemplationem significant, quando non erit amplius neque labor, neque dolor. Cæterum Cantica antiquitate temporis Psalmos omnes antecellunt. Nam Moyses ante omnem Psalmorum usum primus omnium cecinisse Canticum narratur, cum subsistentium, & decurrentium aquarum obsequio è durissima feruitute liber evasit. Ecclesia è veteri testamento septem accepit Cantica, quæ septem diebus Hebdomadæ pro matutinis laudibus assignavit. E novo autem tria dumtaxat quotidie frequentantur, Canticum quidem Zachariæ in matutinis, Canticum B. Virginis in vespertina synaxi, Canticum denique Simeonis in postrema Completorii hora. Vides quod hæc tria Cantica singulis diebus, cætera nonnisi semel in Hebdomada concinuntur? An hæc sunt nova Cantica, ad quæ Psalmographus toties repetito carmine fideles populos hortatus est dicens, *h Cantate Domino Canticum novum, Cantate Domino omnis terra?*

2. Rectè Chrysostomus. Vetus Canticum unius populi finibus circumscriptum erat, unoque climate continebatur, neque fas erat populo extra illud clima vetus afferre Canticum; sed novum per omnem terram incedit, quæ sub celo est, & ab universo decantatur orbe. Rectè item Augustinus. Prius fuit testamentum vetus, Canticum vetus, homo vetus; nunc autem testamentum novum, Canticum novum, homo novus. Hoc est discrimen inter Canticum novum, & vetus. Veteres interrogati ab alienigenis, ut inter salices Babylonis Canticum Domini psallerent, responderunt: *Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena?* At de novis Canticis scriptum est: *Euntes in mundum universum predicare Evangelium*

h Psalm. 95. i Chrys. Hom. in psal. 95. k Aug. l. de Canticis novis, c. 1.

omni creaturæ. Idèò hæc frequentius, illa parcius decantamus. Quare autem prædicta Cantica certis diebus, & non aliis assignavit Ecclesia, pluribus edisserit Amalarius Fortunatus¹, cuius allegoricas rationes, cum sint prorsus voluntariæ, consultò prætermitto. Odi enim, ut verum fatear, has ingenii lascivientis foeturas, nec placent allegoriæ, nisi sacrarum literarum auctoritate confirmentur. Utrumque vitiosum est, & omnem spernere allegoriam, & nimium illis insistere, & facere ingenium suum Ecclesiæ sacramenta, ut loquitur Divus Hieronymus^m scribens de Origène. Omnia Cantica ad gratias agendas Deo pro insigni aliquo, & speciali beneficio fuisse composita Richardus Victorinusⁿ, Rupertus Abbas^o affirmant. Alii tamen observarunt multiplicem esse Canticorum materiam. Est materia gratulatoria, ut in Canticis Moysis post transitum maris rubri; in Canticis Deborah post interfectum Sisaram; in Canticis Judith post necem Holofernis; & in eo quod tres pueri ab incendio liberati cecinerunt. Est & materia prophetica, ut in Canticis Isaïæ, & Habacuc. Est item invectiva, ut in Canticis, quod cecinit Moyses coram filiis Israël, quando invocavit contra ipsos cœlum, & terram. Præclare Ambrosius^p. Cantavit Moyses, quando in mari rubro ad transitum Judæorum fluctus obrigit, unda circumstetit, eademque equos Ægyptiorum, ascensoresque reclusa demersit. Cantavit Isaïas dilecto dilecti vineæ suæ Canticum, significans asperam flagitiis fore plebem, quæ secundis prius erat virtutibus fructuosa. Cantaverunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus, extraque ardentibus omnibus solos ignis innoxius lamberet, nec adareret. Habacuc quoque Canticum publicam doctus mulcere mœstitiâ prophetavit dulcem Domini fore fidelibus passionem. Cantaverunt ergò Prophetæ spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantibus. Quamvis autem multa sint Cantica, Ecclesia tamen Romana plura non recipit, quam Duo Cantica Moysis, Canticum Annæ, Canticum Isaïæ, Ezechiæ Regis, Habacuc, & trium puerorum, & tria ex novo testamento. At Monachi ex præscripto Regulæ S. Benedicti diebus festis in tertio Nocturno tria Cantica

1 Amal. l. 4. à cap. 10. usque ad 18. m Hier. prolog. l. 5. comm. in Isaï. n Richard. l. 4. in Apoc. cap. 6. o Rupert. in Prot. Cantic. p Ambros. lib. 6. in Lucam.

recitant ex Prophetis, & aliis scripturis, quorum rationem suo loco *q* explicabo. Hæc Cantica diutinam hujus exilii solitudinem consolantur, donec in cœlesti patria Canticum verè novum immortalitate donati sine ulla doloris admixtione modulemur. Etenim in præsentiarum sicut nulla sine miseriis plena sunt gaudia, ita teste Paschasio Ratberto Abbate *r* sine lamentis vix aut nulla inveniuntur Cantica: quoniam solummodo Cantica in cœlesti Sion decantantur, lamentationes autem in hac nostra peregrinatione: mixtim verò quasi in meditullio jure lamenta carminibus, atque carmina fletibus permiscerentur, ubi & mala planguntur, & in spe gaudia cum fide celebrantur. Plura de Canticis mysticè & anagogicè Joannes Gerson tertiâ parte suorum operum.

3. Est & aliud canticum, si tamen inter cantica, & non potius inter Hymnos numerandum, ut putat Rupertus Abbas *f*, quod licet in sacris literis non inveniatur, divinitus tamen compositum est, & diebus festis post ultimam Nocturnorum lectionem solemniter decantatur. Hoc est *Te Deum laudamus*; de quo sanctus Dacius *t* Mediolanensis Episcopus sic scribit: A. B. Ambrosio cunctis fidelibus urbis adstantibus, & videntibus in nomine sanctæ, & individue Trinitatis Augustinus baptizatus, & confirmatus est: in quibus fontibus prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, *Te Deum laudamus* cantantes cunctis qui aderant audientibus, & videntibus ediderunt, quod ab universa Ecclesia Catholica usque hodie tenetur, & religiosè cantatur. Hæc Dacius, ut vulgè citari solet, cujus meminit S. Gregorius in Dialogis. Verùm Hugo Menardus in Notis ad sacramentarium ejusdem S. Gregorii *u* certum ait non esse S. Dacii illud Chronicon, ex quo præallegata auctoritas desumpta est, quod non redoleat stylium illorum temporum, atque etiam quædam falsa continetur. Sententiæ Menardi subscribit Bartholomæus Gavantus *x*, totumque canticum uni Ambrosio deberi ait, cum careat dialogismo: additque in antiquissimo Breviario M. S. Collegii Aniciani de Urbe isti cantico præferri hunc titulum, Hymnus S. Abundii. Sed quis fuerit iste Abundius incertum est. Ante sanctum Benedictum *y*, & Teridium discipulum

sancti Cæsarii Arelatenfis Episcopi, qui de hoc in suis scriptis locuti sunt, nullus veterum mentionem illius fecit. In Psalterio M. S. Basilicæ S. Petri in Vaticano inscribitur, Hymnus S. Sifibuti. In Psalterio Latino Gallico, cujus meminit Jacobus Ufferius Armachanus in tractatu de Symbolo Romanæ Ecclesiæ, Epistola ad Vossium, S. Nicetio adscribitur. Sed an hic fuerit Trevirensis, aut Lugdunensis Episcopus, non liquet: nec etiam constat quis fuerit ille Sifibutus. Nam Sifibuto Hispaniarum Regi vix puto convenire, cum ratio temporis obstet. Non esse autem recedendum ab antiqua traditione, quæ hoc Canticum sanctis Ambrosio, & Augustino tribuit, cum sit ad eam communiter recepta, asserit Lorinus *z*. Ecclesia Romana illud omittit in Adventu, & Quadragesima; at Monachi omni die Dominica ipsum cantant, etiam in ipso tempore Adventus, & Quadragesimæ, de qua re cum incidisset quæstio inter Episcopos, & Abbates in quodam Concilio congregatos, responderunt Abbates se id agere ex B. Benedicti nominatissimi, atque excellentissimi Patris præceptione, cujus Regulam Summus Pontifex Gregorius Magnus approbavit. Quo audito quieverunt Episcopi, ut scribit Radulphus Glaber *a* in Historia.

4. Notat Origenes *b*, nos omnia veteris testamenti Cantica peragrare debere, antequam dignè possimus ad Canticum Canticorum pervenire. Hoc primarium Canticum est, omniumque finis & scopus, quo Christi, & Ecclesiæ laudes, quo mystici connubii sacramenta, amorisque divini operationes mirabiliter describuntur. Canere prius oportet alia Cantica: nam in exitu nostro de Ægypto, de domo servitutis cantavimus Domino Canticum novum, quia mirabilia fecit. Rursum cum nobis pœnitentibus peccata dimissa sunt, immissa gratia, & promissa gloria, spe gaudentes cantavimus in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. Cum pravas animæ affectiones Deo juvante repressimus, cum vicimus mundum, & carnis laqueos declinavimus, necessarium fuit psallere Domino Canticum novum, carmen Deo nostro. Cum profigatis vitii virtutum ornamentis illustrari cepit anima, tunc exaltatum est cornu nostrum in Deo nostro, & factus est in voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. At Canticum Salomonis, Canticum pacifici quando cantabimus?

P p p p p

Quant

q Infra c. 18. *r* Paschas. initio l. 5. in lament. Jeremia. *f* Rupert. Abb. lib. 2. in Reg. 8. Bened. c. 7. *t* Dacius l. 1. Chron. c. 10. *u* Greg. 3. Dialog. c. 4. *x* Gavant. in R. Brev. sect. 5. c. 19. *y* Bened. Reg. c. 11.

z Lorin. in. ps. 27. *a* Glab. lib. 3. hist. cap. 3. *b* Origen. Hom. 1. in Cant.

Quando ad eam pervenimus aetatem, aetatem inquam non dierum, sed meritorum, quâ celestis sponsi nuptiis idonei. Canticum illud excellentissimum psallamus, non labiorum strepitu, sed jubilo cordis; non vocum melodia, sed consonantia voluntatum? Philo. Carpathiorum Episcopus, Quicumque ait, omni occasione carnis præcisâ, remotisque, atque depulsis illecebris voluptatum; mente tranquillâ, corpore castus & animo, temperantiâ viribus vallatus erit, is Cantica Canticorum istrepidè adire potest. O verè Canticum Canticorum, Canticum singulare, Epithalamium amoris, quod omnibus præcellit Canticis, sicut omnibus sanctis major est ille, qui Rex Regum vocatur, & Dominus dominantium, ut scribit Aponius. d. Verè Canticum Canticorum, quod nemo dicere potest, nisi emptus sit de terra, & transgressus sit universam naturam sensibilium, ac intelligibilem, & ad Sancta Sanctorum pervenerit. Utinam Domine talia psallere possem, qualia servi tui fideles ineffabili exultatione modulantur. O quam libenter in tuas laudes effusus Canticum novum, carmen lætitiæ, Canticum Canticorum infatigabiliter decantarem! Sed quoniam curis carnalibus præpeditus à præsentia vultus tui adhuc longè constitutus ad tantam dignitatem assurgere nequeo, psallam nihilominus quamdiu fuero, & in minoribus Canticis exercebor, donec te promovente tantis increvero virtutum augmentis, ut oris tui osculo dignus inveniar, atque adeo supremi Cantici valeam modulamine recreari. Doce me interim tu ipse quid & qualiter cantare debeam, quia ut quidam servus tuus e scripsit; Nemo tibi cantat digna, nisi qui à te acceperit quod canter.

S. XIII.

De Versibus.

Versus unde dicatur. Quid significet. Aliquot versuum explicatio. Cantica Evangelica cur stando psallantur.

1. **V**ersum à vertendo dictum ipsa nominis derivatio indicat. Quando enim versum audimus, faciem illicò vertimus ad altare, ut omnis cogitatio, quæ foras exivit per evagationem, revertatur ad Deum, per devotam intro-

versionem. Nam & ipsa mentis intentio in aliam intentionem ducta voluntatem secum trahit de uno in alium affectum, de psalmodia scilicet ad lectionem, de lectione ad orationem. Significat versus boni operis fructum, debetque statum notare vel Officii, vel temporis. Officii status indicatur, cum exempli gratia de virginibus cantamus. *Diffusa est grata in labiis tuis*: vel de Confessoribus, *Iustum deduxit Dominus per vias rectas*: aut de Martyribus, *Gloria, & honorificavit eum*: sive de Apostolis, *In omnem terram exivit sonus eorum*. Status autem Officii in his versibus apparet, quos horis diurnis frequentamus. Primo enim mane Deum precamur, ut virtute brachii sui adjuvet nos ad operandum, & liberet de insidiis, quæ paratæ sunt contra nos dicentes: *Exurge Domine adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum*. Horâ tertiâ dicitur versus, *Adjuvor meus esto Deus, ne derelinquas me*; ut, qui adjuvit nos usque ad hanc horam, auxilium suum protegat, donec ad meridiem, in quo ipse pascitur, perveniamus. Hora sexta cum Sol in auge ferventissimum ardorem diffundit in terram, devotorum hominum perfectio demonstratur, quorum fervor ita divino igni conjunctus est, ut ab ipso pascantur, & illustrentur, nihilque eis deficit, ut ait Apostolus: *Omnia possum in eo qui me confortat*: idè canimus: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit in loco pascuæ ibi me collocavit*. Sed quia hora nona per solis declinationem fervoris diminutio, & tentationes ingruentes designantur, ab illis petimus liberari dicentes: *Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo*. Sic in Vesperis vespertinam orationem commemoramus, & in Completorio custodiam Domini propter timores nocturnos postulamus. Longi operis esset omnium versuum rationem describere, cùm id præsertim eleganter præsterit Amalarius Fortunatus.

2. Dicitur versus clarâ & acutâ voce, ut eo audito excitentur pigri, & revertantur ad cor. Dicitur noctu ante lectiones, ut qui psallendo laboravit, sedeat jam & requiescat, & ad lectionum doctrinam vigilanter audiendam elevetur, ne fortè sedenti importuna irrepât dormitatio. Dicitur singulis horis diei ante collectam, sive orationem, quia scriptum est f. *Ante orationem præpara animam tuam*. Paucos reperias, qui solliciti sint omni custodiâ servare cor suum, & conscientiam semper immaculatam exhi-

c. Philo initio Comment. in Cant. d. Apon lib. 1. Com. tu Cant. c. Aug. præf. in psalm. 34.

f. Eccli. 18. 23.

exhibere, ideo necesse est maculas diluere subintrantes, quia dicit Psalmus g, *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Hoc nimirum admonet versus orationi præmissus, ut quicquid minus est fervoris, humilitas suppleat puræ confessionis. Si confiteamur peccata nostra, si miseras exponamus, ignoscet nobis Deus, quia benignus & misericors est. Idcirco post versum subdunt Monachi: *Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleyson,* nam quid oremus sicut oportet nos nescimus, nisi spiritus, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, adjuvet infirmitatem nostram: Electorum mentes, ait Laurentius Justinianus b, si quas in se præsentis vitæ cogitationes inveniunt, penitentia ardore consumunt, nec cogitationes suas extra se dilatarî permittunt: sed eò se districtius in seipos colligunt, quo ferventius assiltere ante Deum per orationis studium disponunt: quia reverà absque confusione Deo vacare non potest, qui extra se mente inaniter exiterit dilatatus. Etiam ante cantica Evangelica versibus præparamur, quia & modum orationis habent, & altissimam continent doctrinam, quam nec corde percipere, nec moribus exprimere possumus, nisi doceat nos veritas, illa inquam veritas quæ dicit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Unde & ipsa Cantica stando cantamus; quia parati semper esse debemus ad currendam viam mandatorum Dei per semitas Evangelii, sicut scriptum est, *i Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.*

s. XIV.

De Lectionibus.

Antiquitas, utilitas, & excellentia sacrarum lectionum. Ritus lectionum explicatur. De benedictionibus. Cur Prælati Domus, & non Dominus nuncupetur. Dicta quædam obiter de hac voce. Sacra Scriptura cur difficilis.

IN sacris libris linguaque, & mente frequenter versare, aut etenim donat Deus ista laborum præmia, ut absconsa lucis mens sedula quiddam conspiciat: vel certe istinc ea commoda carpit, ut per sancta Dei capiat præcepta dolorem:

g Psalm. 65. h Lau. Justin. ligni vitæ de orat. cap. 3. i Psalm. 118.

Aut quod postremum est animos hæc lectio rebus abstrahit à fluxis studiis ad meliora vocatos.

Sic canit Gregorius Nazianzenus k, Sacrarum enim lectionum usus ita interiorem hominem illustrat, ut meritò Davidicum illud usurpare possit, *l Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Lumen animæ, inquit Cæsarius Arelatenfis m, & cibus æternus non est aliud nisi Verbum Dei, sine quo anima nec videre potest, nec vivere: quia quomodo caro nostra moritur, si non capiat cibum, ita & anima nostra extinguitur, si non accipiat Dei verbum. Quod Sol diei, quod Luna noctibus, quod Stellæ navigantibus, hoc est animæ lectio. Diem statuit pulsa criminum nocte, divini amoris radiis calefacit, errantes in tenebris hujus mundi ad viam revocat, oppressis denique tentationum fluctibus tuta littora, portumque gratissimum designat. In sacris literis legendis, teste Philone n Carpathiorum Episcopo, peccatores de propriis erratis admonentur, & quomodo se castigent, corrigant ac emendent, apertissimè docentur, & quicquid homines alter alteri, vel dicere verentur, vel ignorant, hoc sacræ literæ, & sanctissimè audent, & uberrimè noverunt. Scriptura enim sacra, ait Magnus Gregorius o, mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi etenim feeda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus quantum proficimus, ibi à profectu quàm longè distamus. Sed verba Chrysoctomi p hic omittenda non sunt initio Homiliæ de paradiso, & scripturis, quam habuit cum Eutropius deprehensus est extra Ecclesiam. Suave quidem est prætum, & hortus, utroque tamen multò suavius spirat lectio divinæ scripturæ. Illic siquidem flores invenire est, sed qui tempore marcescunt: hic autem occurrunt sententiæ in nativo vigore perennantes. Illic aspirat favonius, hic afflat aura Spiritus S. Illic spinæ pro muro obsepunt hortum, hic Dei providentiâ tutum reddit lectorem. Illic cicadæ stridore suo obstreperæ: hic Prophetæ suavi júbilo personantes. Illic ex ipso aspectu quiddam oblectationis concipitur: hic autem ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur utilitatis. Hortus uno quoque circumscribitur loco: divinæ autem Scripturæ omni loco terræ habitabilis circumferuntur. Hortus pro tempore

Ppppp 2 quæ
k Gregor. Naz. carm. de lib. sac. Script. l Psalm. 118.
m Cæsar. hom. 18. n Philo in c. 4. Cant. o Greg.
lib. 2, mor. cap. 1. p Chryf. rom. 11

qualitate servit necessitatibus: scripturæ autem tam hiberno, quam æstivo tempore fructuum pondere degravantur. Nihil verò aptius ad comparationem eorum, qui per amplâ scripturarum studia decurrentes assiduâ lectione animorum industriam exercent, nihil aptius inquam, quam sedularum apum similitudo. Istæ enim, ut tumidis utar verbis sancti viri Aldhelmi q̄ Sciriburgensis Episcopi, roscido faceffente crepusculo tripudiantium turmarum exercitus per patentes campos gregatim diffundentes, modò melligeris caltharum frondibus, seu purpureis maluarum floribus incubantes multa nectaris stillicidia guttatim rostro decerpunt: modo flavescentes falluculas, & croceta genistarum cacumina circumvolantes fertilem prædam numerosis cruribus, & coxarum oneribus advehunt, quibus cerea castra conficiunt: modò teretes hederarum corymbos, & levissimos florentis tilix surculos constipantes multififormem favorum machinam angulosis, & opertis cellulis construunt. Eadem verò ratione mens religiosa per florulenta scripturarum prata latè vagans bibulâ curiositate decurrit. Nunc divina præcorum Prophetarum Oracula certis astipulationibus jam dudum Salvatoris adventum vaticinantia enixius investigando: nunc antiquarum arcana legum ab illo mirabiliter digesta, quæ bis quinis Memphisica regna plagarum afflictionibus crudeliter percussisse, & rubicundi tumentes Oceani gurgites sacrosancti tactu viminis ex colubro nuper transfigurati in simulachro macerix altrinsecus sequestrasse, & post cœleste colloquium cornutis vulzibus incredulum fugasse vulgus describunt, sollicitâ intentione scrutando: nunc quadrifariam Evangelicæ relationis dicta mysticis Catholicorum Patrum commentariis exposita, & quadriformis Ecclesiasticæ traditionis normulis secundum historiam, allegoriam, tropologiam, anagogiam digesta, solerter indagando. Apis autem propter peculiaris castimonix privilegium Ecclesiæ speciem portendere dicitur, quæ florentes saltuum cespites ineffabili prædâ depopulans dulcia natorum pignora, nesciens conjugii illecebrosa consortia, fœtosa quadam suavissimi succi de balsamo concretionem producit. Ecclesiæ verò bis acuto Testamentorum mucrone hominum vitaliter corda transverberans hæreditariam legitimæ æternitatis sobolem casto Verbi semine fœcundat. Hæc carptim ex Aldhelmo.

§. Aldhel. de laud. Virginit. c. 21

2. Filiorum ergò profectui seduld incumbens sancta Mater Ecclesia nocturnæ Psalmorum modulationi sacrarum literarum, sanctorumque Patrum lectiones inferendas esse decrevit, quatenus defelli, & aberrantes eorum animi hoc pabulo reficerentur, hæc luce illustrarentur. Patrum est, ait unus r̄ è primis Ecclesiæ Patribus, quod Dei plebem classico nostræ vocis erigimus, nisi credentium fidem, & dicatam Deo devotamque virtutem divinâ lectione firmemus. Sic sanctus ille Moyses s̄ volumen legis cunctis audientibus legere consuevit, ut rudis populus præceptis Domini disceret obedire. Sic legis Deuteronomium r̄ continuâ lectione commemorari præcipitur, ut discant omnes timere Domium, & verba ejus custodire. Sic Levitæ, jubente Esdra n̄ in libro legis Dei, legebant distinctè, & apertè ad intelligendum rectè legendi modum edocentes. Sic seniores Judææ x̄ gentis inter bellorum pressuras, ac innumeras calamitatum angustias se libros sanctos habere pro solatio gloriantur. Sic ipse Christus Redemptor noster intravit secundum consuetudinem die Sabbati in Synagogam, & surrexit legere, & traditus est illi liber Isaix Prophetæ ȳ. Sic denique in ipso Ecclesiæ ortu lectiones ex Prophetis, & Apostolis in Conventu Christianorum legi solebant, ut Paulus in fine Epistolæ ad Colossenses, & Justinus Martyr Apologetico secundo pro Christianis testes insuperabiles ostendunt. Hic vero usus æcumenica sanctione in Concilio Laodiceno z̄ stabilitus fuit, ordinemque lectionum per anni circulum legendarum Gelasius Papa digessit, cujus Ordinis accuratam rationem Rupertus n̄ Abbas Tuitiensis in fine librorum de divinis Officiis secundum datam sibi sapientiam explicavit. Nam Historia Regum, quæ statim post Pentecosten ponitur, primis duobus libris mysticè assimilatur primis Christianitatis temporibus, quando paulatim crescente fide vetus idololatria decidit, sicut post regnum Saül successit David vir secundum cor Dei. Duobus autem sequentibus libris in divisione regni à domo David, tempora significantur Hæreticorum, à quibus Ecclesia scissa est. Sequuntur libri Salomonis, quia post certamina Hæreticorum

r̄ Cyprian. præf. libro de exhort. Martyr. s̄ Exod. 24: vers. 7. t̄ Deuter. 31: 11. u 2 Esdra 8: 8. x 1 Mach. 11: 9. y Luc. 4: 16. z̄ Concil. Laodic. cap. 59. Dist. 15. C. sancta Romana Ecclesiæ. a Rupert. l. 12. c. 24. § 25.

eorum sapientia enituit Doctorum Ecclesiæ, quos illorum contentiones excitarunt. Legitur deinde Job, quia in pace Ecclesiæ non desunt fidelibus tentationes ad probationem, & exercitium virtutis. Mense verò Septembri libri quatuor percurri solent, videlicet Tobias, Judith, Esther, & Esdras, per quos quatuor virtutes Cardinales indicantur: Tobias enim prudentiæ typum gessit, Judith fortitudinis, Esther temperantiæ, Esdras iustitiæ. Quia verò dum in hoc mundo peregrinamur à Domino inter virtutum exercitia vitiorum ingruunt bella, quatuor jam dictos libros prælia Machabæorum aptè sequi consueverunt. Reliquo tempore usque ad Nativitatem Domini Prophetarum personant scripta, ut inter tenebras, & consuetus sæculi usque ad reditum Christi scripturæ nos illuminent, & consolentur. Hæc ferè Rupertus. A die verò Nativitatis Christi usque ad Septuagesimam novum legitur Testamentum, magnusque Præco Evangelii Paulus auditur, ut dicamus in novitate vitæ ambulare. A Septuagesima autem usque ad Pascha, diebus niimirum luctus, & poenitentiae, veteris miseriæ narrantur Historiæ, à qua Christi sanguine redempti sumus. Demum Paschali fulgente gaudio Apocalypsis B. Joannis Apostoli nobis proponitur, post quam sequuntur Epistolæ Canonicae, ut de fine mundi sanctis revelationibus admoniti Apostolicis doctrinis, & documentis nos diligenter ad finem nostrum præparemus.

3. Concilium Carthaginense, sive illud tertium fuerit, ut in collectionibus Conciliorum prænotatur, sive sextum, ut mavult Baronius *b*, etiam passiones Martyrum legi in Ecclesia permittit, cum anniversarii dies eorum celebrantur. Gelasius Papa in Decreto habito cum 70. Episcopis, post sacras Scripturas, sanctasque Synodos universales, & opuscula omnium Patrum orthodoxorum, atque Epistolas decretales summorum Pontificum, recipi item jubet gesta sanctorum Martyrum. Sed ideò, inquit, secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia eorum qui conscribere nomina penitus ignorantur. De eadem re Adrianus Papa *c* in Epistola, qua refellit objectiones adversus septimam Synodum, hæc habet: Vitæ Patrum sine probabilibus auctoribus minimè in Ecclesia legun-

tur: nam ab orthodoxis titulata & suscipiuntur, & leguntur. Magis enim passiones sanctorum Martyrum sacri Canones censurunt ut liceat eas in Ecclesia legi, cum Anniversarii dies eorum celebrantur. Paratae sunt igitur lectiones, ut in sanctorum festivitatibus eos qui divinis laudibus vacant loqui faciat sermo qui tacet, ut eleganter ait Berengosius Abbas *d*. Paratae sunt scripta sanctorum Patrum, ut loquitur in Dialogis de fide Caesariuse, quæ nihil aliud quam flores sunt, qui aqua manante ex latere Christi irrigantur, ejus sanguine tinguntur, totumque mundum suavi odoris fragrantia replent. Primus qui in Italia divinum officium ordinavit distinguendo libros veteris, & novi testamenti, prout hodie leguntur, si vera tradit Hieronymus Rubeus *f*, fuit sanctus Eleucadius Ravennæ Archiepiscopus, qui vivere desit anno Domini 112. Magnus autem Carolus Imperator, ut tradit Sigibertus *g* in Chronico, per manum Pauli Diaconi sui decerpens optima quæque de scriptis Catholicorum Patrum lectiones unicuique festivitati convenientes per circulum anni in Ecclesia legendas compilari fecit. Jacobus Pamelius *h* lectionum antiquitatem demonstrat in Latinorum Liturgicis, ubi in hanc rem testimonia Sanctorum Patrum plurima affert. Quæ verò lectiones ad præscriptum sacrorum Canonum legi debeant, docet Radulphus Fungrensis *i*, ut nulla scilicet apocripha Historia, nulla profana novitas introducatur: verum ut præcipit Monachorum Magister *k*, Codices legantur in vigiliis tam veteris Testamenti, quam novi divinae auctoritatis, & expositiones eorum, quæ à nominatissimis Doctoribus Orthodoxis, & Catholicis Patribus factæ sunt. Inter errores Agobardi Lugdunensis Episcopi non minimus ille est, quem in opusculis de veteri ritu canendi Psalmos, & de correctione Antiphonarii propugnat, nihil scilicet in divinis Officiis audiri debere, nisi sacram Scripturam, ne inquit ignem alienum offeramus Domino, quasi non sit à Deo omnis sermo verus. Magnus Gregorius *l* cum audisset publicè ad vigiliis legi in Ecclesia Ravennensi sua Commentaria in Job, scripsit de hac re Joanni ejus Ecclesiæ Subdiacono in hæc verba: Illud quod ad me quorundam relatione perlatum

Ppppp 3 est,

d Bereng. ser. 1. de Martyr. e Casar. dial. 1. inter. 1.
f Rubeus hist. Ravennat. lib. 2. *g* Sigibert. ann.
 807. *h* Pamel. Liturg. to. 1. *i* Radulph. prop.
 11. *k* Bened. reg. cap. 9. *l* Greg. 1. 10. Ep. 22.

b Baron. ann. 419. num. 95. In Epistol. summ. Pont.
 tom. 2. par. 2. c. Adrian. Epist. 3. pag. mibi 749.

est, quæ Reverendissimus frater, & Cospiscopus meus Marianus legi commenta B. Job publicè ad vigiliis faciat, non græte suscepti: quia non est illud opus populare, & rudibus auditoribus impedimentum magis, quam proventum generat. Sed dic ei ut commenta Psalmorum legi ad vigiliis faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipuè informant. Habendus igitur in lectionibus delectus est, sapientibus enim, & insipientibus debitores sumus.

4. Non facillè dixerim, quam convenienter id ab antiquis institutum sit, ut orationi subdatur lectio; rursumque lectionem excipiat oratio: nam cum oramus, cum Deo loquimur; cum legimus, Deus loquitur nobiscum. Per orationem mundamur à peccatis, per lectionem discimus quid facere, quid cavere, quò tendere debeamus. Disertissimè Bernardus libro de modo orandi, seu verius Guigo Carthusiensis *m* hætenus sub Bernardi nomine citatus: Beatæ vitæ dulcedinem lectio inquirat, meditatio invenit, oratio postulat, contemplatio degustat. Unde ipse Dominus dicit, *Quærite, & invenietis, pulsate & aperietur vobis.* Quærite legendo, & invenietis meditando: pulsate orando, & aperietur vobis contemplando. Lectio quasi solidum cibum ori apponit, meditatio masticat, & frangit, oratio saporem acquirit, contemplatio est ipsa dulcedo, quæ jucundat, & reficit. Denique ingens bonum est lectio, ait Chrysostomus *n*, quæ facit animam optimis moribus præditam, & mentem in cælum transfert. Porro ritus, quo legi solent lectiones, hic est; Post Psalmos dicitur Versus, ut à Psalmodia ad lectiones vertatur intentio. In pluribus Ecclesiis sequitur post versum Absolutio, itemque Oratio Dominicalis: quia enim in malevolam animam non introibit sapientia, mundari cor debet, atque per orationem præparari ad audiendum verbum Dei, quatenus precibus nostris propitiatus is qui dat omnibus assuenter, adaperiat cor nostrum in lege sua, & in præceptis suis, aperiatque sensum ad intelligendas Scripturas. Lector verò accepto codice licentiam petit legendi à prælato, vel Sacerdote dicens, *Fube Domine benedicere*; quia, ut dicit Rupertus *o*, Nemo nisi missus, aut permissus officium prædicandi usurpare debet, quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? Non tamen

m Guigo Carth. in scala claustralium c. 1. *n* Chryf. Hom. 35. in Genes. *o* Rupert. l. 1. cap. 12.

petit se à Sacerdote benedici, sed ut jubeat sibi à quocunque alio benedictionem impertiri, cuius rei mysterium edidit his verbis Petrus Damianus *p*. Lecturus magnæ humilitatis gratia non à Sacerdote, sed ab eo cui Sacerdos iusserit se postulat benedici dicens, *Fube Domine benedicere*. Sacerdos autem, ut tantæ humilitati vicem reddat, non subiecto cuiquam benedicendi delegat officium, non per semetipsum benedictionem dare præsumit, sed potius ut à Deo, qui est super omnia benedictus, prærogetur, exposcit. Hic ritus benedicendi antiquissimus esse videtur: nam in manuscriptis Græcorum Patrum Homiliis plerumque præfixa reperiuntur hæc verba, *ἐὐλόγησον πατήρ, Benedic Pater*, quod Jacobus Gretzerus *q* ex antiquo more petendi, benedictionem à Prælato, priusquam legere quis inciperet, derivasse arbitratur. Quare & in multis sermonibus Sancti Ephræm hæc eadem verba prænotata videmus, quia ejus scripta publicè in Ecclesia legi solebant, ut testatur D. Hieronymus *r*. Hac autem voce benedicendi antiquos etiam Ethnicos usos fuisse ex multis scriptoribus constat. Cicero pro Sextio: Cui benedixit unquam bono? benedixit? imò quem fortem, & bonum civem non perulantissimè est insectatus? Ovidius *f*.

Scis bene cui dicam positus pro nomine signis.

Plautus in Milite glorioso. *z*

Conserui, conserva que omnes bene valete, & vivite,

Bene quaeso dicatis inter vos, & mihi absentis tamen.

Idem in Cassina. *u*

Benedicite, Diis sum fretus, Deo speravimus,

Et in Aulularia. *x*

Bono animo es, & benedicere.

Et alibi. *y*

Eja benedicite, ite intro, valete.

Extant autem de benedictionibus doctissimæ lucubrations prædicti Gretzeri, quibus nihil addi potest. Illud etiam observandum, non Dominum vocari Prælatum, sed Dominum ablata literula, quæ appellatio, cum ad Monachos maximè pertineat, aliquanto fufius explicanda est.

5. Joan-

p P. Damian. lib. de Dom. vobiscum cap. 2. *q* Gretzer. to. 1. de Cruce in or. Alex. de Crucis Invent. *r* Hieron. de vitis illustr. *f* Ovid. 4. Trist. *z* Plaut. mil. gl. ac. 4. sc. 8. *u* Cas. ac. 2. sc. 5. *x* Aulul. ac. 4. sc. ult. *y* Asinar. ac. 3. scen. ult.

5. Joannes Buseus *z*, & Nicolaus Serarius *a* huic voci initium dedisse autumant humilem Christianorum modestiam, qui integrum Domini nomen ei soli reservarint, de quo psalmus; Tu solus Dominus, tu solus altissimus. Unde vulgatus extitit versus:

Celestem Dominum, terrestrem dicit Dominum.

Sanè Tertullianus *b* eos Imperatores oburgans, qui sublimem divinitatis titulum superbe assumebant, Augusti moderationem commendat, qui ne Dominum quidem dici se volebat: hoc enim, ait, Dei est cognomen. Atque id ipsum de Augusto testatur Suetonius *c* his verbis. Domini appellationem ut maledictum, & opprobrium semper exhorruit, Dominumque se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel feris, vel joco passus est. Eandem Domini appellationem Alexandrum Severum respuisse scribit in ejus vita Aelius Lampridius *d*. Idem de Tiberio asserit Tacitus *e*, De Justiniano Imperatore, & impia Theodora ejus conjuge hæc notat Procopius Cæsariensis *f* in Historia *arabica*: Antiquitas etiam qui Cæsarem alloquerentur, Imperatorem compellarunt, conjugemque Imperatricem. At quisquis cum alterutro horum Augustorum sermones misceret, Imperatoremve, aut Imperatricem non Dominum, Dominamque nominasset, is verò rudior, ac procax habebatur, & quasi scœdissimè lapsus abigebatur. Sed & teste Seneca *g*, olim Dominum Patrem familias appellaverunt, idque modestiæ, ac humanitatis causa. Solebant quidem Romani obvios quosque Dominos salutare, sed hoc dumtaxat, cum nomen proprium nescirent, vel statim memoriæ non occurreret. Constat ex Seneca initio Epistolæ tertiæ, & ex Martiali his versibus *h*.

Cum te non nossem, Dominum vegetemque vocabam.

Cum bene te novi, jam tibi Prius eris.

Item, *i*

*Cum voco te Dominum, noli tibi Cinna placere,
Sapè etiam servum sic resaluto meum.*

Observant Baronius *k*, & Ludovicus de la

z Buseus in not. ad Epist. 4. Petri Blesens. *a* Serar. lib. 1. de Litaniis cap. 13. *b* Tertull. Apolog. cap. 34. *c* Sueton. in Aug. cap. 53. *d* Lamprid. in Alex. cap. 4. *e* Tacit. 2. Annal. *f* Procop. in fin. hist. arabica. *g* Senec. Ep. 57. *h* Martialis lib. 1. Epig. 113. *i* Id. l. 2. Ep. 68. *k* l. 5. Epig. 58. *k* Baron. an. 416. num. 23.

Cerda *l* clarissimis olim viris, & sceminis, præsertim Ecclesiasticis, atque ipsis quoque sanctis hoc Domni, & Domnæ præno non attributum fuisse. Sanctus Odo *m* Cluniacensis Abbas sanctum Martinum Dominum vocat. Apud Baronium *n* in notis ad Romanum Martyrologium extat Epitaphium S. Anathalonis primi post S. Barnabam Mediolanensis Episcopi à S. Mirocle conscriptum ante annos mille, & multò amplius, cujus primus versus hic est:

Petri hospes, sancteque Anathalon, Domne probate.

Apud Brissonium *o* legitur testamentum Hadoini Episcopi Cenomacensis, in quo sancti Martyres, & Apostoli, sicut & viri illustres semper Domni appellantur. In fine Historiæ Apostolicæ Aratoris Subdiaconi hæc inscriptio reperitur ex antiquissimo Codice manuscripto. Beato Domino Petro adjuvante oblati hujusmodi Codex ab Aratore excomite domesticorum, excomite privatarum, viro religioso, Subdiacono S. R. E. sanctoque, atque Apostolico viro Papæ Vigilio, & susceptus ab eo ante Confessionem beati Domini Petri. In Litaniis, quas Serarius vetustissimas se vidisse testatur, summus Pontifex Dominus Apostolicus nuncupatur. Eadem vox passim occurrit apud Gregorium Magnum, Goffridum Vindocinensem, Petrum Blesensem, Leonodum, & alios. Nunc etiam in Hispania, & maxima Italiæ parte illustres, & summates viri Domni vocantur, quem titulum olim quoque Regibus attributum constat ex Cassiodoro *p*. Sicut autem nos dimidiato vocabulo Italicè *Don* pro Domino dicimus, ita eandem syncopen amare Græcos invenio, qui *κύριε* pro *κύριε* ponunt, & brevius aliquando *κύριε*: ut observat Gretzerus *q* in notis ad Orationem Germani Patriarchæ. Quidam vir doctus non à Domino per syncopen, sed à voce Hebraica *Adon*, quæ Dominum significat, sublata per aphæresim prima litera, & Latino more inflexo vocabulo Domni appellationem derivasse existimat. Sed hæc opinio qua nitatur probabilitate viderint doctiores. Non est autem hic omittenda S. Benedicti *r* regularis institutio. Is enim postquam præcepit nulli lice-re alium puro nomine appellare, jubet deinde à junio-

l Cerda adversar. cap. 77. *m* Odo serm. de combust. Basilicæ sancti Martini. *n* Baron. ad diem 25. Sept. *o* Brisson. lib. 7. de formul. *p* Cassiod. l. 8. variar. Ep. 5. *q* Gretzer. tom. 2. de Cruce. r. Bened. reg. c. 63.

junioribus seniores vocari Nonnos, Abbatem verò, quia Christi vices agit, Dominum appellari decernit. Quam regulæ jussionem sic ex usu suorum temporum interpretatur Smaragdus *f*, ut non solum Abbas, sed etiam ceteri Monachi Domini vocarentur. Sicut, inquit, tunc apud illos paterna exhibebatur reverentia, ut priores vocarentur Nonni: ita nunc apud nos exigitur hodie, ut ipsa paterna reverentia priores nostri à nobis vocentur Domni. Non est igitur recens inventum, quod Monachi omnes indiscriminatim Domini vocentur, quod nostris hinc temporibus multò potiori ratione ab universis Monasticis Congregationibus sancitum videtur, ut à Mendicantium Ordinibus ipsa nuncupatione fecernerentur. Abiit nunc in dis-suetudinem Nonni, & Domni discrimen, quod tamen non rei, sed vocis fuisse ex veterum monumentis conjicio. Ut enim Domnos viros præstantissimos honoris, ac reverentiæ gratia vocitamus; ita per Nonnum intelligi paternam reverentiam S. Benedictus asseverat. Illi etiam qui sanctitatis titulo insignes erant Domni dicebantur, quos item Nonnos dici reperio apud Arnobium *r*. Terrenæ mentes, ait, interficiuntur hoc ordine: si ille qui sanctus, & Nonnus vocatur, sic agit; ego quis, aut quotus sum, ut non agam? Eandem vocem adulationis notam fuisse testatur Hieronymus *u*: Quæ in adulationem tui sanctum, Nonnumque coram te vocat. Ubi malè in quibusdam codicibus irrepsit, sanctum nonnunquam. Xiphili-nus *x* auctor Græcus virgines Nonnas vocat: Quæ vox frequentius pro sanctimoniali usurpatur. In Pœnitentiâ S. Fulberti, si quis Nonnam corruerit, septem annis peniteat. Rur-sum Hieronymus *y*: Quia maritorum expertæ dominatum viduitatis præferunt libertatem; castæ vocantur, & Nonnæ. Dicitæ sunt etiam Nonnanes, & Nonnanæ, ut ostendit Rosuveci-dus, in Onomastico. Esse autem hanc vocem reverentiæ, & quæ propriè majoribus natu, ac senioribus olim tributa fuerit docet Hugo Me-nardus ad cap. 70. Concordiæ Regularum. At de Domni, Nonnique appellatione hæc nota-tasse sufficiat. Jam ad ritum lectionum regre-dior.

6. Cùm legitur lectio sedere solemus exem-
plo Christi sedentis inter Doctores, ut eos audi-

f Smaragd. in c. 6. regula. *r* Arnob. in Psalm. 105.
u Hieron. Ep. 47. *x* Xiphilin. in Domitiano.
y Hieron. Ep. 22.

ret, nam sessio propter quietem attentioni ma-ximè servit: & ut docet Aristoteles *z*, seden-do, & quiescendo animus fit sapiens. Nec va-cat sessio, ait Bernardus *a*, tranquillitatis insi-gne est. Altum verò silentium servandum est, dum leguntur lectiones. Nam, ut loquitur Chrysostomus *b*, si cùm Regiæ leguntur literæ ubique est silentium, abestque strepitus, & tu-multus, omnibus astantibus, & aures arrigenti-bus, ut sciant quæ regis literis manifestentur: & quisquis vel parum tumultuatus fuerit, & quæ leguntur interruperit, in magno periculo est: multò magis cùm leguntur Divinæ lectiones cum magno timore, & tremore astandum est, & altum habendum silentium, & pellendæ cogita-tiones turbulentæ, ut quæ dicuntur intelligere possitis *c*. An non creditis quod hæc quæ legun-tur, sunt à Deo? Sunt Epistolæ ad nos è celo missæ? cum timore igitur audiamus quæ dicun-tur. Ethnicis quoque solemne erat in templis proclamare, *Favete linguis*, nimirum ut sacra cum debita veneratione perficerentur, nulla vo-ce non mala solum, ut inquit Seneca *d*, sed ne bona quidem obstrepente. Quod & illud quoque indicabat ex Brissonio *e*, *σιγα, πᾶς ἐπι λέως, Τα-χε, omnis esto mutus*. Sanè in Gentilium templis nefas fuisse expuere, aut nasum emungere scribit Arianus *f*. Quem morem commendans Quin-tilianus *g*, ait: In templo verbis parcimus, ani-mos componimus, tacitam mentem velut in so-litudine, velut in secreto quodam custodimus. Sunt autem multi, qui, cùm leguntur lectiones, tametsi lingua taceant, mente tamen distrahun-tur, de quibus audeo dicere cum Origene *h*, quia cùm legitur Moyses, jam non velamen su-per cor eorum, sed paries quidam, & murus positus est. Quoties ergò Dominica nobis pan-duntur eloquia, mens evigilet, ut ait Chryso-logus *i*, animus intendat, ut possit intellectus scientiæ celestis intrare secretum. Quid enim prodest lectione continua tempus occupare, si-cut scribit quidam vir pius *k*, sanctorum gesta & scripta legendo transcurrere, nisi ea etiam masti-cando, & ruminando succum eliciamus, & translutendo usque ad cordis intima transmit-tamus, ut ex his diligenter consideremus statum nostrum,

z Aristot. 7. Physic. *a* Bern. de consid. lib. 5. cap. 4.
b Chryf. hom. 14. in Gen. *c* Id. hom. 3. in 2. ad
Thess. *d* Senec. c. 26. de vita beata. *e* Brisson. l. 1.
de formul. *f* Ariam. Epist. l. 4. c. 12. *g* Quintil. de
clam. 365. *h* Origen. Hom. 12. in Exod. *i* Chrysol.
serm. 139. *k* Gurgo Caribus. in scala claustral. c. 11.

nostrum, & fludeamus eorum opera agere, quorum facta cupimus lectitare? Optimè de hac re S. Antiochus¹: Qui opus tractat spirituale, dum divinas legit Scripturas, quæcunque occurrunt univèrsa in seipsum debet tacita cogitatione reflectere, & non in alterum. Item Marcus Eremita^m: Legens verba sanctæ Scripturæ, opere ipsa exequaris, & ne glories de nuda ejus cognitione.

7. Cùm verò audiri sumus sacrarum Scripturarum lectionem, orare cum Propheta debemus, & dicere, *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Tanta est enim earum profunditas, tanta obscuritas, ut illarum penetrare mysteria nemo valeat, nisi sensum aperiat^o ad intelligendum, ille qui aperit, & nemo claudit. *Tenebrosa est aqua in nubibus aëris,* inquit Gregorius Magnus^p, quia obscura est scientia in Prophetis. Et Augustinus^q ad Volufianum scribens, Tanta est, ait, Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Oritur hæc obscuritas, seu difficultas ex multiplici capite. Primò quidem ex Hebraico idiomate, quo ferè omnes conscriptæ sunt, ut observat Euthymius^r, Hæc autem lingua à cæteris omnibus aliena cum nullis Europæ communicat: unde factum est, ut de Judæis fileant Græci, & Latini Historici, nec nisi quædam mendacia scribant ore tenus accepta à finitimis Gentibus, quæ semper Hebræis fuerunt infensæ, qualia sunt ea, quæ Trogus, & Tacitus mentiuntur: Deinde sacræ literæ tropis abundant, & sensibus mysticis; pro quorum intelligentia sancti Patres plures Regulas, & Canones tradiderunt, multumque laborarunt, nec tamen omnia sunt affecuti, & sæpè dissentiunt inter se in unius sententiæ expositione, ut docet Fulgentius^s lib. 2. ad Monimum. His accedit posteriorum altitudo, quibus plenæ sunt omnes paginæ testamenti. Denique, teste Augustino^t, divinitus provisum est, ut multa in scripturis obscurè dicta retineantur, quæ densissimam caliginem obducunt, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio re-

¹ Antioch. ho. 70. ^m Marc. Erem. lib. de lege spiritali c. 87. ⁿ Psal. 118. ^o Psal. 17. ^p Greg. hom. 6. in Ezech. ^q Aug. Epist. 3. ^r Euthym. pref. in Psal. ^s Ful. lib. 2. ad Mon. cap. 14. ^t Aug. lib. 2. de doctri. Christi. c. 6.

vocandum, cui facilè investigata plerumque vilescunt. Cùm ergò leguntur scripturæ, magno studio eis attendamus, facientes quod ait Psalmographus, *In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem.* Tunc enim bona sunt verba Domini, inquit Remigius Altisiodorensis^x; si opere impleantur, si cor labiis consentiat. Post lectionem vertitur lector ad Dominum dicens, *Tu autem Domine miserere nobis:* quia ipsum legendi munus sine aliqua culpa peragi nequit. Si rectè legit, animum tentat elatio: si malè, vana sequitur confusio. Semper ideò misericordia Dei indiget qui legit, ne opus per se bonum vel superbiam contamine vitium, vel damnabilis verecundia pudor inficiat. Olim lectiones admodum prolixæ legebantur ex Codicibus sacræ Scripturæ & sanctorum Patrum, nec finis à legente imponebatur, nisi Superior præciperet dicens *Tu autem*, cui parens Lector statim dicebat, *Domine miserere nobis.* Ad hunc ritum alludit Petrus Cellensis Epist. 20. libro 6. ubi loquens de charitate ait, Lectio ista sine *Tu autem* continuetur. Succinit chorus, *gratias Deo*, quod ad totam lectionem refertur: namque gratias agimus Domino, quod panem suæ doctrinæ nobis frangere dignatus sit, & animas esurientibus sapientiæ pabulo recrearit. Hæc autem vox *Deo gratias* antiquissima est, eaque olim utebantur Monachi, cùm sibi invicem occurrerent. Testis est Augustinus^y Donatistas redarguens, qui nostrum *Deo gratias* irridebant: ut scias recentiores Hæreticos omnem errorum luem jam à Patribus damnatum ab inferis revocasse.

^u Psal. 118. ^x Remig. in Mich. cap. 2. ^y Aug. in Psal. 132.

§. XV.

DE RESPONSORIIS.

Responsoria quid significant. Cur prolixius cantentur. Quis eorum auctor. Quo ritu dicantur.

1. **Q**ui aurum, & argentum, in quo confundunt homines, ingentive pretii splendidissimas gemmas repererit, non publicè minimum avaritiæ diripiendas profuit, sed in intimis penetralium recessibus centum clavibus

Q999

ser-

servandas abscondit. Eadem prorsus ratione qui verbum Dei fidele, immaculatum, convertens animas, desiderabile super aurum, & lapidem pretiosum auribus corporis, & cordis perceperit, servare illud, & custodire debet non auditor obliviosus factus, sed memor semper mandatorum Dei ad faciendum ea. Sicut qui thesauros effodiunt, inquit Chrysof. non solum in superficie fodiunt, sed in profundum descendunt, & penitiores terræ sinus scrutantur: ita nos pari diligentia spiritualem thesaurum in verbis reconditum inquirere debemus. Diripi autem spiritualis thesaurus nequit, & ubi in promptuaria mentis nostræ reconditus fuerit, ab omnibus insidiis est securus: modo per ignaviam locum non demus ei, qui illum nobis auferre cupit. *Fili mi*, ait Sapiens ^b, *custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi*. Beati sunt qui audiunt verbum Dei, sed si custodiunt illud: *si hæc feceritis*, dicit Dominus ^c, *beati eritis si feceritis ea*. Hoc significant ex antiqua sapientum traditione Responsoria, quæ lectiones subsequi, eisque consonare solent. Quid enim habet emolumentum virtutem cognoscere, si meliora videntes, & probantes sequantur deteriora? Divinorum quippe sermonum meditatio, ac lectionis auscultatio, ait rursus Chrysofomus ^d, in bona opera definere debet. Et quidam profanus ^e: Hic fructus legendi est, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maxime inter aliorum dicta mireris in aliquem usum tuum opportuna derivatione convertere. Item Gregorius Magnus ^f: In nobismetipsis debemus transformare quod legimus, ut, cum per auditum se animus excitat, ad operandum quod audierat, vita concurrat. Ideo, juxta sententiam Epicteti ^g, in nostris lectionibus non proficimus, quia dumtaxat ea intentione legimus, ut sciamus: nec studium nostrum ad actionem, & morum compositionem dirigimus. Amicitiam suam non audientibus legem, sed facientibus quod præcepit lex, legis & mandatorum auctor pollicetur. *Vos*, inquit ^h, *amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis*. Sicut igitur unamquamque lectionem congruum, & consonum excepit Responsorium; ita Divinorum sermonum auscultatio in copiosam definit bonorum operum fructificationem. Pul-

^a Chryf. hom. 8. in Gen. ^b Id. ibid. ho. 5. ^c Proverb. 7. 1. ^d Ioan. 13. 17. ^e Chryf. in Psal. 118. v. 48. ^f Macrob. lib. 5. Satur. cap. 1. ^g Greg. lib. 1. mor. cap. 10. ^h Epictet. apud Ariannum lib. 4. cap. 4. h. Ioan. 15. 14.

cherrimus ordo hic est, ut ex coelestium mandatorum auditu sanctarum operationum usus inoleseat.

2. Ipse cantus, quo Responsorium cantatur, laborem activæ vitæ subindicat: creberrimæ enim sub eadem syllaba plurimum notarum excursioniones, vocum itidem difficiles saltus, sublimæ elationes, inimicæ depressiones, frequentes ac subitæ mutationes indicia sunt multiplicium laborum, quos in mandatorum celestium executione subire debemus. Docet Stephanus Eduensis Episcopus ⁱ, cui consentit Hugo Victorinus ^k, Responsorium significare ascensum, quem auditores lectioni, ejusque monitis præbuerunt: atque ideo dicitur Responsorium, quia responsio secundum voluntatem interrogantium assensus est, vel concessio: sive, ut Rupertus ^l docet, Responsorium dicuntur, quia respondent lectionibus, tristitia tristibus, læta lætis: vel choro respondente cantantur. Quomodo verò, & à quibus Romanis Pontificibus mutatus sit cantus in Responsorium ostendit Amalarius initio libri de ordine Antiphonarii. Afferit Isidorus ^m Responsorium ab Italis inventa fuisse. At Sozomenus ⁿ auctor est S. Joannem Chrysofomum responsorias cantiones instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cœtus distributi alternatim, & ad modum Responsoriorum canebant, & Corollaria adjiciebant in sectæ suæ gratiam composita. Responsorium versus ab uno solo cantatur, per quod singularitas operationum designatur. Chorus autem repetit post versum partem Responsorii, ut id ipsum dicamus omnes, & non sint schismata in nobis: quia autem opera nostra imperfecta sunt, ideo ex parte tantum repetitur. Additur in quibusdam *Gloria Patri* in gratiarum actionem ei, qui dedit nobis vellemus, & perficere: & in confessionem fidei, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc est autem discretio, inquit Concilium Toletanum ^o, ut in lætis sequatur *Gloria*, in tristibus Responsorii principium repetatur. Post Capitula, quæ breves lectiones sunt, breviora sequuntur Responsorium, ut præcedenti doctrinæ subsequens operatio conveniat. Nocturno tempore longiores, diurno breviores recitantur lectiones, quia nox ad contemplandum, dies ad agendum tri-

ⁱ Steph. Eduen. lib. de sac. altaris cap. 12. ^k Hugo in spect. c. 7. ^l Rupert. lib. 1. cap. 15. ^m Isidor. de Eccles. off. lib. 1. c. 8. ⁿ Soz. lib. 8. c. 8. ^o Concilium Tolet. 4. cap. 15.

tributa videtur; contemplatio autem longior, actio brevior esse debet, quia qui minoratur actu, percipiet sapientiam. Tempore Paschali in fine Responsorii adjungitur *Alleluja*, quod lætitiæ additamentum & gloriam Dominicæ Resurrectionis respicit, & ferventius benè operandi studium sacris illis diebus ostendit.

s. XVI.

DE CAPITULIS.

Capitulum quid sit. Quare singulis horis, & quo ritu recitetur.

1. **B**REVIS quædam lectio è divinis libris deprompta, quam in singulis Officiis recitamus, à nonnullis antiquioribus ꝑ collectio, lectiuncula, & versiculus dicebatur, à D. autem Benedicto ꝑ lectio, ab omnibus communiter Capitulum nuncupatur. Hujus nominis ratio est, quia Capitula ut plurimum brevia capita sunt Epistolarum; quæ in Missa leguntur. Est autem Capitulum, teste S. Anselmo ꝑ, brevis multorum complexio, sic dicta quia breviter capit totam summam. Nam per hoc quod diminutivum est Capitulum designatur brevis: & per hoc quod venit à capite, vel à capio, intelligitur quod magnum sensum capiat, & sit breve caput multorum, quæ late differuntur. Notat Baronius ad diem 12. Novembris, antiquum esse nomen Capitulum in Ecclesiasticis Officiis, alterius tamen significationis ab ea qua nunc accipi solent. Erant enim preces quædam prolixiores in honorem Sanctorum vel solemnitatium, ut constat ex Epistola Vigilii Papæ ad Eucharium. Capitula secundum alios breves quædam partitiones sunt, & in solo Evangelio Marci erant olim 235. A Joanne Chrysostomo *ἡ ἑκαστὴν ὁμιλίαν* sive Capitulum reductio in summam dicitur, cum quæ prolixè dicta sunt compendiosè dicuntur. Xenophon ꝑ totius rei summarium *ἡ ἐπιτομή* id est Capitulum vocat. Plato ꝑ eadem voce utitur pro eo quod in aliqua re summum, & præcipuum est. Notat Ven. Beda ꝑ exemplo gentis Israëlitiæ

ꝑ Conc. Agathense c. 20. ꝑ Benedicti in Reg. c. 13. ꝑ 17. ꝑ Anselm. seu quisquis est auctor in c. 8. ad Hebr. ꝑ Chrys. ad Ephes. hom. 1. ꝑ Xenoph. lib. 6. Cyprian. ad u. Plato 1. de leg. x Beda lib. 2. exposin Esdr. cap. 2.

quæ tempore Esdræ ꝑ legebat in volumine legis quater in die, hunc morem in Ecclesia involuisse, ut per singulas diurnæ Psalmodiæ horas lectio una de veteri, sive de novo Testamento cunctis audientibus ex corde dicatur: & sic Apostolicis, sive Prophetiis verbis confirmati ad instantiam orationis genua flectant. Horis nocturnis plures lectiones, & longiores dicuntur, quia tunc à laboribus operum cessantes liberiores aures divinis auscultationibus accommodamus. Stamus ad diurnas, quia breviores. Non præmittitur benedictio, quia à Prælato, vel Sacerdote dicuntur, cujus est aliis benè precari. In fine non dicitur, *Tu autem Domine*, quia in brevi lectione facilius est culpam evitare, cum præsertim à viro perfectiori recitetur. Sine titulo leguntur, quia Sacerdotes docti esse debent in divinis scripturis. Sermonibus autem sanctorum Patrum titulus præfigi solet, quia multiplicem eorum doctrinam non omnes Ecclesiastici viri, vel scire possunt, vel ejus meminisse si sciant. Post Capitulum respondemus *Deo gratias*, ut pro singulis gratiæ donis gratias agentes locum gratiæ faciamus in nobis, & cum gratiarum actione petitiones nostræ innotescant apud Deum.

s. XVII.

DE COLLECTIS.

Collecta nomen æquivocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine Collectam indicat. De salutatione Dominus vobiscum, quæ collectis præmittitur. Notantur quædam de ultima collectarum clausula, & de hac voce, Amen.

1. **I**NTER minores Officii divini partes locum potissimum tenent breviusculæ orationes, quas Collectas nuncupamus, vel quia Collectæ sunt ex auctoritate divinarum scripturarum: vel quia sacerdos, ut notat Innocentius Papa ꝑ, totius populi preces colligit, & refert ad Deum: vel quia hujusmodi preces populo in unum collecto fieri solent, idque Pamelius observat ad verba Tertulliani ꝑ; Quomodo colligimus, quomodo Dominica solemnia celebremus, quomodo

Qqqqq 2 bimus?

ꝑ 2. Esdr. 9. 3. ꝑ Innoc. 3. l. 2. de Myster. Missæ cap. 27. ꝑ Tert. l. de fuga in persec. c. ult.

bimus. Atque hoc sensu phrasim est antiquis Patribus, & historicis Ecclesiasticis valde usitata Collectas agere, con venire ad Collectam, pro eo quod communiter dicimus Ecclesiam aliquam orationis gratia adire. Etiam in veteri testamento coetus fidelium, diesque solemnes Collecta dicebantur ^b. Eadem voce pro conventu, & congregatione fratrum ad orationem simul convenientium utitur passim S. Pachomius ^c in Regula, quam Angelo dictante conscripsit. Paulus Apostolus Collectarum voce utitur pro elemosinis, quæ ad alendos pauperes colligebantur ^d: *De Collectis autem, quæ sunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite: ut non cum venero tunc Collectæ stante.* Scribit Cassianus ^e Sacerdotem post Psalmos collegisse omnium preces, unde usus Collectarum. Uranius in vita S. Paulini narrans obitum S. Joannis Episcopi Neapolitani, ad Ecclesiam, inquit, processit, & populum ex more salutavit, resalutatufque à populo orationem dedit, & collecta oratione spiritum exhalavit. Breves autem fuerunt instituta Collecta, quia brevis & pura debet esse oratio. Usus earum antiquissimus esse colligunt quidam ex Liturgiis Sanctorum Jacobi, & Marci. Berno Augiensis ^f, & Sigebertus ^g præcipuum earum auctorem faciunt S. Gelasium Papam. Sed Magnus Gregorius meliores, & emendatores in ordinem redegit, & ex iis librum composuit, quem Sacramentorum inscripsit. Hic mihi primarius Collectarum Auctor fuisse videtur: nam ante ipsum rarior earum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos reperitur. Refert Jonas Abbas ^h in vita S. Eustachii Luxoviensis Abbatis, quemdam Schismaticum Regulam S. Columbani inter cætera accusasse, quod plures Collectas in divinis officiis multiplicari juberet: quod tamen rationabiliter institutum S. Abbas ostendit in synodo Matisconenfi. De Collectis earumque in Ecclesia Latina origine, antiquitate, auctoribus, seu inventoribus, ratione, atque usu extat insignis Commentarius Claudii Espencei Theologi Parisiensis.

2. Illud autem hoc loco obiter notandum, quod facit ad intelligentiam cujusdam monasticæ Sanctionis. Sanctus enim Pater Benedictus nocturnarum vigiliarum ordinem dispo-

^b Levitic. 23. 36. Deuter. 16. 8. 2. Par. 7. 9. ^c Pachom. reg. num. 2. 3. & 10. ^d 1. Cor. 16. 1. ^e Cass. lib. 2. de Inst. can. cap. 7. & 10. ^f Berno de Missa c. 1. ^g Sigibert. an. 487. ^h Jonas Abb. cap. 3. ⁱ Bened. reg. cap. 18.

nens Dominicis diebus post duodecimum Responsorium dicto Hymno *Te Deum Laudamus*, præcipit ut Abbas legat Evangelium: lecto autem Evangelio, & data, inquit, benedictione incipiant Matutinos. Dubitavi sapius, factor, quidnam intelligeret beatus Pater per benedictionem, quam dari vult, antequam Laudes incipiantur. Nam omnes Monachi Collectam officii currentis legunt, postquam immediatè subsequuntur Laudes. Sed inveni tandem, qui nodum solveret Amalarium Fortunatum ^k; Episcopus, inquit, vel sacerdos dicit *Oremus*, ac deinde sequitur benedictio. Utroque nomine benedictionis, & orationis vocatur oratio sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus ^l *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiota, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambr. orationem dicens: Imperitus audiens, quod non intelligit, nescit finem orationis, & non respondet *Amen*, id est verum, ut confirmetur benedictio. Hactenus Amalarium. Sed sententia, quam tribuit Ambrosio, Hilarii Diaconi est, cuius sunt Commentaria in Paulum Ambrosio adscripta. Hujus Hilarii meminit Augustinus ^m, eum sanctum vocans ex usu temporum, citatque locum ex his Commentariis in caput 5. epistolæ ad Romanos. D. quoque Hieronymus ejusdem mentionem facit in Dialogo adversus Luciferianos, ipsumque appellat orbis Deucalionem ob inductum anabaptisimum. Quod verò benedictio pro Collecta accipi soleat, probatur etiam ex Augustino ⁿ his verbis: An quis sacerdotem super fideles Dominum invocantem, si quando dixit, da illis Domine in te perseverare usque in finem, non solum voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super ejus talem benedictionem, & corde credente, & ore confidente respondit *Amen*? Cæterum S. Benedictus nullam in reliquis horis collectæ mentionem facit, ut vel inde discas præcipuam earum institutionem ad Magnum Gregorium pertinere. Notat autem sancta Hildegardis præclarissimi ingenii femina in explicatione regulæ nullam collectam designari à sancto Patre, nisi tantum post Evangelium, quia Dominica oratione nullam pretiosorem invenit,

^k Amalar. lib. 2. c. 9. ^l 1. Cor. 14. 16. ^m Aug. adv. duas epist. Pelag. lib. 4. cap. 4. ⁿ Aug. de dono persever. cap. 23.

nit, per quam divinum Officium terminaretur. Præclare de collectis, earumque materia Gennadius Massiliensis *. Cum sanctorum plebium præfules mandata sibi met legatione fungantur apud divinam clementiam, humani generis agunt causam, & tota secum Ecclesia congemiscens postulant, & precantur; ut infidelibus donetur fides, ut idololatram ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, & hæretici Catholicæ Fidei perceptione respiciant, ut Schismatici spiritum reditivæ charitatis accipiant, ut lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, ut denique Catechumenis ad regenerationis Sacramenta perductis cœlestis misericordie aula referetur.

3. At verò sacerdos, priusquam orationem incipiat, divini salutationem, ut verbis utar Dionysii Areopagitæ p, præmittit dicens, *Dominus vobiscum*. De qua salutatione extat Canon q Concilii primi Bracarenensis ejus antiquitatem ostendens his verbis: Placuit ut non aliter Episcopi, & aliter Presbyteri populum, sed uno modo saluent dicentes: *Dominus sit vobiscum*, sicut in libro Ruth legitur, & ut respondeatur à populo, *Et cum spiritu tuo*, sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet Oriens, & non sicut Priscilliana pravitas permutavit. Eadem utitur sanctus Martyr Ignatius in sine epistolæ ad Tharsenses. Maximus quoque Martyr, de ea sic scribit in Ecclesiastica mystagogia: spiritualis salutio, quæ Latini est *Dominus vobiscum*, Græcis *Εὐχρησίων*, *Pax omnibus*, bonorum omnium consensus, & concordiam, & rationalem quodammodo identitatem per fidem, & dilectionem præfiguratur. Respondet populus, *Et cum spiritu tuo*, quæ verba, teste Chrysostomo s, nihil aliud significant, quam commune esse orationem plebis, & sacerdotis; Unum enim corpus sumus. Nihil autem melius invenit Ecclesia, ut observat Florus Magister t, quod optaret sacerdoti, nisi quod sacerdos optat Ecclesiæ, ut idem Dominus, qui dignatur esse cum Ecclesia, dignetur etiam esse cum spiritu sacerdotis. Et bene Dominus cum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu, & mente rationali creatus est homo ad imaginem, &

similitudinem Dei. Aliter explicat hanc responsionem Isidorus Pelusiota u. Illud autem quod à plebe respondetur, *Et cum spiritu tuo*, hanc habet sententiam: Pacem quidem nobis præbuit Domine, hæc est mutua inter nos concordiam. Pacem autem nobis da, hoc est hujusmodi tecum conjunctionem, quæ nullo modo divelli possit, ut cum spiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidisti, à tua charitate distrahi nequeamus. Scripsit verò de hac solutatione elegantissimum opusculum Petrus Damianus, quod omnino legendum est à studioso rerum Ecclesiasticarum lectore. Ego pauca delibo, & in gustum de hoc nectare propino. Id, quod dicitur *Dominus vobiscum*, sacerdos, inquit, ad populum est salutio. Orat enim, Dominus sit cum eis, sicut dignatur dicere per Prophetam: *Inhabitabo in illis*: & Salvator discipulis suis, cunctisque fidelibus, *Eccc, inquit, ego vobiscum sum*. Qui nimirum salutationis sermo non moderno humanæ adventionis arbitrio constitutus, sed ex antiqua sacri eloquii auctoritate probatur assumptus. Ubi si diligenter inquiritur, sæpius singulariter, & pluraliter appositus invenitur. Singulariter sicut ad B. Dei Genitricem Angelus dicit, *Ave gratia plena Dominus tecum*. Ad Gedeonem quoque ait, salutando; *Dominus tecum virorum fortissime*. Pluraliter autem, ut in libro Ruth Booz salutando messoribus suis ait, *Dominus vobiscum*. Et sicut Propheta à Deo missus invenitur salutasse Asa Regem Juda cum exercitu suo victorem de prælio revertentem dicendo, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo*. Ecclesia ergo salubri salutatione accepta Sacerdotis, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat postulans, ut, sicut ille Dominum esse cum ipsis optavit, ita & cum eo esse dignetur dicens, *Et cum spiritu tuo*, id est cum anima tua sit, ut eum digne pro nostra salute possis orare. Et notandum, quod non dicit tecum, sed cum spiritu tuo, ut totum quod in Officiis Ecclesiasticis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Eadem ferè verba in expositione Missæ Remigii Antiochensis reperiuntur, qui Petro Damiano antiquior est. Porro Sacerdos Collectam diciturus tam se, quam alios ad orandum hortatur dicens, *Oremus*, idque ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, ut patet in Liturgiis Sanctorum

Q99993

Æorum

o Gennad. lib. de Eccl. dogm. cap. 30. p Dionys. l. de Eccl. Hierarch. q Conc. Brac. can. 21. r Maxim. Martyr. capite. 17. s Chrys. homil. 18, in 2. ad Cor. t Florus in ex. missæ.

u Isidor. lib. 1. Ep. 122.

ctorum Jacobi, Marci, Basili, & aliorum. Meminit huius ritus S. Augustinus *. Nam populus post indictam à Sacerdote orationem aliquantulum orabat sub silentio, & deinde Sacerdos communes populi preces colligebat, & offerebat Deo. Stephanus Eduensis †, Exclamat, inquit, Sacerdos *Oremus* monens se, & alios orare, quia Dominus oravit, & discipulos ad orandum excitavit. Et inter Græcos non contemnendus auctor, sed Schismaticus, Nicolaus Cabasila †; Hortatur, ait, ad orationem Sacerdos, ut qui ad orandum fit ordinatus, & sit populi prapositus, intercessor, & mediator.

4. Tandem Collecta hac celeberrima clausula concluditur, *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum.* Ad Patrem enim dirigitur oratio, ut Concilium Carthaginense tertium decrevit, & per Filium terminatur, ut ipse olim præceperat, *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis.* Ipse itaque est, qui interpellat pro nobis, ipse frater, & caro nostra, ipse mediator Dei & hominum, Deus & homo, Christus Jesus. De hoc mysterio B. Fulgentius Ruspenfis Episcopus † libellum scripsit ad Trasimundum Regem Arianum eleganter ostendens: qualiter oportuerit mediatorem Dei & hominum verum Deum, & verum hominem esse, ut per ipsum omnia nobis necessaria ab æterno Patre concederentur. Ad eundem Fulgentium epistolam scripsit Ferrandus Diaconus Carthaginensis quinque questionum solutionem ab eo postulans. Harum quarta hæc est: Unum, inquit, regnum Patris, & Filii, & Spiritus sancti credimus, & facemur, simul eos dominari creaturis omnibus sentientes. Quare ergo in orationibus Sacerdotum *Per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus sancti per universas penè Africae regiones Catholica dicere consuevit Ecclesia, tanquam solus Filius cum Patre possideat regnum, in unitate scilicet Spiritus sancti, ut regnantes adunare, non simul regnare Spiritus Sanctus intimetur?* Respondet elegantissimi ad hanc dubitationem Fulgentius † Ipsum

consultat cui libet, nam responsio longior est, quam ut hic debeat integra transcribi. *Asserit* autem nos per Jesum concludere orationem, quod ille mediator sit. Tum ex doctrina B. Augustini † concludit, idè nos unitatem Spiritus sancti cum Patre, & Filio prædicare, ut ex ipso unitatis nomine una essentia, & ex hoc unum regnum, & in eodem uno regno una Trinitatis potestas, unaque majestas à fidelibus agnoscat: ne putetur aut Filius, aut, Spiritus sanctus secundum divinam naturam ita cum Patre regnare, quemadmodum cum potiore regnat inferior, sed illa unitas Spiritus sancti, quæ est communio Patris, & Filii, dum in illo regno unitatem Divinitatis monstrat, unam esse regnandi æternitatem, unam potestatem, unam majestatem, unamque dominationem summæ Trinitatis edoceat. Nul- lum autem præjudicium Filio, vel sancto Spiritui comparatur, ut idem Fulgentius † alibi scribit, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur, cuius consummatio, dum Filii, & Spiritus sancti complectitur nomen, ostendit nullum esse in Trinitate discrimen: quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, benè credentis fide tota Trinitas honoratur; & cum ad Patrem litantis destinatur intentio, sacrificii munus omni Trinitati uno eodemque offertur litantis officio. Collectæ autem serè omnes diriguntur ad Patrem, pauca ad Filium, nulla ad Spiritum sanctum, quia cum procedat ut donum, proprium ejus est dari potius, quam dare. Cum verò de extrema Collectæ clausula agimus, non parergo fortasse fuerit admonuisse, quod nos dicimus *Per omnia secula seculorum.* Græcè dicitur *ἕως αἰῶνος τῶν αἰώνων*, idque notasse non piget, ut hujus clausulæ antiquitas dignoscatur. Sanctus enim Irenæus Episcopus †, & Martyr S. Polycarpi discipulus redarguens Valentio Hæresiarchæ portentosum commentum de triginta Æonibus, variisque Æonum generationibus, refert discipulos Valentini conatos fuisse illius erroris Catholicos participes facere, quod in Orationibus dicerent æonas æonum, id est sæcula seculorum. Quid sit autem sæculorum sæculum his qui altiori doctrina digni sunt ostendit apex Theologorum Dionysius † in libro de divinis nominibus.

5. Post

x Aug. epist. 107. y Steph. Eduen. de sacr. alt. cap. 12. z Nic. Cabaf. expos. Liturg. cap. 12. a Fulgent. lib. 1. ad Trasimund. b Fulg. epist. ad Ferrand. de v. questionibus.

c Aug. lib. 6. de Trinit. d Fulg. lib. 2. ad Monimum cap. 5. e Iren. lib. 1. cap. 1. ex eo Epiphani. l. 1. tom. 2. heresi 31. f Dionys. de div. nom. cap. 5.

5. Post precationem, & collectam totus cœtus cecinit *Amen*, cujus responsionis antiquitas manifesta est, tum ex Apostolo, tum ex Patribus Justino ^g, Tertulliano ^h, & aliis. *Amen* vox Hebraica est, qua utuntur sacrae literæ ad aliquid confirmandum; Latine idem sonat ac *verè, fideliter, sic est, ita fiat*. In alienum idioma ab Interpretibus translata non fuit propter sui excellentiam, & ne Græcè vel Latine reddita, vim amitteret. Oraculum Zoroastris Magorum Principis, est, nunquam mutanda esse in sacris nomina barbara. Verba item antiqua in divinis sacrificiis efficaciora esse Platonicis, & Cabalisticis (quos in multis convenire Leo Hebraeus ^k eleganter ostendit) ea ratione asserunt, quia antiquum æternitati, quæ Deus est, proximè accedit. Hanc verò doctrinam Pfellus in Scholiis Zoroastris quamvis non omnino probet, asserit tamen singulas gentes habere quadam nomina divinitus data, quæ incredibilem vim habent in sacris, ut *Seraphim, Cherubim, Michael, Gabriel*. Hujusmodi est vox *Amen*. Ecclesia eam adhibet tanquam sigillum confirmans, & consignans præcedentes precationes. Nam, ut ait B. Yvo Carnotensis Episcopus libro de convenientia veteris, & novi sacrificii, hac voce participem se facit populus omnium charismatum, quæ sacerdos multiplici sacramentorum diversitate studuit impetrare. Ideò Augustinus ^l libro de catechizandis rudibus monet Antifites, ut distinctè orent, quatenus populus ad id quod intelligit dicat *Amen*. Notat Urbanus ^m Quartus Pontifex maximus tres significationes habere hoc vocabulum, nam quandoque accipitur nominaliter, & significat nomen Dei, *Hæc dicit Amen restis fidelis*. Aliquando sumitur adverbialiter, ut passim in Evangeliiis; *Amen, Amen dico vobis*, & significat, *verè, infallibiliter, ita est sicut dico vobis*. Tandem accipi solet verbaliter, & idem est ac fiat. Hoc sensu in fine Orationum ponitur: & Psalmista in fine quorundam Psalmorum ad prædicatorum confirmationem hanc vocem ingeminat, quia, ubi nos legimus *fiat, fiat*, in Hebraico habetur *Amen, Amen*. Alias affert hujus vocis significationes S. Ambrosius ⁿ, ut aliquando sit imperantis, interdum

^g Justin. Apolog. ad Anton. ^h Tertull. de spect. cap. 25. ⁱ Athanas. Apolog. ad Constan. ^k Leo Hebr. dial. 3. de Amore. ^l Aug. de cat. yud. cap. 9. ^m Urban. in fine metaphras. in Psal. 50. ⁿ Ambros. in Psal. 40.

precantis, interdum verò confirmantis. Idem asserit B. Ogerius Abbas Locedii Ordinis Cisterciensis serm. 7. de Cœna Domini inter opera D. Bernardi. Baptista Vernacia ^o magni spiritus, & cœlestis doctrinæ sanctimonialis libro de unione cum Deo triplex *Amen* distinguit divinum, Angelicum, & viatorum. Deus dicit *Amen*, quia est prima, & summa veritas: Angeli dicunt *Amen*, ut in Apocalypsi, gaudentes Deum esse id quod est: Viatores dicunt, *Amen*, desiderantes ad eum pervenire, qui est veritas æterna. In Thalmudicis Massecheth Berachet apud Angelum Caninium ^p, in locis novi Testamenti, dum audientium ositantia reprehenditur, triplex malum, & illegitimum *Amen* describitur. Nam cum ille qui respondet *Amen* non intellexit quod dictum est, *Amen pupillum* appellatur: cum autem *Amen* pronunciat, antequam perfecta sit oratio, *surreptitium* dicitur, ex oratione nondum absoluta aliquid surripens: At verò cum aliud agens respondet *Amen*, *scitile* nuncupatur, quasi dissectum in duas partes. Plura de hac voce Archangelus Burgonovensis in dogmatibus Cabalisticis conclusione ultima, cujus hanc unicam observationem notatu dignissimam præterire nequeo, quam à Joachimo Abbate ^q accepit. Hoc verbo, inquit, utitur Dominus in Evangelio, sed & nos cum aliquid affirmare volumus, respondere solemus *Amen*. Hoc tamen distat, quia Deus in principio, nos autem in fine orationis uti consuevimus verbo isto, ut ipsum esse auctorem veri; nos autem veritatis discipulos, dum ei, & in eum credimus, demonstramus.

§. XVIII.

DE SYMBOLO ATHANASII.

Quando Symbolum scripserit Athanasius.
Cur die Dominica recitetur. Notantur
obiter hujus diei prerogativa.

1. **A**thanasius Archiepiscopus Alexandrinus magnum illud Christiani orbis prodigium, omniumque virtutum sacrarium sub Constantino Augusto florere cœpit, & sub Valente

^o Bapt. Vernac. lib. de unione cum Deo cap. 115. ^p 116. ^q Joach. Abb. in cap. 1. Apoc.

lente vivere mundo desit, ut viveret Deo. Hic teste Baronio ^r, cum esset Romæ anno quarto Julii Summi Pontificis, Symbolum scripsit suæ fidei memorabile documentum, quod Latino idiomate coram Pontifice recitavit. In hoc autem symbolo sive componendo, sive è Græco in Latinum traducendo adiutorem fuisse Athanasio Eusebium Vercellensem Episcopum refert Guillelmus Baldesanus in Historia Pedemontana, quæ manuscripta Taurini asservatur in Bibliotheca Ducis Sabaudia, ex tabulario Vercellenfis Ecclesiæ. Imò solum Eusebium ejus Auctorem agnoscunt alii, ut testatur Voilius in fine dissert. 2. de tribus Symbolis, qui etiam ait Latine primum scriptum fuisse, & ex Latino Græcè redditum: nam Latinus contextus unus est, Græca autem exemplaria plurimum variant. Jam supra dictum est, quid per Symbolum intelligamus, & quam multæ sint hujus vocis significationes, quas omnes eleganti carmine explicavit in Symbolicis quæstionibus Achilles Bocchius ^f Bononiensis. Est autem hoc Symbolum tessera Orthodoxorum, Apostolicæ fidei fusioem continens explicationem. Olim quotidie ad Primam cantabatur, ut Honorius ^t scribit: nunc diebus tantum Dominicis congregata in unum majori frequentia populi recitatur, ut sanctæ fidei confessio ea die apertius celebretur, qua Dominus noster præcipua ejusdem fidei mysteria operari dignatus est. Hac enim die, ut sancti Patres observant ^u, novæ lucis primordia mundi originem illustraverunt. Hac die Patres nostri mare rubrum sicco vestigio transierunt. Hac eadem die panem de cælo omne delectamentum in se habentem acceperunt. Initio ejusdem diei natus de Virgine Christus, dictaque die postmodum baptizatus, aqua in vinum mutata recreavit convivas, & de quinque panibus multiplicatis quinque milia hominum satiavit. Hac die resurrexit à mortuis, & januis clausis ingressus ad discipulos dedit eis Spiritum sanctum, & potestatem remittendi peccata. Hac die Spiritus sancti gratia discipulorum corda divinis charismatibus replevit. Hac die Joannes mirandam illam visionem vidit, cujus plura sunt sacramen-

^r Baron. ann. 340. nu. 11. ^f Achil. Bocch. initio lib. 1. qq. Symbolicarum. ^t Honorius in Gemma anime lib. 2. c. 59. ^u Leo Magn. ep. 81. ad Dioscorum. August. ser. 154. ^v 151. de temp. Origen. hom. 7. in Exod. Basil. hom. 2. ex am. Bedæ lib. de equinoc. vern. apud Baron. ann. 198. n. 4.

ta, quam verba. Demum hac die futura creditur generalis resurrectio, & totius mundi renovatio, quando qui bona fecerunt ibunt in vitam æternam, qui verò mala in ignem æternum. Meminit hujus symboli Gregorius Nazianzenus ^x, & de illo post sanctam Hildegardem, post Brunonem Herbipolensem, & Richardum Pampolitanum insignè scripsit opusculum Nicolaus Serarius ^y. Agit item de illo Genebrardus lib. 3. de Trinitate. Diem verò Dominicam, qua hoc symbolum recitamus, vocat Sophronius ^z Hierosolymorum Archiepiscopus diem dominam: Theodorus Studita ^a diem pacis: Chrysostomus ^b diem panis, & lucis. Quædam Ecclesiæ recitant post symbolum collectam de sanctissima Trinitate, ut, qui dedit nobis veræ fidei Sacramenta cognoscere, gratiæ quoque præsidia conferat, quatenus fidem nostram anime actio, probet charitas. Illa enim dumtaxat fides in pretio habenda est, quæ per dilectionem operatur.

^x Nazianz. orat. 21. ^y Serar. tom. 2. opusc. 2. Sophr. orat. de Nat. ^a Theod. Stud. cat. 11. ^b Chryf. hom. 5. de resurrect.

§. XIX.

DE LECTIONE MARTYROLOGII.

Exemplorum quanta sit vis. De cruciatibus sanctorum Martyrum. De usu, & ritu legendi Martyrologium.

RECTÈ à quodam dictum est, longum esse. Idem veterum sanctorum vitas literarum monumentis mandari voluit Spiritus sanctus, ut, quam quisque vivendi rationem elegit, ex propriis exemplis exploret, & dirigat ad veritatem, ut sanctus Nilus ^d scribit. Et ut docet Symmachus ^e Papa, illa monita discipulorum conscientiam erudiunt, quæ probantur exemplo. Sine pudore invitat ad innocentiam, qui illam fuerit ipse sectatus ^f. Nescio quo pacto tenacius hæret doctrina operum, quam verborum, atque illi verè docent, qui cum dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: quos

^e Senec. Ep. 6. ^d Nilus in lib. ascetico. ^e Symmach. Epist. 2. ^f Seneca Ep. 53.

quos magis admireris cum videris, quam cum audieris. Magnus Basilius & pietatis studiosos ad sanctorum exempla consideranda eleganter hortatur, quia sicut pictores, inquit, cum imaginem ex imagine pingunt, exemplar identidem respecerantes lineamenta ejus transferre conantur magno studio ad suum opificium; ita qui sese meditantur omnibus numeris virtutis absolutum reddere, velut simulachra quaedam spirantia & actuosa sanorum vitas respicere oportet; probaque opera illorum sua imitando facere. Non ignoravit Ecclesia sancti Spiritus magisterio edocita hoc saluberrimum bene vivendi documentum, ideoque præcepit, ut quotidie in divinis Officiis sanctorum in memoria è Martyrologio recitaretur, ut audientes beatorum Martyrum, aliorumque piorum hominum invicta certamina ad similem pugnam animarentur. Nam illi tanquam pugiles Christi Tyrannorum rabiem experti secti sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt. Alii fustibus exsi, sagittis confixi, unguibus ac pectinibus excarnificati, torcularibus pressi, ignibus consumpti fuerunt. Alii stipitibus affixi, ferarum dentibus discepti, ponderibus gravati, altero brachio vel summis pollicibus appensi, trochleis elevati, testaceis fragmentis dilaniati. Alii pugnis contusi, verubus transfixi, ardentibus laminis, facibusque combusti, ad metalla damnati, in mare demersi, capillis suspensi, lapidibus obruti, in equuleo extensi, melleque peruncti sub ardentissimo Solis aestu vesparum moribus objecti. Quid sanctas Virgines memorem, quibus evulsi dentes, excisa lingua, amputatae mammillae? Quid universam illam tyrannicæ crudelitatis suppellectilem enumerem, nervos, pedicæ, numellas, manicas, fustes, catenas, vincula, lora, virgas, scorpiones, sartagine, tauros aneos, craticulas, lebetes, galeas ignitas, tela, gladios, exilium, carcerem, & mortem denique ipsam, quæ sola mitis fuisse inter tot supplicia videtur? Omitto sanctorum Confessorum prolixum, & incruentum martyrium, eorumque omnium, qui Deo placuerunt, angustias, afflictiones, vigiliæ, jejunia, silentium, nuditatem, & innumeras tribulationes. Hæc utique cogitatio omnem nobis torporem ex animo excutiet, acerrimosque ad virtutem stimulos admovebit. Quid enim dicturi sumus, ait sanctissimus Ephræm^b, in

^g Passil. Epist. 1. ad Gregor. h Ephr. serm. de laudib. sancti Mart.

die illa horrenda extremi iudicii, cum beatissimi Christi Martyres, juxta folium gloriæ astantes ostendent vulnerum suorum, atrociumque cruciatuum, ac verberum cicatrices in suis corporibus relucens? Nos, inquam, charissimi fratres, quid obsecro tunc tibi ostensuri sumus? quas illic virtutes proferemus? Num charitatem erga Deum, & proximum? Num integram, inviolabilemque fidem? num voluntariam paupertatem, ac terrenorum omnium nuditatem? num forte quietem, & tranquillitatem? num eleemosynas? num commiserationis affectum? numquid spiritum mansuetudinis? numquid orationes mundas? numquid compunctionem salutarem? num vigiliæ, lacrymas, & veram poenitentiam? Felix profecto, atque beatus erit, quem ista tibi comitabuntur: Tunc sociabitur sanctorum choris, qui eorum vestigia sequutus fuerit. Tunc participes passionum, erunt quoque præmii & coronæ confortes. Martyres enim, ut eleganter scribit Salvianusⁱ, ad cælestis regis januas gradibus poenarum suarum ascendentes scalas sibi quodammodo de equuleis, catastisque fecerunt.

Salvian. lib. 3. de provid.

METRUM XLII.

Felices animæ, quas nec mors dira, nec Orci
Furor cruentus terruit,
Non mundi vis tanta fuit, stygique Tyranni,
Ut corda eorum frangeret,
Sed penis nutritur amor, vitæque periculis,
Et sanguinis dispendio.
Vt pelagi rupes, circum latrans procella,
Crebris resistit fluctibus,
Sic devota cohors, soboles generosa Tonanti,
Immota canctis ictibus,
Horrendæ genus omne nictis, vitæque cadentis
Annos jugaces despicit.
Membra secit ferro, salientia viscera rostris
Ferox scelles extrahat.
Pectora dilaniet rigidis moribunda flagellis,
Discepat unguibus genas,
Congerat in ventrem liquefacti pondera plumbis,
Tundatque terga fustibus,
Torreat ignis sacibus, corrupta veneno
Propinet ori pocula,
Plectinibus carnem laeret, nexuque rotarum,
Et bestiarum dentibus,
Lumina diripiat, dentes evellat, & artus.

R r e r r

In

In frustra cunctos amputet :
 At tamen invictum patri in pectore robur,
 Viresque servat integras,
 Statque animo constans Martyr, sævique lacessit
 Licetoris ad poenas manus.
 Heu quantum fremuit scelerata potentia Regum,
 Ut Christi amantes perderet !
 Quanta seges mortis, quam multa reperta suppellex,
 Quæ rumpet læsi moras !
 Ille suis pascit flammarum incendia membris,
 Sed crescit in flammis amor.
 Hic trabe suspensus caput inter sidera condit,
 Terram perosus impiam.
 Detracta cute regales ostentat honores
 Amictus ille murice.
 Quid memorem fumo extinctos, retroque vapore,
 Taurisque clausos æneis ?
 Quid pice perusos ? media quid in urbe protervæ
 Ludibrio plebis datos ?
 Onimium dilecta Deo, pars magna polorum
 Phalanx beata Martyrum :
 Non ego (si faciles superi mea vota secudent,
 Mihiq; dent pati, & mori)
 Non ego præ vestra fortunam optavero regum,
 Vestrae coronæ particeps.
 Hoc nempe ad superos iter est. Jam claudite cœli
 Viam, poëtae, lætæam.
 Sanguineam docuit Christus, Christumque sequenti
 Quotquot fuerit Martyres.

2. Hic finis, & scopus est, ob quem Ecclesia singulis diebus post Primam legi voluit Martyrologium, ut eorum facta imitemur, quorum exitus admiramur. Præclare Augustinus k. Solemnitates Martyrum exhortationes Martyriorum sunt: ut imitari non pigeat quod celebrare delectat. Illorum autem nomina anticipata lectione recitantur, quorum memoria sequenti die recolitur, quatenus venturæ festivitatis celebrationem digniori apparatu præveniamus. Post lectionem sequitur versus, quo pretiosam in conspectu Domini sanctorum mortem commemoramus, qui pretio sanguinis emerunt immortalitatem. Tum ipsos exoramus, ut Dei clementiam nostris inclinent necessitatibus, quovis huius momento a ternitatem acquirere va-

k Aug. ser. 27. de Sanctis,

leamus. Ter deinde divinum imploramus adjutorium, ut in nomine sanctissimæ Trinitatis adversus Diabolum, mundum, & carnem armati peccata præterita desicemus, præsentia detestemur, futura caveamus. Additur versus *Respice Domine in servos suos*, quo omnes cogitationes, & operationes nostras ad finem dirigimus sempiternum. Post actum directionis solent Monachi longam audire lectionem ex regula S. Benedicti, quem usum commendat Amalarius l. Pro hac in Breviariis brevis lectio posita est ad Capituli absolutionem. Tandem omnium fratrum, familiarium, & benefactorum in pace quiescentium memoriam agimus, recitatis more antiquo eorum nominibus, qui ea die obierunt. In quem usum in antiquis Cœnobiiis Necrologia sunt, in quibus fratrum, & benefactorum obitus describuntur. Hac ratione inchoata dies non nisi optimum finem fortiri poterit, quam à sanctorum intercessionibus, & pia mortuorum recordatione auspicati sumus. Primi qui scripserunt Martyrologium fuerunt Notarii Romanæ Ecclesiæ tempore S. Clementis Papæ, non autem Eusebius, ut quidam perperam existimarunt; de qua re, & de variis Martyrologiis legendus Baronius in Præfatione, & Annotationibus Romani Martyrologii. S. Cyprianus m præcipit notari diem mortis cuiusque Martyris, ut eorum inquit commemorationes celebrare possimus. Magnus item Gregorius n scribit Eulogio Episcopo Alexandrino, qui petierat sibi transmitti Martyrum gesta ab Eusebio Cæsariensi collecta, dicens non extare Romæ hujusmodi librum: deinde addit: Nos autem penè omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemniter agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur; sed tantummodo nomen, locus, & dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris, atque Provinciis per dies, ut prædixi, singulos, cognoscantur martyrio coronati. Porro ritum legendi in Ecclesia Martyrologium antiquissimum esse constat ex regula Canonico-rum Grodegandi Metensis Episcopi cap. 18. ex vita quoque S. Bernardi Episcopi Hildesheimensis apud Brouverum in Sideribus Germania.

l Amalar. lib. 4. c. 1. m Cyprian. Epist. 37.
 n Greg. lib. 7. Epist. 29.

mania. Hugo autem Menardus in notis ad Sacrament. S. Gregorii putat non fuisse in usu ante tempora Ludovici Pii.

§. XX.

DE PRECIBUS, ET SUFFRAGIIS,
ATQUE DE FINE OFFICII.

Cur ad Primam, & Completorium quadam preces certis diebus recitentur. Cur etiam in laudibus & Vesperis commemoratio- nes sanctorum fiant, itemque sancta Crucis, & deprecatio pro pace. De versu Benedicamus Domino. De Oratione ad B. Virginem, quæ dicitur in fine cuiusque horæ. Quis Antiphonam Salve Regina composuerit.

1. **I**am spatium consecimus prolixi discursus, quo singulas divinarum laudum particulas, Deo favente explicavimus. Restant adhuc leviora quædam fragmenta, quæ omnino, ne pereant, colligenda sunt. Quidam enim versus, ac breves aliquot Orationes certis diebus, & horis ex præscripto Ecclesiastici Canonis recitantur, ut, sicut dicit Apostolus, *o Fiant obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate.* Hæ preces ad Primam & Completorium frequentari solent, quibus horis generalis quoque confessio recitatur, ut quicquid in nocte vel die quocunque modo deliquimus, poenitentia lavacro mundemus, sicut scriptum est: *p Dixi confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* In Laudibus item ac Vesperis unaquæque Ecclesia juxta proprii ritus consuetudinem Beatæ Mariæ Virginis, sanctorumque suffragia eorumdem solemniter commemoratio implorat, ut, quos solemniter veneratione prosequimur, etiam simili conversatione sequamur: quos beatissimos prædicamus, ad eorum beatitudinem tota aviditate curramus: quorum delectamur præconiis, eorum patrocinii sublevemur. Hi sunt qui assidue orant pro nobis, quorum intercessione humana juvatur infirmitas, excitatur negli-

q 1. Tim. 2. p Psalm. 31.

gentia, ignorantia eruditur. Confirmate igitur amicitias cum sanctis Angelis, ait B. Leo Papa 9, intrate in civitatem Dei, cujus nobis spondetur habitatio: & Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusque sociamini. Unde & illi gaudent, gaudete. Horum divitias concupiscite, & per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia. Cum quibus enim fuerit vobis consortium devotionis, erit & communio dignitatis, Et Theofridus Abbas r, Digni sunt, inquit, apud homines honore, qui quotidie interpellant pro hominum salute. Memor humanæ fragilitatis hoc gratiæ nobis clementia Salvatoris contulit, ut, quod peccatores per nostra non possumus merita, per sanctorum impetremus patrocinia. Jam securi de sua solliciti sunt pro nostra salute. Offeramus ergo illis laudis sacrificium, ut pro nobis fumus incensorum ascendat de oratione sanctorum, qui per manum Angeli divino præsentatur conspectui: vestigia sequamur eorum, quibus ipsi sequuti sunt Dominum. Inspiciamus perfectam eorum vitam; & emendemus nostram, quæ minus composita est, ut nostri sint adiutores in precibus, quorum sumus imitatores in actibus. Relinquamus cum Apostolis omnia, ut liberè sequamur Domini vestigia. Martyribus associemur in passione, ut eisdem participemus in consolatione. Ne fur domum nostram perforadiat, Confessorum vigilias mens nostra custodiat: Ornemus lampades cum Virginibus, ut intremus cum eis ad nuptias, quando venerit Sponsus. Memoriam item facimus sanctissimæ Crucis, ut ascendentes in palmam apprehendamus fructus ejus, quoniam ejus virtute fugantur dæmones, roboratur virtus, vitia propulsantur. Sequitur pro pace deprecatio; magnum etenim est pacis bonum, per quod solum ad vocabulum filii Dei feliciter pervenitur. *Beati pacifici, dicit Dominus, quoniam filii Dei vocabuntur.* Pax serenitas mentis est, ut loquitur Augustinus s, tranquillitas animæ, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcit, humiles elevat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita, non querit alienum, nihil deputat suum, docet amare quæ odisse non novit, nescit extolli, nescit inflari.

Rrrrr 2 2. Cæ-

q Leo serm. 5. de Epiphania. r Theofrid. Abbas ser. de venerat. sanctorum. s Aug. ser. 167. de Temp.

2. Ceterum in fine horarum post ultimam Collectam Sacerdos repetita salutatione Domini praesentiam populis adesse precatur, ut, quemadmodum est pollicitus, maneat nobiscum usque ad consummationem seculi. Tum pia plebs ad benedicendum Dominum invitatur, ut, cujus beneficio vivit, in ejus semper laudibus perseveret. Respondet illa *Deo gratias*, ut in gratiarum actionem desinat divinarum laudum celebratio. Quia vero Beata Virgo prima post Deum humani generis fospitrix semper mortales materno protegit affectu: ideo in fine cujusque officii salutatio quaedam, & deprecatio ad eandem Deiparam Virginem effundi solet, ut, si quid in tremendo Dei cultu humana fragilitate erratum est, matris interventu propitiatus Dominus nobis non imputet ad culpam. Ipsa cunctos qui confidunt in ea depulsis vitæ procellis munifico fovet amplexu. Ipsa periclitantibus in hoc damnabili mundo salutarem porrigit dexteram. Hæc noxios hostium conatus coercet. Sine aliquo ejus beneficio nullus dies, nulla hora, ac ne tenue quidem momentum transcurrit. Hanc colunt superi, observant inferi, mundus adorat: ejus majestatem supermi spiritus perhorrescunt. Ejus nutu regitur orbis, splendent sidera, micat sol, spirant venti, vernant horti, crescunt sylvæ, redeunt tempora, serviunt elementa. Decus morum, nitorem operum, meritorum gloriam de Mariæ gratia suscipimus, cum eam colimus, & veneramur. Novit Ecclesia quanti sit periculi ab indulgentissimæ matris cura exules filios elongari, ac propterea saluberrimo consilio decrevit, ut ad ejus pretectionem frequenti obsequio confugerent, non solum speciali Officio de ea instituto; sed etiam in fine singularum horarum variis pro ratione temporum adhibitis orationibus. Harum præcipua ea noscitur esse, quæ incipit *Salve Regina*, quam Ecclesia Romana certis tantum diebus, quidam vero Regulares quotidie post Completorium solemnè modulatione recitare consueverunt. Ejus auctor fuisse dicitur Hermannus Contractus Monachus S. Benedicti anno 1059. qui cum omnis politionis literaturæ expertus omnino esset, B. Virginis intercessionem in virum alterum mutatus tantâ deinceps doctrinæ laude resplenduit, ut nulli suo tempore secundus haberetur. Hoc Canticum jam solemnè factum cum Spiren-

ses Clerici decantarent, Bernardus Abbas Claravallis tunc ad Germanos Apostolicus legatus, ut refert in Chronico Spirensi Guillelmus Eisengrenius ^t, postrema illa verba ter genua flectens adjunxit, *ô clemens, ô pia, ô dulcis Maria*. At ego libenter huic longo capiti in dulcissimæ Virginis Mariæ commemoratione finem impono. Impar equidem sum, & ingenio exilis ejus laudibus referendis, nec mei sermonis penuria sufficit ad ea exprimenda, quæ de tanta majestate concipio, cujus exiguam partem nec ora mille, totidemque linguæ, aut indefessæ vocis æterna series vix attingere possent. Curabo tamen, ut sanctissimum ejus numen, & nomen intra pectoris mei secreta perpetuo cultu custodiat, quod ut omnes item Christiani efficiant, summiopere cupio & exhortor.

^t Eisengren. lib. 12. ann. 1147.

CAPUT XVII.

De Cantu Ecclesiastico.

§. I.

Laudatur univèrsim Musica, ejusque varii, & admirabiles effectus enumerantur.

1. **Q**uoniam divinum Officium, ejusque partes non simplici vocis prolatione, sed musico etiam adhibito concentu publicè in Ecclesia perfolvi solent, hæc consequenter de Ecclesiastico Cantu tractationem institui, quam Religiosis divinas quotidie laudes decantantibus, nec inutilem fore, nec injucundam confido. Ut enim Rabanus Maurus, luculenter affirmat, tam nobilis est, tamque utilis rectè canendi disciplina, ut, qui eâ caruerit, Ecclesiasticum Officium congruè implere non possit. Nam quicquid in lectionibus decenter pronuntiatur, quicquid de psalmis suaviter modulatur, ita musica scientia temperatur, ut per eam omne Dei servitium impleatur. Hinc musicæ rudimenta lac animæ vocat Philo doctissimus Hebræorum initio libri de Agricultura, dicitque Isidorus ^b tam turpè olim fuisse musicam nescire, quam litteras, tantique semper æstimatum fuisse cantum ab omni-

^b Isidor. l. 3. origin. ^a Raban. de inst. Cleric. lib. 3. cap. 24.